

Літаратурнае мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 39 (2501)
ПЯТНІЦА
26
чэрвеня 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ.

Цана 8 кап.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ГОСЦІ КАЛГАСНАЙ
СЛУЧЧЫНЫ

стар. 3.

ТРЫВОЖНЫ ПОШУМ ДРЭУ,
ВАДЫ, ПАВЕТРА

стар. 3—4—5.

ГАРТАЮЧЫ СТАРОНКІ
ЛЮБІМАГА РАМАНА

стар. 4—5.

НАПІСАНА У МІНСКУ,
НАПІСАНА У ПАРЫЖЫ—

АПАВЯДАННІ стар. 7 і 14.

У СВЕЦЕ ПАЭЗІІ

стар. 9.

ЛЕГЕНДЫ ЛОСКАГА
ЗАМЧЫШЧА

стар. 8—9.

НАВІНКІ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

стар. 10—11.

БУДЗЕ Ё БАБРУЙСКУ ТЭАТР

стар. 12.

Дырыжор Беларускага тэатра оперы і балета, народная артыстка БССР Таццяна Міхайлаўна Каламіцэва.

Фота Ю. ІВАНОВА.

ПЕРШЫ СЯРОД РОЎНЫХ у ансамблі музыкантаў — так гавораць пра дырыжора. Ён нібы капітан на караблі. Ад яго волі, розуму і тэмпераменту залежаць гучанне і напал музычнай стыхіі. Ён вядзе за сабой, дыктуе падказвае, захапляе. Здаецца, яго рука схапіла маланку з навальнічных хмар і запальвае ёю сэрца чалавека — і там, на сцэне, і ў аркестры, і ў зале. Такая і Таццяна Каламіцэва ў Беларускам оперным...

Чытайце нарыс «Маланка ў руцэ» на стар. 6.

ДОБРЫ ДЗЕНЬ, МАЛАДОСЦЬ!

Ад далёкай Курьельскай грады да Брэста, ад прыгранічнай Кушні да самых паўночных ускраін — ва ўсіх кутках нашай неабдымнай Радзімы будзе адзначацца свята юнацтва — Дзень савецкай моладзі.

Савецкая моладзь. След яе рук ва ўсім, чым мы ганарымся, чым славімся на ўвесь свет.

Хто прыязджае зараз у маладыя гарады Беларусі Салігорск, Наваполацк, Светлагорск, мо і не падзрае, што пачыналіся яны з палатак, з задорнай камсамольскай песні. Пра гэта тут зараз напамінаюць назвы вуліц — Маладзёжная, Камсамольская, імя Бляхіна, першага камсорга Наваполацкай будоўлі.

Уявіце сабе горад з насельніцтвам у 70 тысяч, з прыгожымі дамамі, са школамі, бібліятэкамі, паліклінікамі. Такі горад можна было б пабудаваць на сродкі, асвоеныя беларускімі студэнтамі на будоўлях цаліны. Звыш 45 тысяч студэнтаў прайшлі цаліную, сібірскую загартоўку. А гэта — шко-

ла сапраўднай улартасці і мужнасці.

Сёлета ў верасні будзе адзначацца 50-годдзе ЛКСМ Беларусі. Камсамольская арганізацыя рэспублікі з трох тысяч членаў у 1920 годзе вырасла да 960 тысяч у 1970-м.

Да свайго з'езда моладзь ідзе ўпэўненым крокам — на яе рахунок усё больш і больш слаўных спраў. Камсамольская арганізацыя Беларускага аўтамабільнага завода, напрыклад, узяла шэфства над укараненнем новай тэхнікі і тэхналогіі, стварыла штабы па эканоміі і беражлівасці, па асваенні новай тэхнікі. Такія справы моладзі глыбока адпавядаюць палітыцы партыі, якая вызначыла магістральную лінію нашага развіцця — курс на тэхнічны прагрэс.

Зараз у рэспубліцы створаны і дзейнічаюць 6,5 тысяч творчых брыгад па новай тэхніцы, грамадскіх канструктарскіх і тэхнічных бюро.

Універсітэтамі патрыятызму сталі для моладзі паходы па месцах

баявой славы савецкага народа. Больш як адзін мільён чалавек удзельнічае ў такіх паходах штогод. Сотні абеліскаў і помнікаў пабудаваны на грошы, заробленыя камсамольцамі ў нерабочы час.

Прыемна, што за апошні час значна ўмацаваліся сувязі камсамола з работнікамі літаратуры, мастацтва, культуры. Вялікай папулярнасцю карыстаюцца сумесныя семінары камсамольскіх работнікаў і маладой творчай інтэлігенцыі. У канцы 1969 года такі семінар адбыўся ў горадзе Наваполацку. Семінары, нарады, фестывалі дапамагаюць творчаму росту моладзі, дапамагаюць адкрываць новыя імяны. Гэтак са дзейнічае і ўстаўленне прэміі Ленінскага камсамола Беларусі за лепшыя творы літаратуры і мастацтва аб моладзі. Беларускі камсамол ганарыцца сваімі лаўрэатамі А. Куляшовым, І. Навуменкам, Г. Цітовічам, М. Данцыгам, Л. Голубам, К. Губарэвічам, І. Лучанком.

Маладосць — гэта час пошукаў, сцвярдзення ідэалаў. Наша савецкая моладзь жыве шчодра, усхвалявана. Яна — варвая змена старэйшаму пакаленню.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ПРЭМ'ЕРА — ПЕРШЫ КРОК

Назва гэтых нататак, вядома ж, таўталогія і штамп. Зразумела, калі прэм'ера, дык гэта — упершыню. Хай сабе мы трапілі на спектакль, які толькі пачынае сцэнічнае жыццё, або набылі ў кнігарні зборнік паэта-дэбютанта, «прабіліся» ў Дом кіно на «паказ» фільма, аб якім ніхто нічога не ведае, або ў музейнай зале нас спыніла палатно новага мастака, — заўсёды з'яўляецца адчуванне свята. Ну, калі не зусім агульнага, то яго, аўтара, ці аўтараў. Есць і «публіка прэм'ер» — гэта тыя, хто абавязкова пабывае на вернісажы і на першым прадстаўленні. Есць і рытуал віншаванняў — апладысменты, кветкі, сяброўскі поціск далоні, бывае і чарка добрага віна з адпаведным тостам. А потым...

Потым твор, які ўчора быў абзначаны адкрыта ці «без подпісу» як прэм'ера, жыве сваім жыццём. Акцёр і паэт, мастак і кампазітар часцей за ўсё помняць тыя прыемныя словы, што нібы пошум дубровы пеццілі яго слых. Напрыклад, маладому празаіку казалі, што ў яго першай кніжцы радуе характар пісьма нарысіста, што ён смела ўводзіць у тканіну прозы газетную лексіку... Што ж, і такое даравальна для дэбюту. Але аўтар і ў другой, і ў трэцяй кніжцы піша суха, застаецца ў палоне штампаў. Пакрытыкуйце яго за гэта, і ён спашлецца на «пасляпрэм'ерны» тост таважанага калегі па яру. Значыцца, той у часе рытуалу віншавання замацаваў у маладога празаіка думку аб тым, што і надалей можна служыць літаратуры так, як у дэбюце. Або акцёр. Рэжысёр пакутваў з ім на рэпетыцыях, падганяючы «тыпажнасць» выканаўцы пад умовы ролі, а таварышы падказвалі, як трэба яму рабіць усё, каб і недахоп выглядаў вартасцю. А потым былі апладысменты, такія сапэджкія. І ў наступным спектаклі ўжо другі рэжысёр скарыстоўвае яго «тыпажнасць», дазваляе паўтарацца, толькі нагнае «тэмпературу», — і зноў жа зала пляскае ў далоні. Хай сабе не ўся зала, назат далёка не ўся, але ён, акцёр, чую «ўсю!» З'яўляецца яшчэ адзін заштампованы выканаўца роляў «маладога героя» ці «прастака». Значыцца, тады, на прэм'еры-дэбюце, яму не казалі праўды аб яго сапраўдны здольнасцях і аб тым, дзе ён яшчэ слабы як артыст...

А чаму так бывае? Чаму мы яшчэ не навучыліся па-гаспадарску, добразычліва і прапрабавальна гаварыць пра нараджэнне новага ў музыцы і ў кіно, у тэатры і ў архітэктуры? Паблажлівасць, зразумелая ў атмасферы прэм'ер! Відаць, і гэта. Чаго грахі ўтойваць, хто з дзеячоў мастацтва не марыць на пачатку шляху аднойчы раніцай прачнуцца славутым, як гэта было, скажам, у Бягартыях Уладзіміра Крыловіча і Заіра Азгура, Ларысы Александровскай і Уладзіміра Алоўнікава, Івана Мележа і Міхаса Савіцкага... Але як часта некаторым здаецца, што дастаткова толькі «прабіцца» на сцэну або на вернісаж, каб цябе заўважылі, а потым усё пойдзе само па сабе, толькі паспявай рыфмы маслам змазваць або перагрыміроўвацца, трапляць у выдавецкія планы або экспазіцыі выставак! Авансам сказаныя пасля першага выступлення словы ў падтрымку здольнасцей [а іх пасля прэм'еры абавязкова назавуць «талентам»] маладога аўтара ці выканаўцы забяваюць у ім галоў неспакойнага шукальніка, здольнага разумна ацаніць зробленае і дапытліва дакапацца да, хай сабе і не для ўсіх прыкметных, недахопаў.

Гэта прыкра. Замест дзелавой атмасферы і шчырых ацэнак — фіміям. Ад яго галава кругам ідзе. Кветкі вянучы. Апладысменты аціхаюць. А той, хто так высока быў узняты на п'едэстал у час прэм'еры, яшчэ і не падумаў, што поспех у мастацтве здабываецца нейтамаваным імкненнем да ніколі недасягальнай дасканаласці. Пачынаецца эксплуатацыя таго, што хтосьці ў той «прэм'ернай» гарачцы назваў рысамі творчасці — і ідуць кіламетры адмыслова зарыфмаванай прозы або квадратныя метры эскіза намалёваных манументальных палотнаў, мазіка па-рамясніцку замацаваных прыёмай ігры на сцэне і пераймальныя мелодый песенек пра ўсё і ні аб чым... А майстрам неж і няёмка сказаць таму, каго яны год ці пяць гадоў назад так горача віталі, што ён толькі памянае пасрэднасць у сваёй галіне мастацтва. І спектакль трымаецца на афішы, хаця многія бачыць, што яму патрэбна новая рэжысёрская рэдакцыя. І рэдактар выдавецтва мае справу не з аўтарам, за плячыма якога ўсяго тры кніжкі, а з «вопытным» пастаўшчыком актуальнага матэрыялу, і ў кнігарнях ляжыць яшчэ адзін прэзінцы твор з ранейшай шэрай мовай і паспешлівымі накідамі вобразаў...

Давайце хадзіць на прэм'еры ў святковым настроі. І гаварыць тым, хто знаёміць нас з новым творам, добрыя, але прынцыповыя і праўдзівыя словы. І не будзем лічыць свае ацэнкі канчатковымі, — не, яны ў мастацтве такімі не бываюць і падлягаюць перагляду. Уменне радавацца поспеху таварыша па цэху ў сферы мастацтва вельмі дыялектычнае і ўбірае ў сабе як абавязковы элемент — шчырую прынцыповасць. Нездарма ж некалі старажытныя грэкі склалі афарызм: хто хваліць усё, той лсыцівец; добра робіць гэта той, хто агарокамі падказвае шлях да новага поспеху.

ад пятніцы да пятніцы

«КУЗЬМА ЧОРНЫ ЖЫВЕ СЯРОД НАС...»

Набліжаецца 70-годдзе выдатнага нашага пісьменніка Кузьмы Чорнага. Гэтай гадавіне быў прысвечаны ўрачысты вечар, які адбыўся 23 чэрвеня ў Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай тэатры імя Янкі Купалы, на сцэне якога доўгія гады ішла п'еса Кузьмы Чорнага «Бацькаўшчына».

З вялікім уступным словам на вечары выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Мележ. Ён расказаў аб жыццёвым і творчым шляху Кузьмы Чорнага, аб яго выдатных апавяданнях, апавесцях і раманых, якія ўвайшлі ў скарбніцу савецкай літаратуры.

— Гэтыя творы і цяпер хваляюць чытача, клічуць на подзвіг, — сказаў прамоўца. — Кузьма Чорны жывы, ён жыве сярод нас.

Затым выступілі Пятрусь Броўка, Макар Паслядовіч, Кастусь Кірзенка і Іван Грамовіч, якія падзяліліся сваімі ўспамінамі аб сустрэчах з Кузьмом Чорным, гаварылі аб тым велізарным уплыве, які аказала яго творчасць на многіх беларускіх пісьменнікаў.

У выкананні народнага артыста СССР Здзіслава Стомы і артыста тэатра імя Я. Купалы Уладзіміра Рагаўцова прагучалі творы пісьменніка.

У юбілейным вечары прыняў удзел сакратар ЦК КПБ С. Пілатовіч.

І. Мележ адкрывае ўрачысты вечар, прысвечаны 70-годдзю з дня нараджэння К. Чорнага.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ЗВАННЕ ЛАУРЭАТАУ

Чацвёртага Міжнароднага конкурсу імя П. І. Чайкоўскага заваявалі нашы землякі Аляксандр Рудноўскі, былы выхаванец Гомельскай музычнай школы, цяпер студэнт IV курса Маскоўскай кансерваторыі, Валерыі Кучынскага — выпускнік Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага (клас дацэнта А. Карынскага), саліст Беларускага тэатра оперы і балета.

У гэтым адказным музычным спаборніцтве ўдзельнічала 70 спевакоў з 15 краін свету. Аляксандра Рудноўскага журы конкурсу адзначыла чацвёртай прэміяй, а Валерыя Кучынскага — шостаю.

...ПРЭМ'ЕРА БЕЛАРУСКАГА БАЛЕТА

«Выбраніца» Я. Глебава (лібрэта А. Варцінскага і А. Дадзішкілія) адбылася ў Новасібірскай акадэмічнай тэатры оперы і балета. На сцэне гэтага вядомага ў краіне тэатра беларускі твор ставіцца ўпершыню. Паставіў спектакль галоўны балетмайстар Беларускага тэатра оперы і балета Атар Дадзішкілія. Дыры-

жор Рыгор Арлоў, мастацтваафармленне Альбіна Марозава. У нараджэнні спектакля прымаў удзел кампазітар, які прысутнічаў на апошніх рэпетыцыях і на прэм'еры свайго балета.

...ВЫСТАУКА КОНКУРСНЫХ ПРАЕНТАУ

Жылых дамоў і гандлёвых цэнтраў для сяла адкрыліся ў Мінску ў Доме архітэктара. Сярод 50 праектаў — гандлёвы цэнтр «Зорачка» для раённага цэнтры «Спадарожнік». Праект прадуладжвае ўсе выгоды для жыхароў — магазіны, майстэрні бытавых паслуг, сталовую, дзіцячы садкі і іншыя аб'екты. Дэманструецца серыя праектаў жылых дамоў сёндэчнага тыпу, бланкіраваных жылых дамоў з кватэрамі ў адным і розных узроўнях. Конкурс праводзіць Дзяржбуд БССР сумесна з Саюзам архітэктараў рэспублікі.

...ГРАМАДСКІ ПРАГЛЯД

мастацкага фільма «Шчаслівы чалавек» студыі «Беларусь-фільм» адбыўся ўчора ў Мінскім Доме кіно. Аўтар сцэнарыя Фёдар Конеў, рэжысёр-пастаўшчык Ігар Дабралю-

баў, галоўны аператар Дзмітрый Зайцаў, кампазітар Р. Хозак.

...МЕСЯЧНІК ОПЕРНАГА І БАЛЕТНАГА МАСТАЦТВА

праходзіць у Слуцкім раёне. Цёпла сустрэкалі майстроў Беларускага опернага і балетнага мастацтва хлебаробы.

...АДКРЫЛАСЯ

ў Брэсце Усесаюзная выстаўка кніг ваенна-патрыятычнай тэматыкі, арганізаваная Камітэтам па друку пры Саюзе Міністраў СССР. Дзяржаўным камітэтам Савета Міністраў БССР па друку і Цэнтральным Домам Савецкай Арміі імя Фрунзе. На выстаўцы прадстаўлена больш 700 назваў кніг, брашур і альбомаў.

...СУСТРЭЧЫ

супрацоўнікаў часопіса «Вожык» з чытачамі адбыліся ў Пастаўскім раёне. Галоўны рэдактар Ул. Корбан, яго намеснік Г. Грамовіч, супрацоўнікі часопіса Г. Кляўко, З. Бяспалы назнамілі чытачоў з работай рэдакцыі, яе планами на будучае, прыгатавалі свае творы. Мастакі С. Раманаў, Р. Грамыня, А. Чурко зрабілі сяброўскія шаржы на лепшых людзей раёна, паказалі выстаўку сваіх работ. Сустрэчы адбыліся на шклозаводзе «Гута» і на кансервавм заводзе, у калгасах «Бальшавік», імя Суворова, у раённым Доме культуры.

У САЮЗЕ ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

24 чэрвеня адбылося чарговае пасяджэнне прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Прэзідыум вылучыў творы для ўдзелу ў конкурсе на атрыманне літаратурных рэспубліканскіх прэміяў БССР у 1970 годзе. На прэмію імя Янкі Купалы вылучаны кнігі перакладаў А. Куляшова «Лірыка» М. Ю. Лермантава, «Энеіда» І. П. Катлярэўскага, «Снеў аб Галіцэ» Георгія Лангфэла; зборнік вершаў Р. Бардузіна «Лінія перамены дат».

На прэмію імя Якуба Коласа — апавесці А. Асіпенкі «Жыта», І. Пташнікіна «Таргак», Б. Сачанкі «Апошні і першы», зборнік апавяданняў Я. Скрыгана «Кругі», зборнікі літаратурна-крытычных артыкулаў Р. Шкрабы «Характар, стыль, дэталі» і «Літаратура і мова».

Прэзідыум праўлення СП БССР абмеркаваў і зацвердзіў план работы Саюза пісьменнікаў на другое паўгоддзе 1970 года, прыняў рашэнне аб арганізацыі пісьменніцкіх выступленняў праз Бюро прыганды мастацкай літаратуры ў карысць фонду абароны міру, а таксама разгледзеў некаторыя п'ятанні арганізацыйнай работы Саюза пісьменнікаў.

На пасяджэнні былі прыняты ў Саюз пісьменнікаў БССР прэзідыі Эдуарда Ярашэвіч і Міхась Вышыньскі і літаратуразнаўца Ісідар Бас.

54-ы НАРОДНЫ

Ганаровае званне «народны» прысвоена харавому калектыву Слуцкага раённага Дома культуры, якім кіруе выпускнік Гродзенскага музычна-педагагічнага вучылішча Віктар Балаханаў. Хор створаны ў 1965 годзе на базе жаночага хору ў мужчынскай вакальнай групе, якія ў той час працавалі ў раённым Доме культуры.

У рэпертуары калектыву звыш трыццаці твораў савецкіх кампазітараў і народных песень. Нямала робіць калектыву на прапановы харовага мистацтва ў раёне і вобласці. Летас ён даў 46 канцэртаў, а за чатыры месяцы бліжучага года — 15 канцэртаў. Два разы слаўгарадцы выступалі ў Мінску.

ДЗЕНЬ НА СЛУЦКАЙ ЗЯМЛІ

ТВОРЧЫЯ РАБОТНІКІ СТАЛІЦЫ ЗНАЁМЯЦА, З СЕННЯШНЯЙ ВЕСКАЙ

Такі ўжо век настаў: усё менш гавораць пра «ідэятызм» высковага жыцця, а наадварот — гарадскога. Часам год жыўць людзі дзверы ў дзверы, на адной лесвічнай пляцоўцы, а усё яшчэ незнаёмыя. І знаходзяць гэтакіх тысячы і адно апраўданне. А некаторыя творчыя работнікі да таго ўзялі ў абсалют асаблівасці сваёй працы, што наогул ператварыліся ў алхімікаў-пустэльнікаў, адарваных ад жыцця. Забылі яны, калі ўжо і былі далей свайго горада, свайго саюза ці таварыства, сваёй кватэры і дачы.

...Імчаць два аўтобусы з Мінска на Слуцк. Стаіць гамана, крыху бязладная, узыхані, нібы ўшчэнт (ды, мабыць, так яно і ёсць) згаладаліся людзі на цікавым суб'едаванні, нібы зроду не бачылі, што робіцца ў такую пору за горадам («Ці красуе яшчэ жыта?», «Ой, глядзіце, дальбог, сонцы наспелі!»). А пагаварыць ёсць пра што, ёсць з кім: ехалі пісьменнікі, артысты, мастаі, кампазітары, музыканты, кіраўнікі і работнікі творчых саюзаў, арганізацый, тэатральна-канцэртных устаноў, студыі «Беларусь-фільм». А «замарылі чарвячка» першымі дзелавымі размовамі, то пайшлі ўжо расказы і ўспаміны больш інтымныя, непасрэдыя, спадарожнікі па-ступова снідалі з сябе грузіла пасад і чыноў. І вось ужо чуюцца жарты і смех, асабліва на «камчатцы». Некалі ў Ільфа і Пятрова брыньзала ад рогату вэчка чайніка, а тут, мабыць і шыбы ў вокнах дрыкалі, і аўтобус падскокваў на роўным месцы. Гэта адзіны пісьменнік-карэліччын частаваў спадарожнікаў і спадарожніц народнымі жартамі і досадзімі.

На мяжы Слуцкага раёна творчую інтэлігенцыю сустракаюць сакратары райкома партыі У. Манжулін і А. Мартысюк — загарэлыя ледзь не да чарнаты, абветраныя, на тварох нібы напісана, што гэта людзі не кабинетныя, дзелавыя. І адразу іх «волга» павяла за сабой рэй проста ў адміністрацыйны цэнтр калгаса імя Дзяржынскага, Пасярод міні-скверына стылізаваная фігура «жалезнага Фелікса», вакол — двухпавярховы Дом культуры, кантора калгаса, жыллыя дамы, дзіцячы сад.

— Шчыра вітаем вас на слугай зямлі! — зычліва ўсміхаецца старшыня калгаса Максім Мікалаевіч Вечар і запрашае ўсіх на гутарку ў Дом культуры.

Уладзімір Іванавіч Манжулін, першы сакратар, расказвае гасцям пра асаблівасці раёна, пра росквіт прамысловасці і сельскай гаспадаркі. Потым М. Вечар пазнаёміў са сваім калгасам. Ніхто з іх не стараўся ашаламіць ці здзівіць лічбамі, а здзіўляцца міжволі даводзілася. Сярэдні ўраджай па калгасе — 26,6 цэнтнера збожжавых. Летась калгас прадаў дзяржаве 680 тон мяса, 1800 — малака, 315 — збожжа, 500 — бульбы, 2,350 — цукровых буракоў, 200 — агародніны, 180 — садавіны. І гэта — усяго адна гаспадарка.

Адразу пасыпаліся пытанні: «А як з рэнтабельнасцю?» «А якую бульбу вырошчываеце? Усё яшчэ кармавую ў Мінск адпраўляеце?» Адказ даецца тут жа: рэнтабельнасць у калгасе — 32 працэнты, летась чысты прыбытак склаў 517 тысяч рублёў. І буль-

ба заведзена новых гатушкаў — крухмалістая, з высокім працэнтам сухога рэчыва. «А ці існуе праблема з рабочай сілай?» — «І так, і не. Зімою людзей пакуль што няма чым заняць. Дзевяць клубаў калгас пабудоваў, тэлевізары амаль у кожнай хаце, чалавека-дзень добра аплучваецца, а моладзь цяжка ўтрымаць». (Гэтае пытанне задавалася потым і старшыні калгаса імя Арджанікідзе Аляксандру Фёдаравічу Шутко, і той адказаў пасвойму: «Не існуе праблемы, хоць у нас кожны шосты пенсіянер. Нам не проста рабочая сіла трэба, а спецыялісты розных профіляў. Вучым зараз за свой кошт у інстытутах і тэхнікумах 14 чалавек...»).

Госці здзівіліся, што ў калгасе многа тэхнікі — калі ста трактараў, аўтамабіляў, камбайнаў. А гаспадар гаварыў, што мала (і тут ян жартаваў — ці не памогучы пісьменнікі дастаць больш?). Трэба яшчэ машыны і на ўборку льну, цукровых буракоў... Зноў пытанні: «А які эффект скарыстання льноўборачных машынаў?» «Калгас адзін з лепшых, а таму на яравых палетках столькі свірэпкі?». Манар Мікалаевіч адказаў і зноў дзеліцца тым, што турбуе. Трэба было б паскорыць асваенне і асушэнне поймай Слуцкі. Дзве тысячы гектараў малапрадуктыўныя... А гэта ж залатое дрэво! Трэба дарогі будаваць...

Клопаты, клопаты... І вылівае чалавек душу шчыра, як перад блізкамі людзьмі, якія і зразумеюць, і паспагадаюць, і падкажуць што, накрываючы...

А ў калгасе імя Арджанікідзе інтэлігенцыя адразу наведла адкормачную ферму. Убачылі ўвачавідкі, як ідзе тая самая «вытворчасць мяса» (бр-р і прыдумалі ж нацыяналісты словыца — «вытворчасць!»). Чыталі пра гэта і ў газетах, чулі па радыё, а вось каб разгледзець усё, распытаць само-му, а дзе-вольчы і памацаць, тычнуць пальцам у кнопку пульта кіравання мала каму даводзілася. І ўсе здзівіліся размаху, з якім у калгасе пастаўлена гэтая вытворчасць: велізарная абора бітком набыта гладнімі, што мянкі, бычкамі, ды яшчэ на вуліцы над павецямі, ды яшчэ ў іншых брыгадах... 1600 штук адкормаваецца адначасова! (Летась калгас прадаў 2800 бычкоў). Трымаюць паўтара года, рэалізуюць тады, калі жывёла набярэ вагу не менш чатырохсот кілаграмаў. Усё ў абары механізавана: прыгатаванне і раздача корму, паенне, уборка гною. Не праца, а назка, хадзіць толькі ды наіскай кнопкі. Адна паэтэса ў натхненні ўжо шаптала нейкі ўнісёлы радкі — пэўна, складала паэму.

Зайшлі потым усё ў Дом жывёлаводства — тут жа, на тэрыторыі фермы. Прасторны дом, не раўня другому клубу. І пасыпаліся пытанні да А. Шутко і У. Манжуліна: «Ці многа такіх механізаваных ферм у раёне?» «Пакуль што тры...» «А колькі даглядчыкі зарабляюць?» «Ад прываргі, ў сярэднім рублёў па 170...» «А чаму калгаснікі сталі менш свіней дома выкармліваць? Як перайшлі на грашовую аплату — не стала чым?» — дакопваўся да ісціны пісьменнік-салігорац. «Ёсць чым, мы прадаём калгаснікам

У калгасе імя Арджанікідзе.

па паўкіло збожжа на кожны зароблены рубель на мінімальныя цэнах і іншыя прадукты. Сена даём накісць для каровы...» «У калгаса свой магазін на базары ў Слуцку. Выгадна яго трымаць?» «Выгадна, летась даў дваццаць тысяч рублёў прыбытку. Тры такіх магазіны ў раёне, больш не дазваляюць трымаць моцныя конкурэнты дзяржаўным магазінам. А потым ужо не то запятаны, не то выстужаны. Пісьменнік-случчанин цікавіць, колькі ў раёне выліваецца экзампляраў БелСЭ, і ён тут жа пачынае аргітаваць за гэта выданне... Паэтэса-ўшачанка абуралася, што там мала беларускага ў афармленні гэтага цудоўнага Дома жывёлаводства...»

Кароткі адпачынак — і зноў у дарогу, ужо ў калгас імя Кірава. Тэма — знаёмства з бытам і культурай сучаснай вёскі. І зноў мінчане і захапляюцца, і здзіўляюцца, і абследаюць усё да канальна. Не проста любоўца вуліцай двухпавярховых катэджаў, а заходзяць у адзін, у другі, аглядаюць усё, пачынаючы ад падвала і канчаючы кожным пакоем. Кватэры цудоўныя, каля 80 квадратных метраў, з усімі гарадскімі выгодамі. Але прычэпленыя аглядальнікі: якасць аддзелачных работ невысокая. «І прысудзілі частак малы...» — кідае нехта.

«А большы і не трэба пры доме, — парывае старшыня калгаса, Герой Сацыялістычнай Працы, заслужаны заагэнік БССР С. Лямешчанка. — Пятнаццаць сотак на сад і агарод тут, ды яшчэ пятнаццаць — у полі». «А хлесту мала?» Каровы няма дзе паставіць, парсюка... — знаходзіць яшчэ адну прычэпку пісьменнік-салігорац. «Па нормах усё, па нормах... Наровам жа вальс танцаваць не трэба. Хлябчук у два павярхі, наверх сена, салама».

Потым глядзец пабудаваную калгасам школу-дзесяцігодку, не горшчу за сталічную (а ёсць яшчэ двухпавярховая васьмігодка, і палатковая школа, і калгасны дом адпачынку, і Дом культуры). Заходзілі на механізаваны ток-сушылку, дзе чалавек амаль не дакрапаецца да зерня, на калгасны завод. Невялікі завод, а летась выпусціў сотні тон сокаў, джэмаў. За тры гады даў заводзік столькі прыбытку, што адгрукалі зараз велізарны кансервавы цэх, нібы прыпылі да гузіка піжак. Будучы кансерваваць памідоры, агуркі, капусту, буракі, рабіць разнастайныя кампюты і напіткі.

Хацелі лінію яблычнага каньяку адкрыць — не дазволілі... уздымае Сяргей Дзімітравіч, хітравата прыплюшчваючы вока, і ў адказ чуе зусім ужо журботны ўздых. Гэта адзін з мастакоў, знаўца і дэгустатар, даў волю сэрцу...

У Доме культуры гаворка працягваецца. Старшыня з усмешкай аналізуе «крывую эвалюцыі запатрабаванняў калгаснікаў»:

— Грошай у нашых людзей многа. Летась даход далгаса склаў 2,6 мільёна рублёў. Жывёлаводы ў нас зарабляюць па дзвесце-трыста рублёў, механізатары — дзвесце — пяцьсот... Пяцьсот, канечне, у самы разгар работ, у самы сезон... Дык людзі спачатку паднаўлялі дамы, ашалаўвалі, фарбавалі, потым сталі будаваць цагляныя, цяпер разганяюцца на двухпавярховыя катэджы. Шэсцьсот пліт газавых ужо ўстанавілі, просяць яшчэ трыста. Павыкідалі пены і грубы, ставяць паравое ацяпленне, патрабуюць, каб забяспечвалі вугалем. Праматацкія, тэлевізары, пральныя машыны ніхто не гаворыць, іх у кожнага хапае. А вось за легкавінкамі — ганяюцца. Сто чалавек маглі б ужо купіцца, прыстаюць усё, распытаюць, колькі новая «волга» каштуе. Кажу — тысяч дзевяць... Хмыкаюць іранічна: во здзівіў... У нас амаль усё сталічныя артысты перабывалі са сваімі новымі пастаноўкамі і праграмамі, так што можаце не ганарыцца. Не кожны з вас і ў горадзе так сочыць за ваніткамі. І ўсе вы ведаеце наш народны хор... Выступаў ён раз перад амерыканскай дэлегацыяй, дык тая ўсё дапытвалася, дзе мы і за якія грошы нанялі яго для такога вынадку...

Цікава расказвае Сяргей Дзімітравіч. А ў зале усмешкі, перашэптванні: «Во нашых бы рэжысёраў сюды, хай бы паглядзелі, якія цяпер старшыні...» — «А помніш Гарошчу?»

І вось выступае народны артыст СССР Эдзіслаў Францішчэвіч Стом:

— Вы нам на многае вочы адкрылі... Мы нібы зрабілі падарожжа ў заўтрашні дзень вёскі. Цяпер мы маем што расказаць гледачам... Дзякуй вам за ўсё, што вы робіце, за вашы мазельныя рукі, за шчырыя сэрцы!

А народны мастак рэспублікі Я. Зайцаў гаварыў, што абавязкова прыедзе сюды пажыць, папрацаваць. І партрэты калгаснікаў напіса, і клуб дапаможа лепш аформіць. А то будытак добры, а сцены голыя...

...І зноў шалахіць пад коламі аўтобусаў шана. Усю дарогу пануе ажыўленне, нібы ў кожнага ўлілі нейкага электра бадзёрасці. Людзі дзеліцца ўражаннямі...

Так канчаецца чацвёрты дзень семінара, арганізаванага Мінскім гаркомом партыі. А першыя тры былі прысвечаны знаёмству з забудовай сталіцы, са сталічнай прамысловасцю, з матэрыяльна-тэхнічным узбраеннем адной з вайсковых часцей.

П. АНДРЭЕУ.

САМАЛЁТ, ЗАВОД І ЗЯЗЮЛЯ...

НАТАТКІ З ІІ З'ЕЗДА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА АХОВЫ ПРЫРОДЫ

Так, гэта не справаздача, гэта нататкі радавога аматара прыроды (трэба было прыдумаць такое сумнае — аматар прыроды). Нават не палюнічага, не рыбацова, а проста чалавек, якога засмучае кожная нафтавая пляма на рачной люстрадзі, які, стаіўшы дыхаць, можа гадзінамі слухаць кукаванне зязюлі, у якога ад паху скошанага палына пачынае салодка шчыміць сэрца...

Адно бяда, аўтар — аматар прыроды неарганізаваны. Вельмі востра ён гэта адчуў менавіта на з'ездзе, чатырыста трыццаць дэлегатаў якога прадстаўлялі паўтарамільённую армію членаў Таварыства аховы прыроды.

Паўтара мільёна абаронцаў прыроды!

За адзін раз было не абысці, не агледзець як след вялізную выстаўку ў фае Палаца прафсаюзаў, дзе праходзіў з'езд. Кожная вобласць, многія раёны абсталювалі свае стэнды, свае маленькія выстаўкі. Тут шыючыны альбомы ў скуранай вокладцы са здымкамі актыўных членаў таварыства, газетнымі выразкамі, табліцамі, што сведчаць пра рост членства, нацыянальныя газеты, сатырычныя лісткі, плакаты і г. д.

Было радасна чуць пра здабыткі беларускіх сяброў прыроды.

Вось некалькі лічбаў са справаздачнага даклада, які рабіў старшыня прэзідыума таварыства, першы намеснік Старшын Савета Міністраў БССР У. Лабанок. За чатыры гады, што прайшлі з ІІ з'езда, у рэспубліцы закладзена 4550 паркаў і сквераў, аб-

саджана дрэвамі 12 тысяч кіламетраў вуліц і дарог. Усяго было пасаджана 8 мільёнаў дрэў і 8 мільёнаў кустарнікаў...

Але і думалася: колькі з гэтых мільёнаў засталася ў жывых?

Помініце, як плянца ў песні: «А мы проса саялі, саялі, а мы проса вытанчам, вытанчам...» Нешта падобнае адбываецца, калі можна так сказаць, на ніве прыроды.

У Ваўнавыску садзіць шмат дрэў і кветак. Але дэлегат адтуль — Л. Аксейчык — расказала на з'ездзе, што начальнік вагоннага дэпо станцыі Ваўнавыск Герасімаў загадаў прамываць вагоны з-пад хімікатаў на непадрыхтаванай пляцоўцы. Атрута сцякае ў раку Рось, губячы усё жывое. Мясковае аддзяленне таварыства не аднойчы скарылася на Герасімава ў Баранавіцкае аддзяленне чыгуны, але ўсё застаецца па-ранейшаму.

Лічце. За перыяд паміж з'ездамі колькасць членаў Таварыства аховы прыроды ў Магілёўскай вобласці павялічылася ў 2,4 раза, у сям разоў больш выдадзена лістовак і плакатаў. Але ж толькі за апошні год тут зафі-

савана 189 выпадкаў забруджвання вадаёмаў прамысловымі адходамі.

Яшчэ ў Віцебску плённа працуе універсітэт прыроды, праводзяцца цікавыя канферэнцыі на вывучэнні і практычным выкармстанні водных багаццяў беларускага паазер'я, у іх прымаюць удзел вучоныя з многіх гарадоў краіны. Пра гэта вельмі цікава расказаў на з'ездзе загадчык кафедры Віцебскага педінстытута А. Радкевіч. Але расказаў ён і пра тое, што меліяратары знішчылі ядзімікатамі дрэвы і кустарнікі на многіх участках уздоўж Дзвіны, цяпер снег тут хутка растае і разбурае берагі. Гэта ён расказаў, як у Віцебскім раёне, на ўчастку паміж калгасам «Чырвоная Армія» і сядзібай сельскагаспадарчай навукова-даследчай станцыі, прымянілі для праполкі пасеваў буцілавны эфір, у выніку чаго загінулі і ступілі на адным гектары пасля знаходзілі да 100 мёртвых шпакі.

[Заканчэнне на 4-й і 5-й стар.]

СУСТРЭЧА З СЯБРАМІ

Мінулым летам мінчане цёпла прымалі спектаклі Жытомірскага музычна-драматычнага тэатра. Зараз нашы ўкраінскія сябры зноў госці Беларусі. У Гомелі, Віцебску, многіх раённых цэнтрах гэтых абласцей яны знімалі глядачоў з п'есамі ўкраінскай класікі і сучасных савецкіх драматургаў — «Майская ноч», «Памяць сэрца», «На сёмым небе», «Грушанька» і іншымі. Глядачы нашай рэспублікі пазнаёмляцца і са спектаклем «Начная трывога» па п'есе вядомага ўкраінскага драматурга І. Качаргі.

У цяжкі 1942 год напісаны гэты твор і вось упершыню амаль праз трыццаць гадоў тэатр узняў на сьвеце вялікую адказнасць удыхнуць жыццё ў гэты забыты твор, адкрыць яшчэ адну старонку жыццёвай праўды. У ім — тэма вайны, мацярынскага сэрца, абавязку перад Айчынай.

Спектакль выклікае павышаную цікавасць, аб ім спрачаюцца. Пастаноўку ажыццявіў галоўны рэжысёр тэатра В. Талак.

На эдымку — сцена з «Начной трывогі»: артысты Н. Холад (Лена) і П. Кукулюк (Арэст).

Л. КАДУШКІНА.

НАСТАЎНІКІ — ГОСЦІ ПІСЬМЕННИКАЎ

Настаўнікі беларускай мовы і літаратуры шкول Докшыцкага раёна звярнуліся ў бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР з просьбай арганізаваць сустрэчу з беларускімі літаратарамі. Жадае сустрэча адбылася на даўня ў клубе Саюза пісьменнікаў у Мінску. Адкрыў яе сакратар праўлення

СП БССР Іван Шамякін. Пасля яго ўступнага слова расказвалі аб сваёй творчасці, чыталі вершы і апавяданні Андрэй Макаёнак, Антон Алешка, Юрась Свірка, Аляксей Кулакоўскі, Алесь Асіпенка, Еўдакія Лось, Мікола Гамолка, Міхась Чавускі, Леанід Прокша. У сваіх выступленнях пісьменнікі падкрэслілі вялікую ролю настаўніка ў выхаванні любві да роднай літаратуры ў вучняў. На ўспамін аб сустрэцы пісьменнікі пакінулі на кніжках, набытых настаўнікамі, свае аўтаграфы.

ДА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

Штотыднёвік «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА» паступае ў рознічны продаж у абмежаванай колькасці. Таму раім быць яго сталымі падпісчыкамі.

Падпісання можна на тэрмін з пачатку кожнага месяца да канца года.

Падпіска прымаецца ва ўсіх аддзяленнях сувязі і грамадскіх распраўсоджвальнікам друку.

САМАЛЁТ, ЗАВОД І ЗЯЗЮЛЯ...

[Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.]

Такіх прыкладаў можна прыводзіць безліч. І, даўбог, некаж крыўдна становіцца. З аднаго боку паўтара мільёна абаронцаў прыроды, з другога — «а мы проса вытапчам, вытапчам...» І вытаптаюць. Мо таму, што абаронцы, па сутнасці, бязбройныя?

З ВОПЫТУ НАШАЙ ЛІТАРАТУРЫ

НАШУ прозу сапраўды цяпер цяжка ўявіць без «Палескай хронікі» Івана Мележа. Раманы «Людзі на балоце» і «Подых наваліцы» — вышэйшае дасягненне нашай сучаснай беларускай літаратуры, паказчык яе сталасці, жыццяздольнасці і вялікіх патэнцыяльных магчымасцей. «Палеская хроніка» — новы якасны скачок у творчай біяграфіі І. Мележа, які вылучыў яго ў рады лепшых майстроў савецкай літаратуры.

У чым прычына і дзе вытокі той сапраўднай і ўсеагульнай прыхільнасці да мележавых раманаў людзей рознага ўзросту, рознага адукацыйнага, інтэлектуальнага ўзроўню? Ні пра адзін беларускі раман, відаць, не было столькі напісана, як пра дылогію І. Мележа. Сапраўды, ужо даследавана многае: ідэі і праблематыка, галоўныя і другарадныя персанажы, уживанне дыялектных слоў і г. д.

І ўсё ж многае яшчэ не даследавана і, здаецца, не сказана штосьці галоўнае, не адшуканы ключ да творчасці пісьменніка, да канца не раскрыта тайна яго майстэрства. Нічога дзіўнага ў гэтым няма. Сапраўды, вялікі талент невычарпальны. Чым мастак буйней, чым больш значны яго талент, чым больш «разгалінавана» яго мастацкая сістэма, тым цяжэй адшукаць вольную мастацкую сэрцавіну, «дамінанту» майстэрства пісьменніка.

А тайну мележаўскага таленту адкрыў ужо ў першых апавяданнях наш выдатны пісьменнік К. Чорны і сутнасць гэтай тайны сфармулявана была вельмі «проста»: у апавяданнях «правільна дадзен аналіз чалавечай душы».

Да сапраўднага аналізу душы чалавечай яшчэ было далёка, але як мы павінны быць удзячны чужому сэрцу вялікага мастака, без блашавання якога можа і не было б таго загляблення ў «глыбінні народнай душы», чым у першую чаргу і каштоўная для нас мележава «хроніка».

Многа пісалася ў нас пра шчырасць, праўдзівасць І. Мележа; пра высокую псіхалагічную культуру раманіста, пра майстэрскае, віртуознае валоданне стыхійнай роднай мовы. Не засталася па-за ўвагай і мужная гуманістычная пазіцыя пісьменніка ў адкрыцці і высока-мастацкім асэнсаванні складаных праблем жыцця (а не проста праблемы шляхоў і тэрмінаў правядзення калектывізацыі ў Беларусі, як схільны той-сёй думаць), пра філасофскую глыбіню не толькі ў асэнсаванні рэчаіснасці мінулага дня, але і ў поглядзе на чалавека ўвогуле.

Здавалася б, што пасля напісанага пра нашага селяніна, пра складаны час калектывізацыі Я. Коласам, К. Чорным, З. Бядулем, К. Крапівой, М. Зарэчым, П. Галавачом і іншымі, — тэма калектывізацыі «вычарпа-

на» і літаратурай і самім жыццём і пісаць пра гэты складаны і цікавы час вельмі проста. І ці не таму некаторыя раманісты нібы ўхіляюцца ад складаных праблем сучаснасці і звяртаюцца да матэрыялу сапраўды ў пэўнай ступені гістарычнага?

Не сакрэт, некаторыя крытыкі папракалі Мележа ў тым, што «палескай хронікай» ён нібы закрыўся ад складаных праблем «сучаснага жыцця».

Не маю нічога супраць та-

«параметрах» быў скарэктываваны таксама самай гісторыяй. У чым жа справа?

Калі гаварыць пра дзеючыя сілы, то ў «Людзях на балоце» іх было лягчэй расставіць з прычыны большай прастаты і «прымітыўнасці» сацыяльных адносін і меншай інтэлектуальнай разнастайнасці сялянскага асяроддзя. «Ідэйны ж бок жыцця — як справядліва пісаў А. Фадзееў А. Упіту — заўсёды цяжэй паказаць, чым фізічны».

Генадзь ШУПЕНЬКА

ЯШЧЭ РАЗ ПРА «ПАЛЕСКУЮ ХРОНІКУ»

го, каб пафас пошукаў у беларускай літаратуры быў больш адчувальным, каб наш раман убіраў у сябе ўсё лепшае ў прагрэсіўнай літаратуры свету. Але перакананы, што «сапраўдная сіла жанру» правяраецца не толькі на сучаснай тэме.

Ці ж у нас мала так званых раманаў, што пісаліся «на злобу дня», аўтары якіх, відаць, шчыра імкнуліся ўзняць самыя надзённыя праблемы (часам даволі балючыя і складаныя), але так імкнуліся за «бягучым днём», што не паспявалі зазірнуць у душу чалавека — іх не выручала ніякая самая «правільная» расстаноўка дзеючых сіл.

Калі бачыць у раманах І. Мележа не проста ілюстрацыю гісторыі, а спробу паказаць лёс народа і лёс кожнага чалавека, выклікаць у чытача любоў і павагу да свайго народа, «у асобным нацыянальным выражэнні» паказаць «тое самае галоўнае, вялікае і чалавечнае, што складае змест жыцця кожнага народа» (А. Фадзееў), то прыйдзеца прызнаць, што сіла, моц і характар «палескай хронікі» не ў «стройнай класічнай расстаноўцы дзеючых сіл». І. Мележ не проста дае белетрызаваную інфармацыю, а робіць мастацкі аналіз эпохі, і цікавіць яго не толькі падрабязнасці побыту і нораваў, а перш за ўсё працэс духоўнай эвалюцыі чалавека.

Відавочна, «Людзей на балоце» Мележу было лягчэй напісаць, чым «Подых наваліцы», і другі раман у нейкай ступені ў мастацкіх адносінах нават слабейшы, чым першы (у літаратуры, як і ў жыцці, вельмі цяжка ўзысці на пэўную вышыню, яшчэ цяжэй на ёй утрымацца). А жыццёвы ж матэрыял, пакладзены ў аснову другога рамана, у асноўных сваіх

А нашаму пасляваеннаму раману вельмі не хапала інтэлектуальнага апісання, насычанасці апавядальнай тканіны твораў нічымі думкамі, бракавала філасофскай засяроджанасці і глыбіні, шырыні кругагляду. І. Мележ сьведома пайшоў на тое, як ён выразіўся аднойчы, каб пісаць і «нейшавыя старонкі».

І. Мележ сумеў «зрабіць» — кажучы словамі Т. Мана, — цікавымі рэчы, уласна кажучы, сумнымі. Т. Ман, зрэшты, пад «сумнымі рэчамі» разумее аналіз мыслення рафініраванага інтэлігента. Пад няром нашых лепшых майстроў робіцца інтэлектуальным, узнімаецца на філасофскую вышыню роздум простага чалавека, селяніна.

Аднак нельга лічыць, што «Людзі на балоце» моцныя толькі сваёй «фізічнай фактурай», карцінам сямейна-бытавымі, жанравымі сценамі, што ў першым рамане няма інтэлектуальнага пачатку, філасофскага роздуму. У «Людзях на балоце» пісьменнік паказваў душу чалавека, у «Подых наваліцы» адчуваецца, што аўтар паддаўся настойлівым патрабаванням некаторых крытыкаў узмаціць «сацыяльны фон» і «шырэі ахапіць падзеі». І хараша, што пісьменнік у асноўным застаўся верным свайму мастацкаму прынцыпу — паказаць лёс народа праз праўдзівы і пераканавы паказ чалавека, праз аналіз яго душы.

Выступаць увогуле супраць важнасці сучаснай тэмы ў літаратуры і мастацтве было б не толькі наўзна, але і шкодна. Толькі тыя творы і перажываюць свой век, якія з геніяльнай мастацкай сілай асэнсваюць сваю эпоху. Гэта аксіёма, якой проста не патрэбны доказы. Але, як гаварыў А. Луначарскі, «хапачца за сучаснасць трэба ўмеючы», патрэбна выбіраць у гэ-

паветра ў шмат разоў больш. Міліцыянер спыніць любую машыну, якая парушыла правілы руху, але яму і ў галаву не прыйдзе правярць яе менавіта з гэтага боку. А пад пагрозу ж стаўціцца здароўе не аднаго — тысяч і тысяч людзей.

Зямля, лес, вада, паветра... Усё, чым жыве чалавек. І куды ні зірні — праблемы, праблемы...

Шмат у нас зямлі? Шмат, паспрабуйце абыйці пехатою. А калі сур'ёзна — мала. Асабліва добрай, урадлівай. Будуюцца гарады, будуюцца новыя заводы і фабрыкі. І ўсё на новай зямліцы. Паглядзіце, кожны год сельскай гаспадарцы перадаюцца дзесяткі тысяч гектараў асушаных тарфянікаў, а агульная плошча сельскагаспадарчых угоддзяў амаль не павялічваецца.

Так, гарады павінны расці, па зямлі павінны кроцьчы мацэты электраперадач. Крыўдна іншае — шмат зямлі ў нас кіпуча. Дастаткова сказаць, што ў рэспубліцы налічваецца звыш 30 тысяч гектараў выпрацаваных тарфянікаў, 2,5 тысячы пясчана-гравійных і гліністых кар'ераў. Праблема? Праблема.

Гэта на зямлі. А ў зямлі? Задумлівы лес, ціхая рачулка, блакітнае неба — не скажы, як паэтычна. Нафта, калійная соль — не так паэтычна, але не менш неабходна. Гэта такі дарунак прыроды, за які чалавек павінен пакаліцца ёй у пояс.

Вось што расказаў на з'ездзе старшыня секцыі аховы нетраў Беларускага таварыства аховы прыроды М. Краснакуцін. Пры сённяшняй сістэме здабычы солі, якая прымяняецца на Салігорскіх калійных камбінатах, на паверхню паднімаецца толькі 35 працэнтаў наяўных запасаў выкапняў. Астатнія назаўсёды застаюцца ў зямлі. Але ж і з тых 35 працэнтаў застаецца палова пасля апрацоўкі на ўзбагачальнай фабрыцы. Пры такім спосабе здабычы, другі і трэці калійныя камбінаты праз 25 гадоў прыйдзеца закрываць. Вось як не па гаспадарску мы распараджаемся багаццем, якое падарыла нам прырода. Заўважым, што ў Францыі, напрыклад, здабываецца да 88—90 працэнтаў наяўных запасаў выкапняў.

А з нафтай? Як мы ганарымся беларускай нафтай. Але і чорнае зола-

тай сучаснасці тое, «што робіць яе шматзначным момантам ў гісторыі чалавечтва». Раман, калі б мы ні заклікалі яго смялей пранікаць у сучаснасць, так ці інакш патрабуе пэўнай дыстанцыі ў часе. Раман заўсёды ў той ці іншай меры павінен даваць філасофска-гістарычнае асэнсаванне жыцця, даваць мастацкае абавольненне (пры найвялікшай канкрэтызацыі, індывідуалізацыі — у гэтым яго дыялектычна, у гэтым дыяксыс і складанасць жанра рамана). Вось гэтак шырокае мастацкае абавольненне, гістарычнае асэнсаванне эпохі і патрабуе ад рамана пэўнай дыстанцыі ў часе. Не гавару ўжо пра тое, што сапраўды высокамастацкі раман не пішацца за год-два... А жыццё ў наш час вельмі цяжкае: «яшчэ не праяўленыя негатыў», а ўжо стаў няпраўдай» (Л. Ляонаў).

Што ж прымусіла розных па таленце і творчых магчымасцях, але несумненна буйнейшых прадстаўнікоў нашай шматнацыянальнай літаратуры зноў звярнуцца да жыцця вёскі 20—30-х гадоў?

Пісьменнікі імкнуліся асэнсаваць мінулае з пазіцыі сучасніка. А пачуццё гістарызму — важнейшая якасць лепшых твораў — абергала раманаў не толькі ад ідэалізацыі, але і ад ігігістычнай крытыкі, крытыкі дзеля крытыкаўства. Ленінскі стыль дэлавігацыі і рэалістычнасці пры рашэнні самых складаных праблем жыцця, які ўсталёўваўся ў нашым жыцці, даваў пісьменнікам магчымасць пазбаўцца ад самазадаволенасці і прыхарашвання рэчаіснасці, таксама як і ад разгубленасці перад складанасцю жыцця, ад зварочыстага ці міжвольнага збыднення духоўнага свету савецкага чалавека.

Самая смелая пастаноўка самых складаных праблем не зрабілі б «палескую хроніку» значным творам літаратуры сацыялістычнага рэалізму, калі б у раманах не было жывых людзей (сапраўды жывых, амаль рэальных, аж да «фізічнай адчувальнасці»), паўнакроўных чалавечых характараў, якіх сацыяльных тыпаў.

Ганна, Васіль, Хадоська, Міканор, Апейка... Людзі, створаныя фантазіяй пісьменніка (гаворка аб прататыпах літаратурных герояў можа быць і цікавай і паучальнай, але заўсёды ў творы ёсць галоўны «прататып», імя якога — аўтар). Яны дорагі нам не толькі як «правіцелі» пэўнага комплексу ідэй, яны цікавыя для нас і сваёй чалавечай непаўторнасцю, «нескарэктыванасцю», бо на гэты раз І. Мележ здолеў дасягнуць галоўнага — паказаць людзей, іх «душ залатыя росы», даў высокамастацкую «гісторыю сэрца».

Нашы адносіны да твора, любоў чытача да аўтара залежыць перш за ўсё ад блізкасці яго духоўнага свету духоўнаму вопыту чытача. Калі твор успрымаецца толькі як літаратурны пэўных праблем,

якія сапраўды хвалявалі людзей сваёй эпохі, калі знікаюць людзі, а застаюцца адны праблемы, чытач можа прызнаць грамадзянскія заслугі пісьменніка, апаіць яго пазіцыю, паверыць у шчырасць яго добрых намераў і г. д., але застаецца халодным, староннім назіральнікам.

Менавіта ў гэтым — у заміланасці аўтара да ўсяго, што ён паказвае ў раманах, у вялікім і добрым чалавечым сэрцы пісьменніка-патрыёта, у яго светаадчуванні, у яго тонкім і глыбокім разуменні чалавечай душы, у тым шчырым і зацікаўленым стаўленні яго да гора і радасці людскіх, у саміх духоўных пакутах і роздумах мастака, а не ў знешнім стылі і важных тэмах, відаць, і трэба шукаць «ключ» да разумення «палескай хронікі».

Раман «Людзі на балоце» быў такім новым словам у пасляваеннай беларускай прозе, што той-сёй, хто прызвычаўся да канонаў «маштабнага», «панарамнага», «багатага на падзеі» рамана, так і не змог асэнсаваць яго наватарскую сутнасць. Усе адразу вымушаны былі прызнаць бесспрэчны мастацкі вартасці «Людзей на балоце», але некаторых бязтэжыла тое, што ў рамана нібыта няма «канкрэтнага адлюстравання падзей вялікага гістарычнага значэння». Як бачым, не ўлічвалася ні грандыёзнасць творчай задумкі (напісанне цыклі раманаў), ні спецыфіка мележаўскага таленту як пісьменніка-псіхолага, забывалася тое, што мастацкі шлях развіцця савецкага рамана ў яго лепшых узорках — паказвае рух гісторыі праз чалавека ў падзеях, а не наадварот.

Усё ідэйна-мастацкае багацце раманаў І. Мележа, усю яго мастацкую канцэпцыю, усю праблематыку яго шырокага эпічнага палатна мы часта яшчэ зводзім да пэўнай дэфініцыі, чым міжвольна звужаем, збыдняем «хроніку», падганяем яе пад пэўную схему. І калі б чытач нам ва ўсім паверыў, то ён проста не стаў бы чытаць нашы лепшыя раманы.

Скажам, у І. Мележа сапраўды нават не ўзнікае пытання быць ці не быць калектывізацыі. Але ці варта ідэю «Подыху наваліны» бачыць толькі ў «дакладным вызначэнні шляхоў і сродкаў яе рэалізацыі, у выбары адзіна разумных практычных крокаў і мер...»?

Калі б І. Мележ ілюстравалі ўсім вядомыя і правільныя формулы, а не імкнуўся паказаць рэальную складанасць жыцця ва ўсёй неабсяжнай плыні, то наўрад ці стаў бы раман «Подых наваліны» творчым дасягненнем пісьменніка.

Мастацкую ідэю можна, вядома, перавесці на мову палітыкі і сацыялогіі, але яна далёка не зводзіцца да гэтых паняццяў. Мастацкая ідэя — гэта мастацкі, канкрэтна-пачуццёвы вобраз, але вобраз сімвалічны, шматгранны, дзе за простым скрываецца заў-

сёды больш сур'ёзны сэнс, больш глыбокае значэнне. Мастацкая ідэя — гэта не проста пераход паняцця ў вобразную форму, а хутчэй — гэта той душэўны настрой, што змяшчаецца ў вобразе, гэта характар тых думак і пачуццяў, якія ён выклікае. І чым больш гэтых вялікіх і глыбокіх думак, чым больш пачуццяў узбуджае гэты твор, чым больш у ім «слаёў» — тым больш ён дае чытачу.

Галоўнай ідэяй «палескай хронікі» некаторыя лічаць «ідэю зямлі» ў тых ці іншых варыяцыях («...ідэя барацьбы за роўнае для ўсіх, хто працуе, права на зямлю... намечана ідэя калектыўнай працы на ёй...» і г. д.).

А ўся паэзія і характар гэтых раманаў, заміланасць да роднага краю, любоў і спагада да чалавека, гуманістычнае свядзенне веры ў чалавека, у яго патэнцыяльныя магчымасці ўзняцца ў свет больш шырокай і светлы, у магчымасці яго інтэлектуальнага, духоўнага развіцця, пільная ўвага пісьменніка да ўсіх «драбін» жыцця і ўменне ўзняць гэтыя «драбінцы» — ад першага нямецкага пацалунка ў скронь да прадмяротнага хрыпу хворага немаўляткі — усё гэта, выходзіць, трэба аднесці ў ранг другарадных «ідэй». Вось і паяўляюцца «носьбіты цэнтральнай ідэі» (Міканор, Апейка), а «лінію каханна Васіля і Ганны» разглядаюць як «удала дапасаваную да той асноўнай лініі».

Ніхто і не збіраецца аспрэчваць, што зямля-карміцелька і адносіны да яе чалавека ці, скажам, праблема правільных метадаў і тэрмінаў калектывізацыі — г. зн. правільнага падыходу да чалавека, які працуе на гэтай зямлі, з'яўляюцца вельмі важнымі для праблематыкі «палескай хронікі». Нельга толькі зводзіць усё да паказу «беднасці і забітасці...», не трэба падганяць раманы, пабудаваныя на вялікім мностве жыццёвых каардынат, да пэўнай схемы. У сапраўдным творы мастацтва ўсё намнога складаней. На шчасце, І. Мележ на гэты раз нічога не «агаляў» і не «дапасоваў» удаля, а да «вялікай праўды» ішоў праз мноства «малых праўд».

Мележ — уладар сэрца чытача — асмеліўся стаць і ўладаром яго дум. Не ўсё ўдалося яму на гэтым няпростым шляху. Імкнуўся ахапіць падзеі і час шырай («ахопліваць» трэба было — сама рэвалюцыя, гісторыя пачынала даходзіць і да такіх куткоў, як Курані), аўтар часам піша «не умом сэрца», а збіваецца на звычайную апісальнасць. А чытач, якога распесцілі «Людзі на балоце», ужо не хацеў мірыцца з прахаднымі старонкамі ў творы такога майстра сапраўднай, мастацкай, пластычнай прозы, якім з'яўляецца І. Мележ.

Таленту І. Мележа не ўлашцівы адкрыты філасофскія лірычны, публіцыстычны па-

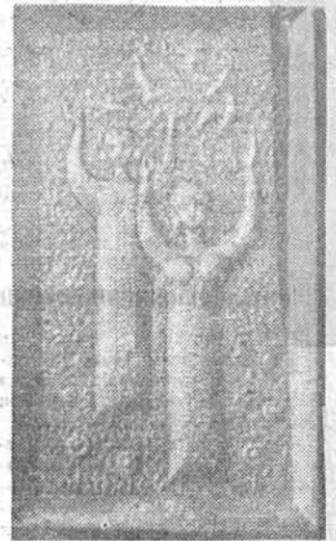
каз жыцця — прыгадаем хоць бы яго дарожныя замежныя нарысы. І. Мележ у большай ступені мастак-жывапісец, які, гаворачы словамі Вялікага, «пластычна адлюстроўвае формы жыцця». Паказвае думку «як пачуццё, як страсць» яму не заўсёды ўдаецца. Як вядома, да першага тыпу Вялікі адносіў Ганчарова, да другога — Герцэна.

Можна Мележ увогугле адарваць, імкнуцца ў высокую эмпіры, ад жыватворных сокаў роднае зямлі? Не! Пра гэта сведчаць многія і многія старонкі «Подыху наваліны» — і «Ганныны», і «Хадосьчыны», і «Апейкавы»... Пісьменнік захоўвае тую псіхалагічную напружанасць, пачуццёвую дакладнасць у паказе падрабязнейшай побыту і драбін жыцця, у нюансах чалавечага пачуцця і думкі, тое шчыльнае пачуццё любові да роднага краю, той спакойна-разважлівы, задумны, па-сялянску напэўны лад мовы, што былі і ў першым раманах.

Цяжка сказаць, ці выльецца цыкл раманаў І. Мележа ў сапраўдную эпопею. Аўтар нават думае пра тое, каб неяк «звучыць» эпічную шырыню той задумкі, якая калісьці хвалявала яго ў «наіўных маках».

Вельмі рызыкоўна даваць аўтару парады, як пісаць далей, як «развязаць» лёс сваіх герояў. І ўсё ж калі б Мележу ўдалося дасягнуць сваіх герояў да той гістарычнай сітуацыі, калі наш народ стаў на мяжы гібелі, небыцця, калі перад ім паўстала пытанне — быць яму ці не быць (вось сапраўды эпопеяная сітуацыя!), калі народ праявіў нябачаны ў гісторыі мужнасць і гераізм, ды калі б пісьменніку ўдалося не толькі «ахапіць» усё, але «супрытаць» (Л. Талстой), даць мастацкі сінтэз чалавека і эпохі, не згубіць той пластычнасці пісьма, яго «шчыльнасці», якой ён дасягнуў на пераважнай большасці старонак «палескай хронікі», г. зн. сродкамі мастацкага паказаць, наколькі справядлівыя, чалавечныя, а таму ўсепераможныя ідэі Ленінскай партыі за нейкія два дзесяцігоддзі праніклі ў сэрцы і розум людзей, што нацыя, народ, які на працягу стагоддзяў і за народ прызнаваць не хацелі, менавіта вольны Ганны, Васілі (а не толькі Апейкі, Гайлісы, Міканоры) узняліся на вышнімі палітычнай свядомасці і патрыятызму, паказалі высокую духоўную сталасць, — калі б гэта ўдалося Івану Мележу, наша літаратура атрымала б сапраўдную эпопею, а нацыя паказала б свой сапраўдны твор усёму чалавечтву.

І ў гэтым сэнсе не хацелася б, каб звужалася эпічная задума. Важна толькі, каб раманы, «папыраючыся», не трацілі сваёй глыбіні. Узровень прафесійнага майстэрства, мужнасць і цвёрдасць пісьменніка, вернасць свайму мастацкаму крэда дазваляюць спадзтвацца і на эпопею.

М. ДУБАТОВКА (Мінск). Свята (чаканка на метале).

Л. ОКУНЬ (Бабруйск). Папрадху.

С. ШАУРОВ. (Віцебск). Сакрат.

та пакідаецца назаўсёды ў зямлі дзесяткамі тысяч тон. Чаму? На Рэчынскім месцанараджэнні, бывае, эксплуатаецца толькі палавіна свідравін. Астатнія прастойваюць на розных прычынах.

Паралельна з нафтай тут здабываецца газ, які амаль увесь спальваюць — прыкладна 350 тысяч кубаметраў у год...

Можна шмат гаварыць пра нашы лясы. У Беларусі яны займаюць амаль трэцюю частку тэрыторыі. Здаецца, няма. Але лясы таюць, лясы рэжэюць. Толькі па афіцыйных дадзеных штогод вырабаецца 10 мільёнаў кубаметраў драўніны. А колькі вырубак не ўлічана? Асабліва ў калгасных лясах. Раздаваліся галасы, якія прапаноўвалі калгасныя лясы перадаць у дзяржаўны фонд. Слушна адказаў на гэта У. Лабанок. Там, дзе да лесу ставіцца па-спажывецку, дзе толькі бяруць, дзе дзейнічаюць па прыняцце — а пасля нас хоць трава не расці — трэба, каб лес узялі пад ахову дзяржаўныя органы. Там, дзе лес зберагаюць — рабіць гэтага не варта. Вялікую ўвагу з'яда прыця-

нула выступленне сакратара Кобрынскага райкома КПБ т. Хахлова, які раскажаў пра работу міжкалгаснага лясніцтва, якое створана ў іх раёне. Гэта новая форма дае добры плён і заслугу ў пераёмні.

А праблема фауны? Меншае і меншае ў нас рознага зьвяр'я. Акрамя браканьерства ёсць на гэта і шмат іншых прычын. Але вывучаюцца яны слаба. У іншых рэспубліках даўно створаны спецыяльныя лабараторыі па праблемах фауны, у нас — няма.

Усе факты, пра якія гаварылася на з'ездзе, маюць і маральны, этычны аспект. На зямлі гаспадарыць чалавек. Усё ў руцэ яго. Як захоча, так і будзе. І галоўная з праблем — выхаванне чалавечых адносін да прыроды. Гэта такая рэч, якую не вызначыш лічбамі, яна не паддаецца ўліку.

У справядным дакладзе, у выступленнях дэлегатаў раскажвалася, што за апошнія гады ў рэспубліцы было прачытана больш 200 тысяч лекцыяў, дакладаў, выдана шмат брашур, плакатаў і лістовак.

Патрэбная справа. Але слова з пес-

ні не выкінеш — каэфіцыент карыснага дзеяння ўсёй гэтай прапагандысцкай работы вельмі нізкі. Для аднаго лекцыя — урок, для другога — пусты гук, выйшаў з клуба і пайшоў на праці на газоне.

Мабыць, далікатнасць, прыстойнасць закладваюцца з маленства. З ранняга маленства, калі, як кажуць, будучага грамадзяніна можна яшчэ пакласці ўпоперак ложка. Ну і, вядома, у школе. На з'ездзе выступала настаўніца з Брэскай вобласці М. Станкевіч. Яна раскажала, як выхоўваюць у вучняў любоў да прыроды ў іх школе. З першага класа, на жывых прыкладах. Класным пакоем там часта становіцца лес, чыстае поле. Хлопцу, які прайшоў такую школу, не прыйдзе ў галаву заламаць маладое дрэўца. Так, дзеля забавы, ад няма чаго рабіць.

Каб было такіх школ паболей. Каб было ў нас такой моладзі паболей. Калі я бачу, як хлопцы з імперат выразае сваё прозвішча на дрэве, мне становіцца жахліва не толькі таму, што дрэва можна загінуць, а і таму, што гэтую чарстнасць чалавек пры-

се праз усё жыццё. А раптам ён дарадце да высокай пасады? Скажам, дырэктара завода. Бедная прырода...

І ўсё ж такі я аптыміст. І я супраць ажыятажу, лёгкадумнага франдзёрства, які ўзнімаюць на старонках друку, у публічных выступленнях некаторыя «абаронцы» прыроды. Я не веру ў шчырасць чалавека, які з лёгкасцю незвычайнай сцвярджае, што меліярацыя губіць прыроду. Арыгінальнае.

Іншая справа, што ўсё трэба рабіць з розумам, з розумам, з розумам. Каб не трэба было баяцца, што самалёт, які сее ўгнаенні над жытнім полем, атруціць рыбу ў суседняй рачульцы, абарве песню жаўрука. Каб завод славіўся сваёй прадукцыяй, а не тым, што аднімае ў людзей чыстае паветра. Каб спакойна ў дзеце было зязюлі. Хай кунуе яна, як сто, як тысячу гадоў назад.

М. ЗАМСКІ.

Грымнуў аркестр і ў імклівым танцы на сцэну выскачылі хлопцы і дзяўчаты ў яркіх нацыянальных насьцюмах. Выступае народны ансамбль тана «Колас» Віцебскага раённага Палаца культуры.

Нядаўна ансамбль споўнілася дваццаць гадоў. Каля трохсот танаў наставіў калектыв за гэтыя гады. Сярод іх такія жамчужыны народнай хараграфіі, як «Явінскія ўзоры», «Цаня» і г. д. На рахунку коласуцаў дзве тысячы канцэртаў. Іх ведаюць і любяць не толькі на Беларусі. Ансамбль паказваў сваё майстарства ў Маскве, у многіх гарадах і сёлах Расійскай Федэрацыі, Украіны, Літвы, Латвіі, Малдавіі. Нядаўна самадзейныя артысты пабылі ў Польскай Народнай Рэспубліцы.

Зараз ансамбль на чале са сваім нязменным мастацкім кіраўніком К. Партным у новым пошуку. Наперадзе новыя здабыткі, новыя поспехі.

КАНАЧАЕЦА сезон у оперным. Ідуць апошнія спектаклі, і яшчэ будзе месяц гастролі, і ўсё ж кожны ўжо нібы падвёў вынік.

— О, гэты сезон быў цікавым... А ў мяне? Я нават не ведаю, што вам сказаць. Мы многа працавалі над «Выбранніцай», хоць прэм'ера была яшчэ ў мінулым годзе. Зараз рыхтую два спектаклі: «Спячучы прыгажуню» (вяду аркестравыя рэпетыцыі) і «Атэла». Але ж вы самі бачылі...

У калідорах опернага тэатра звычайная дзённая мітусня. Тут, здаецца, не ўмеюць хадзіць, і Таццяна Міхайлаўна таксама не ідзе — стралою яціць па пераходах. Яе аклікаюць, яна адказвае рэзка: толькі што закончылася спеўка, рэцэпіраваў кватэрт з другога акта «Атэла», і якраз тады, калі спевакі захапіліся і гатовы былі паўтарыць гэтае чудаўнае месца, іх «выжылі» з залы ўдзельнікі наступнай рэпетыцыі.

— Вось так заўсёды! — З той жа імклівайсцю яна збягае па лесвіцы, але яе пераймае малады саліст: «Таццяна Міхайлаўна, а як жа са мной? У мяне ўвод...»

— Вось бачыце, — раптам выбухае яна. — А ў мяне два спектаклі! І сёння яшчэ рэпетыцыя канцэрта! Я чалавек ці машына? Колькі я магу рэцэпіраваць? Дзевяць, дзесяць, дванаццаць гадзін, толькі не круглыя суткі...

— Што ж, прыйдзеца спяваць без рэпетыцыі з дырыжорам, — жартуліва згаджаецца саліст.

— Ды што вы кажаце! — нават пужаецца Таццяна Міхайлаўна. — Як можна! Гэта ж спектаклі! Сёння пачакайце, а заўтра я што-небудзь прыдумаю...

Таар яе ў гэты момант выглядае стомлена. Але я ўжо ведаю: стомленасць часова, выпадковы для яе стан, хутчэй нават — настрой.

— Таццяна Міхайлаўна, вы зусім нядаўна вярнуліся з гастролі ў Ленінградзе. Кажуць, і там вам давалася дырыжыраваць двума спектаклямі без папярэдніх рэпетыцыяў?

— Ну, ведаеце! Імяна «давалася». Але так не павінна быць! Вядома, на гэты раз пашанцавала, усё прагучала як трэба. Дык жа не забывайце, што аркестр Ленінградскага опернага — адзін з вопытнейшых у краіне. Хм, і я, дзякуй богу, чацвёрты дзес'ятак за пультам!

За што любяць людзі оперу? Паглядзіце на публіку, калі гучыць у зале старая знаёмая «Аіда». Тая самая «Аіда», якую снобы папракаюць за ўмоўнасць і меладраматызм сюжэта! Публіку бярэ ў палон не сюжэт. Падвоенныя геніяльнай музыкой бушуюць над залай пачуцці — палыміяныя, высакародныя. У нейкі момант яны захопліваюць усіх — і рафінаваных наведвальнікаў прэм'ер, і пажытую жанчыну са стомленым будзённым тварам, якая выпадкова, відаць, трапіла «на оперу». Калі б толькі дырыжор мог убачыць, як змяняюцца на працягу дзеі гэты твары...

Дырыжор не бачыць нічога. Ён таксама пакутуе разам з Амнерас і Гіне, як закаханыя героі. А яшчэ сочыць, каб часова ўступілі флейты і каб Радамес не заглушыў сапрама. І калі ў зале ўспыхвае святло, апладысменты і кветкі ён ус-

прымае нібы праз шкляную сцяну. Сапраўднае, глыбокае і спакойнае задавальненне прыйдзе крыху пазней, калі адхлынуць хвалі ўзрушэння, пагаснуць агні, і ён, выходзячы з тэатра, прыпомніць пачатак сваёй работы. Бо сённяшні спектакль, як і кожны, толькі заключны яе этап.

А галоўная работа пачынаецца тады, калі, застаўшыся ў адзіноце, дырыжор раскрывае партытуру. І, углыбляючыся ў яе сухія радкі, спрабуе ажыцвіць, пачуць — не, не музыку, добры музыкант чытае яе з ліста, а тое, што называюць «душой музыкі» — пачуцці, думкі, асноўную ідэю аўтара. Вось у гэтыя гадзіны найвышэйшага эмацыянальнага і духоўнага ўздыму, уласна кажучы, і нараджаецца

кін, Аладаў, Камінскі... Таццяна Міхайлаўна выступала з беларускім рэпертуарам і ў Мінску, і ў гастрольных вандроўках па Саюзу, і за граніцай. І адчувала шчырую радасць за поспех «сваіх» кампазітараў. І вядома ж — Чайкоўскі, Бетховен, Рахманінаў... У дырыжора Каламіцкавай добрая творчая прага да работы, і яе рэпертуар заўсёды вызначаецца шырынёй. Хаця сама яна больш за ўсё любіць творы «вялікага дыхання» — трагічныя, трагічныя, з магутным гучаннем. Такія, напрыклад, як «Рэквіем» Вердзі. Прачудны над гэтым тварам, яна глыбей заахмуляе, што ёй заўсёды будзе бліжэй оперная музыка: па магутнасці і размаху, па сіле непасрэднага эмацыянальнага ўздзеяння нішто не

таленавітае выкананне. Пальму першынства трэба аддаць дырыжору Т. Каламіцкавай, якая з вялікай валявой мэтанакіраванасцю распараджаецца складанай музычнай «гаспадаркай» спектакля і хормайстру А. Кагадзеву, які забяспечыў стройнасць і кампантасць гучання харавых сцэн.

Усё было велічым у гэтай оперы — жахлівыя падзеі эсхілаўскай трылогіі і ўзнятыя ў ёй філасофскія пытанні, размах пачуццяў, драматычная напружанасць дзеяння, характавае трагедычнай музыкі С. Танеева. Мінчане і дагэтуль памятаюць спектакль. Ён спадабаўся шырокай публіцы, аб ім гаварылі спецыялісты. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР кампазітар Марыян Каваль: «Ужо сам факт адроджэння гэтага даўно забытага твора выдатнага рускага кампазітара прыцягвае ўсеагульную ўвагу. Высокай пахвалы заслугоўвае дырыжорскае мастацтва Т. Каламіцкавай, якая раскрыла партытуру з патрэбнай дынамікай, эмацыянальнасцю і рэльефнасцю». Музыказнаўца Георгі Паляноўскі: «Мала таго, што тэатр аказаўся «піянерам», першаадкрывальнікам «Арэстзі» на савецкай опернай сцэне, ён яшчэ здабыў вялікі поспех у музычна-акадэмічным увасабленні оперы. Львіная доля поспеху «Арэстзі» па заслугах належыць дырыжору. Народны артыст Саюза ССР Іван Казлоўскі: «Я сам збіраўся паставіць оперу, але не ажыццявіў сваёй задумкі. Тым больш я ўдзячны калектыву беларускага тэатра, які даў нам магчымасць поўнаасцю азнаёміцца з выдатным оперным тварам...»

А як добра, што ад «Арэстзі» застаўся выдатны запіс — у свой час фірма «Мелодія» выпусціла камплект пласцінак. Бо рана ці позна кожны спектакль пакідае сцэну...

Ёсць толькі адно выключэнне, не падуладнае часу — «Лебядзінае возера». Зусім нядаўна на мінскія вуліцы афішы паведамлілі пра ўдзел у балете французскіх салістаў. У мінулым месяцы Таццяна Міхайлаўна дырыжыравала ім у Ленінградзе, крыху яшчэ раней ланіградцы прыязджалі да нас. Жывы, любімы публікай, сённяшні спектакль. І раптам у тым жа архіве знаходзіш: «У аркестравым выкананні музыкі захоўваецца багацце нюансіроўкі і разам з тым тэмпераментная і строгая акадэмічнасць...» Рэцэнзія на двухсотыя прадстаўленне. А божка, няўжо гэта пісалася 13 гадоў назад?!

«Заручычы ў манастыры» — лёгкая, вясёлая, імклівая опера — адзін са складанейшых і цяжэйшых оперных твораў. Хуткая змена эпізодаў, разнастайнасць складаных рытмаў, свежыя пракофеўскія інтанацыі, імклівыя пасажы — усё гэта патрабавала ад выканаўцаў нязвычайнай рытмічнай гібкасці, інтанацыйнай чутласці, па-сапраўднаму высокага майстарства. Перад пастаноўкай Таццяна Міхайлаўна давалася спрачацца і пераконваць, што і аркестр, і хор, і салісты, безумоўна, могуць працаваць над такой партытурай. Даўно могуць — па сваім узроўню, проста няма пакуль што прывычкі. Ну, дык трэба ж яе калі-небудзь стварыць! Так упершыню на беларускай сцэне прагучаў Сяргей Пракоф'еў. Ад гэтай оперы таксама засталіся не толькі прыёмныя рэцэнзіі. Засталася ўсведамленне, што калектывы можа добра справіцца са складанай сучаснай музыкой. Блізкае знаёмства з ёю,

любоў да яе — ці ж гэта мала?

Толькі не трэба думаць, што ўсё і заўсёды ішло гладка. Часам падводзіў уласны тэмперамент — магутнае гучанне аркестра перакрывала галасы, або занадта хутка нарастаў эмацыянальны ўздым і выліваўся задоўга да кульмінацыі. Бывала і так — ніякіх заўваг, а ў сэрцы горыч — спектакль не ўдаўся. Часам проста здавалася — няма больш фізічных сіл... Толькі так ніколі не бывала ў час рэпетыцыі ці спектакля. А яшчэ ніколі не было, каб Таццяна Міхайлаўна пашкадавала аб выбраным шляху або адступіла перад вялікай работай, якую прыйдзеца пачынаць упершыню.

Апошняя вялікая работа — балет «Выбранніца». Тут усё было ўпершыню: усё нараджалася ў тэатры — і задума, і пастаноўка. Таццяна Міхайлаўна помніць, як пачала чытаць свежыя лісты партытуры і раптам усхалявалася, узрадавалася: «Гэта ж музыка! Сапраўднае музыка! Бліскуча аркестраваная Яўгенам Глебавым, з выдатнай фактурай, свежымі гармоніямі, багаццем рытмаў...» А спектакль атрымаўся няроўны, казаліся пралікі лібрэта і хараграфіі. Працаваць над ім давалася яшчэ доўга. Але Таццяна Міхайлаўна рабіла гэта ад душы, бо ведала, што тут, як кажучы, ёсць над чым працаваць: Янка Купала набываў музычнае гучанне! Яна рада, што гэта галоўнае ацаніў і глядач. І крытыкі пісалі аб тым, што аркестр «стаў адным з галоўных удзельнікаў спектакля», называлі дырыжора «палыміяным энтузіястам балету».

— Ну, апошняе, бадай, занадта! — Нездзе ў глыбіні душы Таццяна Міхайлаўна не вельмі любіць весці балетныя спектаклі, дзе прыходзіцца «служыць» двум багам — музыцы і танцу салістаў. Ёй хочацца, каб усё падначальвалася толькі музыцы. Такая яна і за пультам, і ў жыцці.

— Таццяна Міхайлаўна, колькі, прыкладна спектакляў давалася вам весці?

— Не, гэта ўлічыць немагчыма. Адна прэм'ер набрэдца каля трыццаці. А было яшчэ многа замен...

— І такі напружаны рытм работы — часам жа даводзіцца паўтараць спектакль шмат разоў, — ці не прыглушае гэта фарбы, не вядзе да прафесійнальнай абыхавацы?

— Я лічу, што ў гэтых адносінах імяна музыканты знаходзяцца ў самым выгадным становішчы, бо ў нас ёсць выдатная падтрымка — сама музыка. Яна ж ніколі не блякне! Колькі разоў слухала я «Атэла!» А пачынаеш працаваць і — нібы ўпершыню адкрываеш...

— Дарэчы, гэту оперу ставіў у свой час іншы дырыжор. Чым будзе адронізавацца ваша трактоўка?..

— Не кажыце вы гэтага жудаснага слова! Вердзі ў гэтай оперы пераўзыхішоў самога сябе, узяўся да Шэкспіра! А вы раптам — «трактоўка!» Наогул я вельмі не люблю выканаўцаў, для якіх важней за ўсё раскрыць сваё «я», сваю асобу. Зразумела, маё выкананне будзе адрознівацца ад выканання іншага дырыжора. Мая задача, мой дырыжорскі абавязак — зрабіць усё так, як хацеў Вердзі. Толькі так...

Мне раптам успамінаецца, як другі музыкант — стары, вельмі паважаны педагог — аднойчы на ўроку закрычаў: «Гэта не я хачу! Так хоча Бетховен!» І гэта — вяршыня музычнай дасведчанасці.

НАШЫ МАЙСТРЫ МАСТАЦТВА

Р. МІХАЙЛАВА

МАЛАНКА ў РУЦЭ...

аблічча будучага спектакля, вызначаецца галоўная лінія яго музычнага развіцця...

Тады можна з чыстым сумленнем пачынаць рэпетыцыі, і хай цябе называюць «валявым дырыжорам». А Каламіцкавай аркестранты жартам далі мянушку «лютая Таццяна». І слухаюцца яе, бо ўпэўнены, што яна хоча, каб усё было як найлепш. На рэпетыцыі яна бывае розная: то кляпатліва абмяркоўвае ролю з маладой салісткай, падбірае ёй літаратуру, запісы майстроў, то часам нават у прысутнасці шматлікіх камісій спыніць дзеянне і закрычыць на хор: «Дакуль жа вы будзеце так пець? Я вас заўтра спыню перад глядачамі!» Або: «Стой! Гэта месца павінна гучаць так...»

«Павінна!» Магчыма, адсюль нараджаецца і жэст дырыжора. У Каламіцкавай ён вельмі прыгожы. Аб ім многа пісалі, называлі яго выразным, высакародным, пластычным, стрыманым. Мне здаецца, усё гэтыя эпітэты можна замяніць адным: ён артыстычна «дакладны». Нібы ў яе руцэ не палачка, а страла, на кончыку якой — воля мастака. Нават не страла, а маланка — ззяе, пячэ, праменьчыць...

Мабыць, у яе ёсць любімыя настаўнікі: можа гэта Аляксандр Гаук, можа хто іншы, — не ведаю. Мне здаецца, што ў Таццяны Міхайлаўны «свой», «яе» жэст. І нараджаецца ён тады, калі яна душой паглыбляецца і ў стыхію музычнай драматургіі, і ў тую ноту, якую «выбівае» з аркестра альбо саліста. І робіць гэта далікатна і патрабавальна. Бо на спектаклі яна — у пошуку, у мастацтве. І пра жэст, мабыць, ужо не думае — ён і «сам» прыйдзе. «Хм, дзякуй богу, не адзін дзес'ятак гадоў за пультам!» — гэта не толькі жарт дырыжора, а і адчуванне вопыту ў руках і ў сэрцы. І набывала яна гэты вопыт «на нашых вачах», адкрываючы прыгажосць новай для яе музыкі — Алоўнікаў, Пукст, Чур-

можа замяніць сумеснага гучання хору і аркестра. Так паступова сімфоніі і канцэрты ўступілі месца оперным і балетным спектаклям.

«Яўгені Анегін». Нехта вельмі ўдала назваў гэты спектакль «вясеннім». Вырашана было заняць у ім толькі маладых спевакоў. А спектакль быў адказны, яго рыхтавалі для паездкі ў Маскву на дэкаду 1955 года. Лёгка сказаць, маладых. Тамара Шымко, нягледзячы на маладосць, ужо мела ў сваім творчым актыве рад сур'ёзных оперных партый. А Герман Дзмітрыеў — выканаўца партыі Ленскага — наогул спяваў у тэатры першы сезон. Многім з маладых бракавала нават проста ўмення трымацца на сцэне. Затое колькі ў іх было энтузіязму! І старэйшыя нібы памалалі дзелі. З якім запалам працавалі яны на рэпетыцыях — і малады Дзмітрыеў, і вопытнейшы канцэртмайстар Сямён Талкачоў, і рэжысёр Алег Маралёў, і дырыжор спектакляў Браўэр пад увагу кожны нюанс арый, кожны акцэнт ролі. Немагчыма зрабіць, каб усё партыі гучалі ідэальна. Але можна ўлічыць асаблівасці кожнага спевака. Таццяна Міхайлаўна дабілася, чаго хацела. «Аркестр не заглушае вакалістаў, як гэта часта бывае, а дэпамагае выканаўцам лепш перадаць адценні геніяльнай музыкі Чайкоўскага», — пісалі газеты пасля паказу «Анегіна» ў Маскве. Наогул спектакль атрымаў тады многа цёплых водгукаў.

У тэатральным архіве — вялікія альбомы з цяжкімі кардоннымі старонкамі: тут наклеены газетныя выразкі. Гартаю. Загалавак у «Правде»: «Падзея музычнага жыцця». Гэта 1964 год. Тэатр прывёз тады ў Маскву татыеўскіх «Арэстзію». «Апошнюю пастаноўку», — пісала «Правда», — трэба ацаніць як сапраўдную падзею ў музычна-тэатральным жыцці краіны, якая ў поўнай меры паказвае багацце творчых магчымасці і плённасць працы беларускага опернага тэатра... Шкада, што опера гучыць з вялікімі купюрамі. Але з гэтым часткова прымірае

ЖЫВЕ старая Язэпіха ў канцы вуліцы, ля самага паго-ну. Селішча не абгароджана жэрджамі, хлывушок, ля якога стаць нарыжэлая ад сонца і дажджоў копка сена, снідані на скорую руку з хваёвых віршоў. На дрыўтоты трохі альховых валенцаў, паміж іх сякера са злізанымі гадамі лязом. З яе тырчаць драўляныя калочкі — хістаецца, спадае з кучага тапарышча абух. Хата, як і хлывушок, малая, агузлая ў зямлю — якраз на адну душу.

Улетку Язэпіха корнаецца на сотках, пасіць зелле свічаці, зімою старецца з дрывамі.

Так і жыве з дня ў дзень. Калі ж прыходзіць нядзеля, апрацаецца ў чыстае, бяра ў правую руку белую хустачку і выходзіць з двара, бо за іх дзён насумецца на людзях і хочацца пагаманіць з імі, душу адвесці.

Вось і зараз выйшла на сяло. На ёй андарак, вышывы фартух, паркалёвы каптан з доўгімі рукавамі. Галава абязаная белай хусткай. Клыпае пантофлямі на вулічным ілску, паглядае на людскія двары, каб каго прыкмеціць і падвесці. Дзень быў пагодны. Не відно, каб хто і сядзеў дома, бо ўпусці дзень — і сена не схопіш і поле не дагледзіш. Ubачыла Трахіма. Сядзеў ён, сагнуўшыся, на сваёй лаўцы, і табачыў. Старому са старым, як і малому з малым, лёгка гаворыцца, і Язэпіха падыйшла:

— Як здароўе, Трахімка.

— Шчэ кашляю. Прсыядзь, Матруна. — Дзед разагнуў спіну, паклаў далонь на лаўку, блізка ля сябе — паказаў дзе сесці.

Язэпіха прысела, сашчапіла на каленях рукі. З іх вытаркалася хустачка:

— А дзе ж гэта, каб на свеце ціха было, твае сёння? На двары не відно.

— Сена пайшлі ў калгас зграбаць. — Кашлянуў: — А я от курэй і праўнукаў пасу.

Праўнукі, хлопчык і дзяўчынка, сядзелі ля дзядавых ног, гулялі ў нешта сваё.

— Колькі, каб ціха, гадоў ты ўжо Трахімка, на пэнсіі?

— Шаснаццаць. Да другой дажыву мо! Абрывда ўжо. Ад нудоты ўсё перадумаў... І як малады быў, і як дзяцей гадаваў. От да цябе толькі што ўспамінаў твайго Язэпа. Ладны быў чалавек. На вясні, бывала, разам хадзілі. Да адной дзеўкі бегалі...

— Да мяне, — уздыхнула старая. — А яні танчор! Усе танцы ўмеў адбіць пагамі. От і адбіў цябе. Здаровы, каб добра яму спалася на тым свеце, быў чалавек. Рабачыны... А як гаспадарыў!

Язэпіха прыклала да вачэй хустачку:

— Забралі ў вайну, каб на свеце ціха было... Не прыйшоў. А маіх хлопцаў не забыў? Івана і Пятра?

— Як жа... У бацьку былі ўдзіся... Бялявья, высокія... Пятро ж лётчыкам быў...

— Быў, каб ціха было... — Язэпіха плакала. Суха, здушана. Выцірала вочы. — І Іван ваяваў... Загінулі сыны, загінулі... Божа ж мой, божа, каб хопь дзевачку радзіла адразу за імі... Пры мне

Мікола Кабышэвіч

КАБ ЦІХА БЫЛО...

А П А В Я Д А Н Н Е

была б... Хату падмяла б... На вайну не ўзялі б яе... Няма ішчасця з гэтымі мужчынамі... І мой бацька ў мікалаеўскую вайну галаву паклаў...

Трахіму шкада стала Матруны. Стаў яе ўлагоджваць:

— Чаго разумзалася... Не ў адной цябе такое... Багата ў каго... На тое і вайна...

— Я ж не кажу, што ў адной. — Яна стала плакаць пішэй. — Хай бы бог хоць аднаго аставіў, каб ціха было... Ні дзяцей, ні ўнукаў... Не пазналіся да вайны... Прасіла, каб хоць адзін нявестку прывёў... Не паспелі... Каб знала, што не вернуцца, дык хоць бы добра наглядзелася на іх.

— Плач не плач — іх не выплачаш.

— Дзе ж я выплачу... Язэпіха сціхла, устала з лаўкі:

— То я пайду, Трахім.

— Ідзі і не гаруй — нагаравалася ж ужо...

Яна памалу пасоўгала нагамі далей на вёску. На вуліцу з-за платоў называлі голыя сады. Як расы, было на ім вішань і сліў, сваніліся ў лісці яблыкі, рэпехам віселі чырвоныя грушы. Густа гулі пчола, пазлепвалі сабою ў вулках ляткі. Язэпіха глядзела за платы і заіздросціла людзям — там дзе мужчыны, там і садзіна, і пчола.

Падыйшла да селішча Савы Федарэчыка. Федарэчыкі ставілі новую хату. Сыну — ажніўся. Са смаловых, хараша абчэсаных бярвенняў, явія ўжо ляжалі ў сценах, выступала смаля. На зрубце сталі кроквы, а на шчытку адной была прыбіта ёлачка — знак таго, што цесляры ўжо зрабілі сваю работу і вышлі магарыч. Смачна пахла трэскамі, што ляжалі пад светлымі сценамі. Бацька з сынам прыганялі да вушакоў рамы. Былі яны абодва ў майках, запаршаныя тырсаю. Анота, жонка Савы, ішла на бярэмя трэскі — збіралася, пайначай, варыць мужчынам абед. Марыля, яе нявестка, сядзела на калодцы і дзяржала на руках сына.

— Бог у помачі! — Язэпіха спынілася ў варотах. — Яшчэ даху няма, а ўжо рамы ставіце?

Анота перастала збіраць трэскі:

— Няможна шыферу дастаць. Пазаўчора прывезлі былі ў раён, ды нам не пералала — разабралі. У канторы казалі, каб пачакалі трохі...

— Дастанецце чым накрывць, — сказала Язэпіха. — Хату паставіце, улазіны зробіце і будзце жыць, каб толькі ціха на свеце было...

— Жылы павырываюць, пакуль яго ўсёсім. Усе грошы аддалі на зруб. Валікі дзеці — заліні клопат, — жаллася Анота.

— Не вельмі прятварайся. Шчаслівая — Сцёпку свайго жаніла. Хараша жывяць. Унукаў нажыла, каб ціха было...

— Можна яно і так, — Анота ўзяла яшчэ трохі трэсак на бярэмя і пайшла паліць у печы.

— Прыходзьце, бабуля, па трэскі. Нам яны не трэба — шчэ леташнія дровы ляжаць, — высунуў з акна зруб галаву і крыкнуў Язэпісе Сцёпка.

— Прыйдзі, дзеткі, прыйдзі... І багата іх браць?

— Хопь цэлы воз.

Яна ўздыхнула і адышла ад Федарэчыкавых варот. Завярнула ў вулкі, бо трэба было яшчэ адведаць пляменніцу. Жыла яна ад Федарэчыкаў

недалёка — праз пяць хат. Вулка была мурожная, залёная, і соткі ў людзей былі добрыя. На агародах аж буяла бульба, з загонаў распльываўся, у разору, як цеста з дзяжы, гуркоўнік, шумелі лісцем кіякі, стаялі, апуццішы галавы, сланечнікі. Хата пляменніцы стаяла вадаль ад вулкі і ісці да яе трэба было гародамі. На сярэдзіне разору Язэпіха спынілася, нагнулася, пагарыла пальцамі пад карчом бульбы — з зямлі вывалілася ружовае картопліна.

Падыйшла Язэпіха да хаты і ўбачыла пляменніцу. Соня сядзела на ганку і абірала лісці. Бра-ла іх з кошаля, абдувала, адражала караньчыкі і ідала ў міску. Калі-нікалі ў яе рукі пападалі і сыраенкі.

— Урадзіла ў вас картопля. — Язэпіха ступіла на ганак.

— На свінным гнаі садзілі, цётка. Сядайце. Вуль там, на словчыку.

Старая села, абцягнула на сабе андарак.

— Пасля дажджу лісці з зямлі сталі вылазіць. Адскочыла ранкам у лес і трохі набірала на смаканне. Вы не хадзілі? — спытала Соня.

— Куды мне... Вочы нічога не бачаць. І твой Міхайла ў калгас пайшоў?

— Пайшоў. Усе пайшлі ж.

— Прывітаюць пільныя хлопцы?

— Каб яны пазахлопваліся, калі раджала. Душу вынялі. Гадавала, начэй недасыпала, вучыла і на табе — парадавалі матку. У большага, што на заводзе, не галава, а матыліца: абкруціла, абвьяла баба. На дзесяць гадоў старэйшая. Узяў яе з двума дзяцьмі. І хто мог падумаць?! Малады, здаровы. Напала, пераспала з ім, зноў дала гарэлі і п'янага — у загс. Зглуміла хлопцу жытку, каб трацца ёй. А другі, думаецца, разумнейшы? Вучыўся ў цехнікуме: і ні з таго, ні з с'яго ўздрычыўся — кіннуў. Піша: так, маўляў, і так, матка і бацька, вучоба мне не па нутру, буду матросам. Прышліце грошай... Сулімы яму, а не грошай. Ні капеечкі не пашлю. У другіх дзеці як дзеці, а ў мяне...

— Чаго табе, Соня, нудзіцца. Усё добра будзе. Хай бы тваё гора мне было, толькі каб хлопцы былі жывыя. Каб ціха было...

Трэба было ўжо ісці дахаты і Язэпіха выйшла з двара.

Павятрэла. Густа шамацеў кіяшнік на агародах, хісталіся галавы ў сланечнікаў. Вецер гнаў па вуліцы курэй, раздумаў на іх пер'е, задыраў хвасты. Яны беглі ў двары. За вёскай падымалася, распухала хмара. Язэпіха пайшла спарней, бо трэба было зняць з платоў, каб не намачыў дождж, поцілікі. Калі ішла ля Трахімавага двара, убачыла, што старога на лаўцы не было. Чутно было толькі, як ён кішкаў за хатай на курэй. Праўнукі ж, Валодзік і Верка, шчабяталі ля варот — новую гульнію сабе прыдумалі.

Яна, меньшанькая:

— Я буду Язэпіха, а ты дзед.

Ён:

— Добра. Дзяўчынка пахістала ў бані, як старая, галавою:

— Сыны мае загінулі, каб на свеце ціха было. А Валодзік:

— Не гаруй, баба, каб ціха... на свеце...

Верачка яго перабіла:

— Гэта мне трэба казаць: «Каб на свеце ціха было»

Хлопчык надзьмуўся:

— Я забыўся.

— Давай зноў.

Язэпіха пачула, што гаварылі дзеці, і нічога не сказала — хай гуляюць малыя. Вецер туга біў у грудзі і ісці было па пяску цяжка — раз'язджаліся ногі, заблытаўся ў нагах андарак. А вась і яе хатка з ігруша-даічкаю над акном. Яна ўвайшла ў свой двор.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

С. АНДРУХОВІЧ. Янка Купала. Масла.

ПАМ'ЯТАЮ добра спякотны ліпень 1947 года. Мінск яшчэ толькі пачынаў абдуоўвацца. Я вучыўся тады ў Абрама Іосіфавіча Кроля. Заняткі праводзіліся на другім паверсе ўцалелага ад вайны будынка Дома прафсаюзаў.

І вась аднойчы заходжу ў нашу майстэрню. За мальбертам — высокі, хударлявы, з блакітнымі вачыма і прыемнымі рысамі твару чалавек у выціўлай салдацкай форме, у ботах з пацёртымі юхтавымі халявамі. На правым рукаве гімнасцёркі — акуратная цыроўка. Гэта быў дагэтуль незнаёмы мне мастак Сцяпан Адамавіч Андруховіч.

З таго часу я ўважліва сачу за яго творчасцю. Гэта жывапісец, выхаваны на трыяльных традыцыях рэалістычнага мастацтва. Урадженец вёскі Губіна на Уздзеншчыне, выхаванец Віцебскага мастацкага тэхнікума, пасля сканчэння якога (1930 г.) некаторы час выкладаў

С. АНДРУХОВІЧ. Лукомльскае возера. Масла.

ПРАГА ЗВОНКІХ ФАРБАЎ

І льянне ў школе Астрашніцкага Гарадка. Адначасова стала займаўся творчасцю. Яго першая карціна, напісаная ў канцы 30-х гадоў, была на тэму грамадзянскай вайны — «Арышт большавікоў». Цяпер яна — уласнасць Дзяржаўнага мастацкага музея БССР.

І вась сёння мастак трымае адказную справаздачу перад гледачамі — у салоне Саюза мастакоў БССР экспануецца выстаўка твораў Сцяпана Адамавіча Андруховіча з нагоды яго 60-годдзя.

Работы, паказаныя на гэтай выстаўцы, хвалюць, выклікаюць на роздум. Жывапісную палітру мастаку быццам падказвае сама родная прырода. Эмацыянальны лад карцін і эцюдаў грунтуецца на разнастайных жліцёвых уражаннях. Пранікнёныя па настроі яго пейзажы — характава сённяшняй Тут эмацыянальныя, насыча-

ныя колеры, выразная кампазіцыя.

Сцяпан Адамавіч расказваў аднойчы, як у гады вучобы ў Уздзенскай сямігодцы, нягледзячы на некалькі гадоў розніцы ва ўзросце, моцна сябраваў з Паўлюком Трусам. Разам хадзілі са школы і ў школу. А ў цёмныя вясеньскія вечары або калі зімовыя сумёты накрывалі дарогі — абодва нярэдка нававалі ў настаўніцкай. Любіў слухаць Андруховіч вершы свайго старэйшага сябра. А бывала, і Паўлюк браўся за аловак, каб малываць. Прыгадваючы гэтыя спробы Паўлюка Труса, С. Андруховіч сцярджае, што з яго мог бы атрымацца цудоўны мастак...

Мабыць, іменна гэтым сяброўствам вызначана ў творчасці С. Андруховіча нешта істотнае. Першы за ўсё — прагнае імкненне да звонкіх, чыстых фарбаў. Нездарма ў яго пейзажах пераканальна

перададзена любая пара года. Добрая пейзажы «Мінскае мора», «Восень», «Кони», «Лета», «Дажджлівы дзень».

Прыклавнае пейзаж «Лес». Гонкія сосны чырвона-жоўтымі верхавінамі-каронамі цягнуцца да неба. Здаецца, адчуваеш водар жыліцы, настоены на кветках і травах...

Мастак любіць чалавека працы. Герой многіх яго палотнаў — сельскія працаўнікі.

«Пасляваенная сяўба», «Калгасны статак», «Малаціба», «Гутарка агітатара» — быццам старонкі своеасаблівага летапісу разнастайнага жыцця беларускай калгаснай вёскі.

Піша Сцяпан Адамавіч і партрэты. Лепшыя з іх — «Янка Купала» (канец 50-х гадоў), «Леначка», «Герой Сацыялістычнай Працы Я. В. Бандак», «Жаночы партрэт».

Любіць мастак паездкі па рэспубліцы, у часе якіх шмат працуе. У 1966—1968 гадах Сцяпан Адамавіч стварыў шэраг твораў аб будаўніцтве Лукомльскай ГРЭС. Гэтыя невялікія эцюды напісаны з добрым настроем, непасрэдна. У іх адчуваецца пульс сучаснага будаўніцтва. Прыгадаю, напрыклад, кампазіцыі «Пасёллак Пяінерскі», «Растворны вузел», «У кар'еры».

Творчы шлях мастака — багаты. Не ўсё аднолькава раўназначнае ў яго творчасці. Бывае, работу губіць нічым не апраўданая стракатаць. Бывае, занадта ўжо заглушае ўсё ў рабоце мінор...

Але персанальную выстаўку твораў мастака пакідаеш з ясным усвядомленнем: Сцяпану Андруховічу ёсць аб чым сказаць гледачу. Яго слова натхнёнага лірыка даходзіць да кожнага.

Уладзімір МІСУН.

ЛОСКАЕ ЗАМЧЫШЧА — гэта штучна насыпаная гара з круглай пляцоўкай на вяршыні. Яму не менш чым шэсцьсот гадоў. Ужо ў першых пісьмовых крыніцах, якія адносяцца да XIV стагоддзя, пра Лоск гаворыцца як пра вядомае, добра ўмацаванае паселішча. А з другой паловы пятнаццатага стагоддзя, як адзначаюць гісторыкі, Лоскі ўзгорак ужо вянчала карона з зубчастых сценаў з байніцамі і вежамі.

З 1494 года Лоскім замкам валодаюць Кішкі. Спачатку Пётра Кішка — полацкі ваявода, потым яго брат — Ян Кішка, кашталян Віленскі, не менш вядомы ў межах Літвы і Беларусі як заўзятый прыхільнік і прапагандыст рэфармацыі. Гэта тут, за надзейнымі сценамі Лоскага замка, у баку ад вялікіх гарадоў, Ян Кішка ў 1570 годзе заснаваў друкарню з адзінай мэтай — друкаваць кнігі рэфармацкага зместу, якія крытыкуюць каноны і догмы афіцыйнай царквы.

Прыблізна з гэтага часу ў гісторыю Лоска ўпісваецца і імя Сымона Буднага — выдатнага беларускага філосафа-гуманіста і пісьменніка. Пра самога Буднага нам вядома нямногае, але гады, пражытыя ім у Лоску, памятнае найбольш выдатнымі працамі, якія ён і напісаў тут, і недрукаваў у Лоскай друкарні. Праўда, пасля таго, як у 1582 годзе на саборы ў Луклавіцах духавенства пад пагрозай суровага пакарання канчаткова забараніла Буднаму займацца прапагандай рэфармацкіх ідэй, весткі аб яго дзейнасці абрываюцца. Мяркуюць, што і апошнія гады жыцця Сымон Будны правёў ў Лоску і памёр тут у канцы XVI стагоддзя.

І сёння творы Буднага здзіўляюць шырынёю і смеласцю думкі. Ведаючы некалькі еўрапейскіх моў, ён пісаў на мове, блізкай да народнай, гутарковай, і на гэтую мову перакладаў з латыні, з англійскай і французскай.

Сюды ж, у Лоск, нярэдка наведваліся да Буднага яго аднадумцы, таксама пісьменнікі-асветнікі — Мартын Чаховіч і Васіль Цяпінскі, заязджалі вучоныя з Англіі і Германіі. Яны читалі і абмяркоўвалі тут кнігі, якія яшчэ пры жыцці іх аўтара былі забаронены царкоўнікамі. Іх, гэтыя кнігі, не ўсе знішчылі. Некалькі экзэмпляраў з паметкамі «выдадзена ў Лоску» і сёння захоўваюцца ў вядомых бібліятэках свету.

ЛОСК... Авеянае легендамі, старажытнае сяло цэнтральнай Беларусі. Як яно прызыўна вабіла мяне, як настойліва клікала!.. І вось, нарэшце, я ў Лоску...

Па цэнтры пагорка праходзіць галоўная, брукаваная вуліца, паабпал яе ціснуцца дамы. У канцы сяла, сярод буйных клёнаў, стаіць невялікая царква. На гэтай жа вуліцы ў цэнтры сяла — драўляны касцёл. Але самая вялікая выдатнасць сяла — трыццаціметравая замкавая гара. Выраўнены на яе вяршыні пляц і зараз нагадвае сабою зрэз, старанна расчышчаны і размераны пад будаўнічую пляцоўку. Такое ўражанне складаецца ад самой гары: яна правільнай авальнай формы, яе ўмацаваныя, крутыя сходы — добра апора для магутных сценаў і высокіх пабудов.

Гэта — здалёку, гэта — першае ўражанне ад круглай зялёнай гары, з якой пачынаюцца, у якую ўпіраюцца і вуліца, і ўсе навакольныя дарогі.

Згодна з адным са старых паданняў сцены Лоскага замка-крэпасці клалі не з цэглы або прывазнага граніту, а з валуноў і каменяў, якіх багата было калісьці на лоскіх палях. Але мурны гэтыя заклалі шырынёю ў сем крокаў, і хутка на адзін толькі падмурак, апушчаны на многа метраў углыб гары, пайшлі ледзь не ўсе сабраныя на палях камяні. Вось тады і быў выдадзены строгі загад: не ўпускаць у Лоск ні пешага, ні коннага без камянёў. Коннаму — не менш тузіна камянёў прывезці на возе, пешаку — хоць адзін, замест пропуску, і здаваць яго за варотамі верце.

Калі камянёў набралася цэлыя горы, іх рассартавалі на памерах, па колеры і пачалі ўзводзіць сцены. У ніжні, першы рад, паклапі самыя вялікія валуны і ўсе чорнага колеру. Далей пайшлі пласты сініх, за імі — шэрых, карычневых валуноў... І чым вышэй уздымаліся сцены, тым яны станавіліся ўсё святлейшыя, усё ярчэйшыя. А самыя апошнія метры сцяны, і ўсе зубцы на ёй і вежы былі складзены з камянёў толькі жоўтых і чырвоных адценняў.

Калі ў сцяну замурвалі апошні чырвоны камень і дождж адмыў высокія сцены ад пяску і гліны, убачылі жыхары Лоска, што зубцы і вежы нібы залівае

чырвонае зарыва, хоць неба і было зацягнута воблакамі.

Вось так, здзіўляючы гасцей і палюхаючы ворагаў, над Лоскам у любое надвор'е гарэла, выкладзенае з рознакаляровых камянёў зарыва...

На пабудову Лоскага замка людзі сабралі каменне з палёў і лясоў на сто верст вакол. І таму, хто задумваў паставіць печ або закласці пад дом каменны падмурак, нічога іншага не заставалася, як купляць у каго-небудзь камяні па дарагой цане або ехаць па іх ажно пад Вільню. Пакутавалі з-за гэтага людзі цэлыя стагоддзі, пакуль не пачалі трэскацца і рассыпацца сцены старога замка. Вось тады і пайшла пагалоска, што каціліся з Лоскага ўзгорка камяні да таго часу, пакуль зноў не трапілі на тое самае месца, адкуль іх калісьці прывезлі ў Лоск...

ДАРОГА, што вядзе на замчышча, цяпер пачынаецца не з Татарскай горкі, дзе ў часы Буднага на ланцугах спускалі пад'ёмны мост, а з супрацьлеглага, паўночнага боку, ад крыву-

асобныя памяшканні, для воінаў і варты — казармы, для коней — канюшні. Цесната вымушала грувацца паверх на паверх, а ўніз паглыбляць, пашыраць сцяны.

Недзе тут, можа вунь у тым, паўднёвым кутку, дзе выяўлены рэшткі старажытнага падмурка і дзе некалі з высокай дзорнай вежы адкрываўся від на раку Бярозу, і быў кабінет-келля Сымона Буднага.

Былі, вядома, у старажытным замку і раскошныя залы, увешаныя зброяй і палюнічымі трафейамі. Крута ўздымаліся парадныя лесвіцы і калідоры, але недзе па вузкім, цёмным праёме спускалася і другая, патайнае лесвіца, якая магчыма прама з келлі вучонага вяла ў склеп, дзе стаяў друкарскі станок.

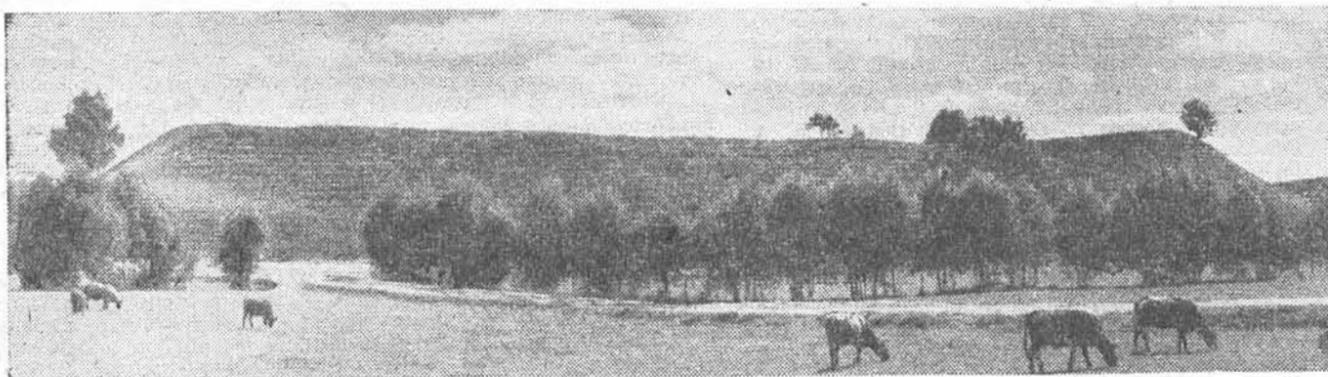
ПАКАЗАЦЬ, дзе канкрэтна размяшчалася чатыры стагоддзі назад друкарня, цяжка. Але затое ўдалося ўдакладніць больш важнае: якія кнігі былі тут выдадзены.

У мясцовай школе ёсць археалагічны

падваля, і ў абедзвюх хатах па-старому карыстаюцца газавымі лямпамі. З замчышча заўсёды відаць россып агнёў у Лоску і ў вёсках ўздоўж Валожынскага тракта.

Апошні раз узыходзіў я на Лоскае замчышча летася, увосень. Цётка Прося — высокая, мажняя, рухавая для сваіх сямідзесяці гадоў, сустрэла мяне ветліва. Ужо цямнела, і яна адразу правяла мяне ў святліцу. Гаварылі з ёю, а яна ўсё паглядала ў акно, чакала з поля карову. І раптам устала і ўнесла з сенцаў вялікі кош. Я ўжо думаў, што сувеніры. Але кош быў на гэты раз поўны лжалых груш-куранак. Куранкі гэтыя крыху большыя і мякчэйшыя за дзічкі, к вусені наліваюцца духмяным, крыху даўкім сокам.

— Вось, пакаштуйце нашага ўраджаю, — сказала цётка, ставячы кош на лаву. — Не ведаем, што з імі рабіць: кожны год столькі родзіць, што збіраць

ЛЕГЕНДЫ Леанід ПРАКОПЧЫК

СТАРОГА ЛОСКА

ліны сельскай вуліцы. Узнімаецца вузкая дарога, агінаючы ўзгорак па ходу сонца, па дузе, і нібы не вельмі крута. Але пакуль узбярэшся, дык пачынаеш сапці, як кавальскі мех. І прыходзіш проста ў двор да цёткі Просі. Тут, на замчышчы, ёсць яшчэ і другая хата, яе дзевера, нейкае гумно і хлечуці, ссунутыя да абрыву. Улетку сюды часта заходзяць турысты, звычайна школьнікі з настаўнікамі. Цётка Прося рада гасцям. Свае дзеці павырасталі і разляцеліся, як птушкі з гнязда. Настаўнікі ветліва просяць паказаць што-небудзь з таго, што засталася ад замка...

І цётка выносіць з каморы на такія выпадкі прыхаваны кош з асколкамі калеравай і фігурнай кафлі, глінянага і шклянога посуду, кавалачкаў шлаку. Кош з гэтымі сувенірамі ставіць на ганак: бярэць, хай будзе хоць якая памяць аб Лоскім замчышчы. Ставіць і ў каторы раз дзівіцца сама сабе:

— І адкуль толькі яны бяруцца! Пяцьдзесят гадоў арэм гэтае самае замчышча і кожны раз кош, а то і два-тры набіраем...

Зямля на замчышчы сіне-чорная, — гэта кідаецца ў вочы. А цётка Прося спакойна тлумачыць, што тут быў калісьці горад, аб чым і ў кніжках напісана, а яшчэ друкарня працавала, дык гэта ад попелу і вугалю: сотні гадоў паліліся тут печы. Калі бульба ўжо выкапана, дык цётка Прося правядзе і пакажа тое месца, дзе вытыраецца з-пад глебы маставая з плоскіх цаглін, сцэментаваных так, што і лом іх не бярэ. Захавалася тут на краі абрыву і частка крапасной сцяны. Праўда, не так сцяны, як падмурка.

Не цяжка ўявіць і сёння, што за гэтымі старажытнымі замкавымі сценамі заставалася на Лоскай гары вельмі мала карыснай плошчы, пляцоўка, даўжынёю метраў дзвесце. І вось на гэтых метрах, акружаных сценамі, трэба было пабудаваць палац з прыёмнымі заламі, трапезнай, пакоямі для адпачынку. Тут жа трэба было размясціць і дзесяткі самых розных дапаможных памяшканняў: кладовы, сховішчы для прадуктаў і зброі, для гасцей і чэлядзі пабудавачы

куток, у ім поўна чарапкоў, кафлі, манет з замчышча, шмат копій навуковых аtryкулаў, пісьмаў, дакументаў, матэрыялаў, якія датычаць Лоска, замчышча і, вядома, Сымона Буднага.

Гэты адзіны ў сваім родзе музей Буднага існуе дзякуючы перш за ўсё намаганням Васіля Дарафеевіча Канановіча, настаўніка гісторыі, неўтаймоўнага збіральніка і даследчыка ўсіх матэрыялаў, якія датычаць мінулага Лоска і дзейнасці Буднага. Пяру Васіля Дарафеевіча належыць не адзін артыкул аб гісторыі Лоска, аб новых знаходках, звестках, здабытых яго гурткуўцамі. Але ўсё-такі ні з чым не параўнаеш яго своеасаблівы лекцый-імпрывізацыі пра Лоск. Я слухаў яго і разглядаў вучнёўскія акварэлі, замалёўкі з натуры, але часцей — імпрывізацыі, фантазіі на гістарычныя тэмы — ілюстрацыі да яго расказаў. На малюнках і пад'езды да сяла, і сённяшні выгляд замчышча, і Лоскі замак, і друкарня, і сярэднявечны друкарскі станок, і нават... «копія» з партрэта Сымона Буднага, хоць арыгінала пакуль няма.

Адзін з апошніх, здабытых Канановічам дакументаў, — наана правараны, удакладнены спіс кніг, выдадзеных Будным у Лоску. Спіс пераслаў у Лоскую школу дырэктар бібліятэкі Ягелонскага ўніверсітэта ў Кракаве Станіслаў Гжэчук. Гэта, пераважна, філасофскія трактаты антырэлігійнага напрамку, сярод іх такія працы, як «Супраць хрышчэння дзяцей» (1574 год), «Короткі доказ таго, што Хрыстос не ўяўляецца такім жа Богам, як Айцец», (1574 год), «Аб фурыях ці вар'яцтвах французскіх» (1576 год), пераклад памфлета Готмана з тлумачэннямі Буднага аб пад'езях Варфаламеўскай ночы. А выдадзена ўсё гэта чатырыста гадоў назад тут, у Лоску! Не дзіўна, што такія кнігі, якія спрабавалі зблізіць хрысціянскія догмы з асновамі розуму, адразу ж трапілі ў індэкс забароненых, іх пракліналі духоўнікі, знішчалі...

КАЛІ пад'язджаць да Лоска ўначы, дык жаўтаватыя агеньчыкі ў вокнах на замчышчы можна збытаць з зоркамі, якія запаліліся ніз над гарызонтам. Электрычнасць не так і не

не ўпраўляюся. Палавіна іх так і прападае.

Я і раней заўважыў, а цяпер цётка Прося пацвердзіла, што ў іх на замчышчы больш ніякіх плодовых дрэваў не прыжываюцца. А вось грушы — з пакрычастымі, вузлаватымі стваламі — растуць: і ў садку, і над кручамі, — пасеяліся самі. Два гатункі ёсць — раннія і цвёрдыя, асеннія, якія могуць доўга захоўвацца.

Апрача груш, яшчэ ёсць на гары некалькі кустоў бэзу і брусніцы, якія разрасліся зусім ужо не на месцы, паміж хлявамі, і нізкарослыя каравыя бярозкі на схілах. Больш ні адно дрэва не можа ўзняцца: прыціскаюць вятры, зразаюць гурбы снегу, якія спаўзаюць з круч, вясной падмывае вада.

З сярэднявечча, калі Лоск інакш не называлі, як горадам, захавалася і своеасаблівае дзяленне і назва яго жыхароў: людзі рынкавыя, з Татарскай горкі, з падзамачча і — замкавыя. Хоць тыя, хто жыў на замчышчы, даўно ўжо не адрозніваліся ад астатніх сялян ні багаццем, ні знатнасцю і нават цяропелі нязручнасці — пад'езды дрэнныя, вада толькі ўнізе, пад кручай, аднак выйсці замуж на замчышча па традыцыі лічылася ў Лоску ганаровым. Цётка Прося, тады васьмідзесяцігадовая, гнуткая і стройная дзяўчына, з густымі косамі-змямі за плячыма, прыйшла на замак з цеснага двара і небагатай хаты, якая стаяла пасярэдзіне былога рынка.

Ёсць на замкавай гары, апрача дарогі, што ідзе па крузе, і крутая, шырынёю са ступак, сцяжынка. Яна вядзе на праксты ўніз, ледзь не адвесна, да самага падножжа гары, да цэментнага калодзежнага круга, укапанага да палавіны ў зямлю. З гэтага круга выбіваецца, бяжыць крынічка і два-тры разы на дзень цётка Прося спускаецца і падымаецца па гэтай сцяжынкы з каромыслам на плячах. Памятае цётка Прося, як яна ледзь не бягом, прытанцоўваючы, спускалася па гэтай самай сцяжынкы і потым без

адпачынку да самага двара несла поўныя вёдры, пагойдаваючы іх на каромысле.

— Іду, бывала, наверх, — успамінае цётка Прося, — і прыглядаюся да пражылкаў гліны пад нагамі, да дробненькага пяску, намытага дажджом на сцяжынку. І часта за працу сваю тут жа ўзнагароду атрымлівала: то знайду медны або і сярэбраны грошык, то прыгожы аскляпак посуду, то пацерку шклянную або пачарнелы ад часу ключык... Усялякае здаралася! А цяпер, — уздыхае цётка Прося, — дык ні грошыкаў, ні пацерак не дорыць мне сцяжынка.

У сенцах у цёткі заўсёды стаяць два поўныя вядры вады. Гэта запас. Трэцяе, што на расходзе, вісіць на драцяным круку перад печку. Замкавую ваду каштаваў я і ў першыя прыезды, і зараз. Зацэрпнеш маленькі эмаліраваны кубачак — вада чыстая, блакітнавата-зялёная, вельмі прыемная на смак.

— Праўда, аднойчы здарылася, што памутнела вада ў нашай крыніцы, — расказвае цётка Прося. — А ўсё з-за майго свёкра Сцяпана. Ён панначку не знарок пакрыўдзіў...

Панначка! Як жа, чуў... Таямнічая, няўлоўная — персанаж не адной мясцовай легенды, прычына розных дзівоўных выпадкаў і цудаў. Дзе ж ёй і быць, як не на авейным тайнамі Лоскім замчышчы!..

Характэрна, што цётка Прося ўпамінае пра панначку нібы між іншым, не стараючыся ні здзівіць, ні напалохаць слухача. Гаворыць пра яе звыкла, як пра суседку, з цяжкім характарам якой міжволі даводзіцца мірыцца.

Часы, праўда, змяніліся. Пра панначку з замчышча цяпер амаль нічога новага не чуваць. А раней, яшчэ «на памяці» цёткі Просі, чаго толькі пра яе ні гаварылі! Любы мог тады расказаць, які ў панначкі конь — белы, даўгагрывы, у яблыкі. А ўбачыць яго можна было як настая маладзік, калі ледзь толькі намячаецца рагалік-веташок месяца. У такія ночы панначка і выводзіла на поведзе свайго любімца на крутыя, парослыя травой схілы замкавай гары. Але толькі свісні або кашляні, як тут жа знікаюць і конь, і панначка. А на тым месцы, дзе іх апошні раз бачылі, засталіся два белыя камяні...

Быццам бачылі, як панначка плавала па Лоскіх рэчках — Піжме і Пахамянцы. Сустрэкалі яе часцей за ўсё закаханыя. Стаяць дзе-небудзь пад вольхамі, мілююцца і раптам як зацурчыць, зазвініць вада па камянях! Азірнуцца на звон — і ўбачаць: выплывае з белага туману панначка. Не на лодцы — для лодкі мела, а на праіку, якім бабы палатно пераць. Плыве сабе і валасы расчэсвае. Вочы ў яе нібы заплюшчаныя, а сама ўсміхаецца некаму, як у сне, і ўсё кланяецца, кланяецца, ды гэтак па-даўнейшаму, у пояс. Калі хочаш панначку лепш разгледзець, замры, не дыхай. А ўздыхнеш, усё знікне, прападзе панначка за кустамі...

— А вось муж казаў, ды гэта ж і са свёкрам у маладосці здарылася... Бытта сабраўся ён спаць у пуні... Зіркі — а панначка і стаіць, падпірае плечуком вароты, нібы чакае кагосьці. Валасы залатым абручыкам схоплены, сукенка на ёй пышная, белая, на падвянчэнную падобна. Замёр чалавек на месцы... А панначка яшчэ крыху пастаяла, паглядзела... Вочы сумныя, сумныя! І раптам прапала!.. У такія ночы доўга яшчэ чуваць, як яна ходзіць пад сценамі пуні і ціхенька ўздыхае.

— А як жа было з той крыніцай, што вада памутнела? — напамінаю я цётцы Просі.

— А так усё, галубок, было... Мо бачыў пасярэдзіне садка на замчышчы ўпадзіну? Яшчэ пры свёкры там быў калодзеж. Не такі, са зрубам, якія ў вёсцы капаюць, а глыбачэнны, выкладзены па крузе часанымі, абымшэлымі камянямі...

Голас цёткі Просі журчыць, як тая крынічка пад гарою. І мне здаецца, што я ўвачавідкі бачу тую глыбокую шахту-калодзеж, са сценак якога павыязджалі, сышліся, як зубы, камяні. Даўно ўжо ніхто з гэтага калодзежа не браў вады. А калодзеж быў якраз пасярэдзіне двара — от і надумаўся свёкар засыпаць яго. Закаціў некалькі валуноў, накідаў карчоў, рознага хламу і прысыпаў зверху пяском. Закончыў свёкар сваю работу перад заходам сонца, а раніцай у крыніцы пад замчышчам і сапсавалася вада...

Тыдзень хадзіў свёкар хмуры, ні з кім нават гаворыць не хацеў. Потым аднойчы пакінуў усіх хлопцаў дома, сказаў — работа ёсць. Прынёс доўгія лейцы, адным канцом абвязаў сябе, другі аддаў ім і загадаў моцна трымаць. Так, абвязаны, увесь дзень і раскопваў, выцягваў са старога калодзежа смецце ды каменне. Нарэшце адкрылася ў яго пад нагамі вузкая шчыліна і пацягнула за яе халадком. Кінулі яшчэ для пробы ў шахту каменьчык. Доўга перастукваў ён недзе ў глыбіні па камянях, пакуль не плюхнуўся ў ваду... А праз ноч зазвінела, за-

спявала па крынічных камянях чыстая, празрыстая, як сляза, вадзіца.

— Расказаў свёкар, як з'явілася яму ў сне панначка, — суча нітку расказу Прося. — Бытта ўселася яна ў нагах і прасіла раскапаць стары калодзеж. Хацеў рукою ён паварушыць — і не мог, паспрабаваў галаву падняць — а яна як свінцом наліта. Ляжаў, абліваўся гарачым потам. А панначка глядзела, глядзела на яго сумна і раптам склала рукі на падале ды як заплачала! Ціхенька так, ні зыку, адны слёзы, як макавінкі, на падол сыплюцца. Шкада стала свёкру панначкі, сабраўся ён з духам. «Што здарылася, чаго ты так засмуцілася?» — пытае. І гаворыць дзяўчына, што было ў яе адно-адзінае акенца, праз якое яна на волю, на сіняе небе глядзела, а цяпер закрылі яго, засыпалі ёй вочы пяском, таму і слёз яна тыдзень ужо спыніць не можа. Сказала ўсё — і прапала, адно ветрык па хаце прайшоўся... І толькі потым ён здагадаўся, аб якім ваконцы гаварыла панначка...

ХАРАКТЭРНА, што ва ўсіх расказах панначка заўсёды аднаго характару — базалівая і сумная. Нейкая звычайная, жыццёвая мудрасць дазваляе рабіць ёй толькі зусім бяскрыўдныя ўчынкi.

Ці існаваў прататып гэтай журботнай панначкі ў жыцці? Усё можа быць... Пацверджаннем такой версіі застаецца яшчэ адна легенда пра панначку — легенда пра вернае каханне і трагічную смерць. Яна, відаць, адна з першых легенд пра лоскую панначку, з яе і саткаўся ў народзе ўвесь гэты маляўнічы ўзор з легенд і казак...

Жыла калісьці за сценамі Лоскага замка прыгажуня дзяўчына з залатой касой. Прыехаў аднойчы ў замак пагасціць статны і прыгожы юнак, пакахаў прыгажуню. Нішто, здавалася, не магло перашкодзіць іх шчасцю. Быў ужо і дзень вяселля прызначаны, але тут пачалася вайна. І давялося юнаку ўзяць меч і ваяваць. Перамаглі яны ворагаў, прагналі са сваёй зямлі, але не паспеў малады воін даяхаць да Лоска, як зноў напалі на іх зямлю ворагі і зноў давялося яму выпраўляцца ў паход. Вадзіў храбры воін ужо цэлае войска, і змагаліся яны то ў далёкіх гарах, то ля самага сіняга мора. Цэлых семнаццаць гадоў... Але не забыў ён сваю прыгажуню-панначку, і яна таксама засталася вернай клятве: усе семнаццаць гадоў чакала толькі яго. І настая, нарэшце, дзень, і гучна заспявалі трубы, і ў двор Лоскага замка ўехаў на баявым кані праслаўлены воін...

Бягом узбег ён у высокую вежу, дзе былі пакоі панначкі, адчыніў дзверы і замёр: насустрэч яму з вераціном у руках устала незнаёмая сівая жанчына і, усміхаючыся, нізка пакланілася.

Аслупняў воін, адступіў назад, хоць і пазнаў усмешку панначкі.

— Заходзь, гэта ж я, твая нявеста! — паклікала яго жанчына.

Не зрабіў воін і кроку... А панначка падбегла да акна і кінулася ўніз...

Апамятаўся воін, сарваў з сябе меч, пабег уніз па лесвіцах. Упаў на дзверы на калені над распасцёртай панначкай і раптам убачыў, што ляжыць перад ім усё тая ж маладая прыгожая дзяўчына, і толькі яе тонкую шыю абвівае не зала-та, а белая, як снег, каса...

Ці ведаў, ці чуў хоць раз гэту старую легенду Сымон Будны? Чалавек-адукаваны, кніжны, ён ведаў, любіў і народную гутарковую мову, не мог ён не слухаць, не палюбіць пазьтычныя народныя казкі і легенды.

Мне ўяўляецца, як пасля дыспуту або дружальнай гутаркі Будны вёў свайго гасця па крутой, лесвіцы ў самыя верхнія пакоі дзорнай вежы, адкуль так часта любавалася маляўнічым краявідам, глядзеў на шматкі палёў на крутых схілах узгоркаў, на сіні лес з шапкай велікана-дуба, на вулічку Лоска, уздоўж якіх цесна збіліся шэрыя хаткі... І абавязкова паказваў ён гасцю акно, з якога кінулася ўніз панначка.

А можа для Буднага і яго сучаснікаў трагічна загінуўшая панначка зусім і не была абатуральным, адцягненым вобра-зам? Можа называў ён яе поўным імем, як і воіна, што праславіўся сваёй храбрасцю ў многіх бітвах?

Вольга ІПАТАВА

СОН-ТРАВА

Дзесьці за сінімі далямі,
Ісці не год і не два,
Цвіце для мяне жаданая,
Казачная сон-травя.

Нібы прываротнае зелле,
Яна—ад усіх трывог.
О, хай мне бяду засцеле
На кожнай з маіх дарог!

Не можаш, трава-чараўніца?
Тады мне сэрца ссушы,
Каб стала спакойна біцца,
Мне—каб спакойна жыць,

Каб погляд мяшчанства
зайздросны

Маю не схіляў галаву,
Каб я не шукала па свеце
Казачную сон-траву...

Лёс мой, лёс мой!—цяжкі колас,
Часам — цяжкі камень...
Мне люляць цябе да скону,
Кволымі рукамі.

Мне з табою—быць сам-насам,
І нясці у людзі
То ў кароне промняў ясных,
То ў пчаліным гудзе,

То шукаць табе ратунку,
Ад навалы чорнай...
Час падлічвае рахункі,
Мелюць часу жорны.

Думкі, крокі... Гнеў і радасць...
Будзе хлеб ці ўдалы?
Не скрывіць душой ні разу,—
Многа то ці мала?

І любіць да сэрца болю,
Як матулін голас,
Беларусь — і сонца й долю!
...Лёс мой, цяжкі колас!

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА

Падарыць табе рэчку з жоўтым
дном,
Мурожным берагам, блакітным
дахам,
Кустом лазовым і звонкім птахам,
Ліпнёвым, сонечным, духмяным
днём?

Навокал рэчкі — спакой ляны.
На даляглядзе — цвітуць ільны,
З другога краю — натоўп дубоў.
Каму — маўчанне, каму — любоў.
Табе прыношу я клопат толькі.
Табе дарую адны згрызоты.
А з абяцанак ці многа толку?
Чы — мана для душы.
Ды што ты!

Мой сын — мая найлепшая кар'ера,
Маё сумленне, радасць, вечны
страх...

Я да любога б стаць магла
бар'еру,
Бо у мяне — маленькі на руках.

Штогод жывём святлей, і ўсё ж
змагацца
Нам трэба супраць подласці й
цяпер.

Расце мой сын. Ці стане ён
ірвацца
За гэты, мной пакінуты бар'ер?

Ніна МАЦЯШ

«Раскуй сябе! — гаворыш ты.
— Дай волю ўсім сваім пачуццям!»
А людзі прагнуць дабрата,
Пяшчоту хочацца адчуць ім.

І спавядаюцца яны,
І цёплай спогадзі чакаюць.
І нічыёй няма віны,
што пра сябе — пры іх змаўляш закра-

Я проста ўведала даўно,
што нека спраўлюся з
што нека спраўлюся з

Калі ж хоць трохкі мне
Кагосьці абагрэць любоўю
Усмешкай, словам у пару,
Ці хоць спагадлівым маўчаннем.

Ад сэрца гэта ім дару,
І тут — маё выратаванне!

І сілай робіцца тады
Душы пакутнае бяссілле.
«Раскуй сябе», — гаворыш ты.

Стаіўся перад захадам дзянён.
На плот усеўся, як сівы дзядок.
Прыжмурыў вочы перад ноччу
яркай.
Зацягваецца дымнаю цыгаркай.

НАВІНКА
КНИЖНАЯ
ГРАФІКА

Малюнкі мастака А. Кашкурніча да кнігі І. Шамякіна «Снежныя зімы», якая выходзіць у выдавецтве «Беларусь».

У КНИГУ выбраных твораў М. Аўрамчыка увашлі лепшыя вершы, напісаныя паэтам за трыццаць год творчай працы.

М. Аўрамчык належыць да таго пакалення, якое ў літаратуры вядома імёнамі П. Панчанкі і А. Бачылы, А. Вялюгіна і Р. Бярозкіна, А. Коршака і М. Сурначова. Маленства гэтага пакалення асвятлялі зарніцы грамадзянскай вайны, а ў дваццацігадовым узросце Айчына паклікала яго на смяротны бой з фашызмам. Вялікія страты нанесла яно. Войны заўсёды пакідаюць у літаратуры прасекі, якія ніколі не зарастаюць, бо мастацтва ствараецца па законах творчасці індывідуальнай. Ведалі гэта і яны, маладыя літаратары, ведалі, але ішлі ў бой, гінулі, але перамагалі, пакінуўшы нам радкі, напісаныя крынію сэрца.

Пра што думаеш, калі чытаеш гэтую кніжку, якія пачуцці абуджае ў яна ў тваёй душы, наколькі сугучна з тваімі перажываннямі ўсё тое, што выпраменьвае сэрца паэта ў хвіліны смутку, радасці, гнева і роздуму?

Мала ў каго з нашых паэтаў творчасць так моцна знітавана з уласным жыццёвым лёсам, уласным жыццёвым вопытам, як у М. Аўрамчыка, — пра гэта перш за ўсё думаеш, чытаючы кніжку выбраных твораў паэта. Яны не напісаны, гэтыя творы. Дакладней будзе сказаць — яны народжаны, выпакутваны. Ад верша «Адлет жураўлёў», на якім пекалі Якуб Колас і Янка Купала распазналі ў сарамлівым літургікоўцу таленавітага будучага паэта, да паэмы «Волхаўская споведзь» — твора высокага эпіка-драматычнага гучання.

У творчасці кожнага сапраўднага пісьменніка заўсёды знойдзецца твор, які з'яўляецца яго евоэсаблівай візітнай карткай, без якога цяжка ўявіць усё, зробленае мастаком. У А. Куляшова я асабіста прыгадваю перш за ўсё верш «Камуністы», у П. Броўкі — «Пахне чабор», у П. Глебкі — «Пасылка». У М. Аўрамчыка такім творам з'яўляецца вядомы верш «Беларуская сасна»:

З кожнай штольні пахне беларускай
Баравой, смалістаю сасной...

Ціне яе зверху цяжкі камень,
Грунт падразаі асёў на ёй
Тысячагадовымі пластамі
На паўкіламетра таўшчынай.
Не такі цяжар яна ўтрымае,
Выступіць, як пот, з яе смала,
А сасна

упартай, прамая
Хоча зноў прабіцца да святла.

Верш гэты напісаны паэтам у дваццацісямігадовым узросце, у той час, калі ён прапрацаваў на шахтах Данбаса, калі ўжо былі зведаны і крыўдная горыч адступлення, і балючы сум па страчаных сябрах, і першыя пераможныя залпы «каціш» па ненавісным ворагу, і чорнае падзямелле канцэнтрацыйнага лагера ў Руры, і святая радасць Перамогі. І вось гэты жыццёвы вопыт паэта, памножаны на здольнасць бачыць «незвычайнае ў звычайным», зрабіў чуд: сасна роднай зямлі развітулася раптам у мастацкае абагульненне вялікай пераканаўчай сілы.

Галоўная лінія творчасці М. Аўрамчыка выкрышталізавалася не ў літаратурных дыскусіях і спрэчках. Яе акрэсліла само жыццё, супярэчлівае і трагічнае, часам светлае і яснае, як ранішняе неба, часам прахладае порахам і зямнымі зарніцамі, Яно, гэта

М. Аўрамчык. «Агледаўшы». Выдавецтва Беларусь, Мінск, 1969.

жыццё, не надзяліла паэта «назіральным пунктам», а падхапіла і панесла яго на ўсіх сваіх вірах і перакатах, узбагаціўшы абвостраным пачуццём рэчаіснасці і ўсведамленнем таго, што творчасць — гэта не рытарычная напышлівасць, не бяспаснае маралізаваанне, а «стан душы», адлюстраванне ў мастацкіх вобразах шматграннай плыні жыцця, няхай часам жорсткае і калючае, але ў першую чаргу — праўдзівае.

Гэта не значыць, што мастак павінен браць у жыцця «адбіткі пальцаў». Толькі глыбока асэнсаваны змест рэальнага, прапусціўшы яго праз уласнае сэрца, напоўніўшы яго сваімі думкамі і перажываннямі, можна стварыць нешта свае. А калі гэтыя думы і перажыванні не прыватная ўласнасць аўтара, а на-мастацку аздобленае выражэнне інтэлектуальнай энергіі сучаснікаў, толькі тады творы ператвараюцца ў духоўную каштоўнасць.

Для творчасці М. Аўрамчыка характэрнымі з'яўляюцца драматычная

ваенш над тым, якімі сродкамі дасягае паэт гэтай пераканальнасці. Наогул, М. Аўрамчык належыць да ліку тых паэтаў, якія заўсёды гавораць тое, што адчуваюць, не бяцца агаліць свае самыя глыбокія тайнікі душы і выклікаюць цябе на давер і нчыраць назвыўнымі ўласнага сэрца. Гэта яшчэ адна добрая якасць паэта, дарэчы, якасць, якая не паддаецца такой шліфоўцы, як скажам, майстэрства, а захоўвае сваю пэўную настаянную велічыню на працягу ўсёй творчасці мастака.

Наша рэчаіснасць, багатая на самыя незвычайныя з'явы і адкрыцці, перабудова жыцця на новы лад, узбагацілі сучаснікаў дзіўнай, нечуванай дагэтуль у нашым краі прафесіяй — шахцёрамі. Мы яшчэ нават не адвыклі ад здзіўлення — хто б гэта думаў? — а ў петрах беларускай зямлі ўжо глыбока і надзейна разгаліноўваліся падземныя тунэлі і штрэкі, і ўспыхнулі ў спрадвечным моракі шахцёрскія лампачкі. Разам з яшчэ нядушка вопытнымі шахцёрамі ў забой

«ДА РОДНОЙ ГЛЕБЫ ТАК ПРЫРОС...»

напружанасць, дынамічнасць паэтычнага радка. Ён будзе вершы па «псіхалагічнай сістэме каардынат», і для рэалізацыі задумы часцей за ўсё выбірае верш сюжэтны, часам са скразной метафарай. Гэтыя рысы яго таленту пачалі акрэслівацца ўжо ў першым значным пасляваенным цыкле вершаў «Легенда аб залатой зямлі».

У выбранае «Агледаўшы» М. Аўрамчык уключыў імят якія вершы з кнігі «Сустрэча былых канягонаў», што ўбачыла свет у 1963 годзе і была адзначана Дзяржаўнай прэміяй імя Янкі Купала. Гэта невыпадкова. Менавіта гэтай кнігай М. Аўрамчык сцвердзіў сябе як мастак, які цесна знітаваны з гістарычным шляхам эпохі і свайго народа, які актыўна ўдзельнічае ў працэсе пераўтварэння чалавека чалавекам, як творца, у мастацкім свеце якога вольна дыхаеш, не адчуваеш сябе ні прыгнечаным, ні сціснутым.

«Гэта вялікая мужнасць бачыць свет такім, якім ён ёсць, і усё ж любіць яго», — падкрэсліваў некалі Раман Ралап. У творчасці паэта, які твар у твар сутыкнуўся са зварынай сутнасцю фашызму, гэтыя мудрыя словы набываюць напружана-трагічнае гучанне, напоўненае высокай верай у вызломнасць чалавечага духу (вершы «Сустрэча былых канягонаў», «Глокаўф!», «Я знаў рай ваш залаты», «Ключы жураўліныя» і інш.). У вершы «Анкета» паэт гаворыць:

...янікім лекарам сінім
Ніколі не залечваюцца раны
На сэрцы у таго, хто быў жывым.
З крыўда ад разлімна адраваны.

А той, хто двойны звездаў гэты лёс,
І вяртаўся ад зугубы неміручай,
Цяпер да роднай глебы

што нават смерць так прырос,
што з ёй не разлучыць.

У гэтых эмацыянальна насычаных радках паэт паказвае «буйным планам» такі навал думкі і пачуцця ў іх арганічнай аднасці, што нават не задум-

спусціўся і паэт М. Аўрамчык. І адарыў нас вершамі, як кажуць, «па рабочую тэматыку», а на самай справе творами, якія нясуць у сабе святло сапраўднай паэзіі. Паэт і тут застаўся верным сваім лепшым якасцям: умелі паказаць псіхалогію жывога чалавека ў канкрэтных рэальных абставінах, прасачыць развіццё яго светаўспрымання і светаногляду, ахінуць яго будзённую работу святлом працоўнай рамантыкі:

Як толькі пасядуць над вамі ў зямлі
На полудзень свой сляканы плахцёр.
Цішэй куйце ў цэхах метал, каналі,
Цішэй самазавалы згружайце, шафёры.
Майстры па ўзвядзенню плацін і мастоў,
Цішэй забірайце даўжэзныя палі,
Каб там, ад дрыжання зляжальных пластоў,
На полудзень іх парушнікі не ўпалі.
Багамі падземнымі сесі яны,
Пры кожным — яго пуньводзіла зорка...

Радкі ўсяго гэтага верша змацаваны надзейна і добра, як стэль глыбінных штрэкаў. І рытміка-інтанацыйны склад, і сэнсавая напуўненне верша, і ўся яго структура служыць найбольш выразнаму вылучэнню аўтарскай задумы. Пачытаўшы вершы «Салігорск», «Кіславодску», «Блізкія мне над капрамі зоры», «Мне гасцінна уступае кут», «Шмат хто рот на мой край разяўляў», заўважаеш, што яны не вычэрпваюцца выключна рабочай тэматыкай. Ім цесна ў гэтых межах. І яны ўзнімаюцца да ўзроўню сапраўднага мастацтва, заклікаюць цябе да роздуму над жыццём, над часам. Як жывы арганізм, яны не паддаюцца «эмантажу», расчлэнненню іх на састаўныя часткі, патрабуюць цэласнага іх успрымання.

У крытыцы ўжо ўсталявалася традыцыя, паводле якой з творчасці мастака вылучаюцца гістарычная, рэвалюцыйная тэматыка, грамадзянская альбо лірычныя матывы і г. д. Не будзем браць яе пад сумненне, але заўважым: не трэба яе абсалютызаваць. Бо ў кожнага мастака — свая адзіная

ПЕРАКАЗАНА

ВЯДОМАЕ

ДАЎНО

І УСІМ...

Ці ведаеце вы, чытач, што ў кожнага чалавека свая паходка, свае жэсты і рухі, непаўторныя і ўласцівыя толькі яму? Ці ведаеце, што ў драматычным спектаклі музыка бывае ілюстрацыйнай (уводзіць гледача ў атмасферу, звязвае надзею асобных актаў і падкрэслівае ўнутраныя перажыванні герояў) і вынікае з дзеі? Канечне. Нават тады, калі вы толькі аматар сцэны і выступалі на ёй хоць бы ў школьнай самадзейнасці. А калі вы чалавек дапытлівы, вам гэтыя ісціны знаёмы на мнігах К. Станіслаўскага, па

К. Кулакоў, Ю. Сцяпанаву, «Асновы сцэнічнага мастацтва». На рускай мове. Мінск, 1969. Выдавецтва «Полымя».

фільмах пра майстроў тэатра, па гутарках пра сцэнічнае мастацтва па тэлебачанні. І ўсё ж Рэспубліканскі Дом народнай творчасці раніш ўжо раз напамінае вам пра «азы» тэатра ў спецыяльнай кніжцы К. Кулакова і Ю. Сцяпанаву «Асновы сцэнічнага мастацтва», выдадзенай тыражом у тысячы экзэмпляраў.

Што гэта за кніжка? Хутчэй за ўсё кніжка паводле думак працаўтвараў. Кампіляцыя. Зроблена гэта і Ю. Сцяпанаву народным матычным ка нашу думку, вельмі таіх твораў такі, што паўтараюць

волі высокі ўзровень рэжысёрскай культуры і выканаўчага майстэрства. Людзі цяпер ідуць і на аматарскую сцэну, маючы трывалыя і глыбокія веды. І наўна, вядома, гаварыць ім, што, напрыклад, «у п'есце А. П. Чэхава «Вішнёвы сад» гукі сякеры... раскрываюць сутнасць твора» або што «мізансцэны павінны быць не прыдуманымі, а выкліканыя логікай асобы».

— тут перабрахаўскай енца не ні. Што конт мі К. Кула наступіцвяр-ават па А на магчыма ідпарад-

каваць логіцы паводзін дзеючых асоб. Чаму? Ну, скажам, тая ж Васа Жалызнова, аб якой так многа гавораць К. Кулакоў і Ю. Сцяпанаву, у розных тэатрах у адных і тых жа сцэнічных сітуацыях то сядзіць пярхома і толькі голасам перадае сваё хваляванне, то нервова рухаецца па пакоях, то нават вымаўляе тэкст... лежачы на канапе (варта толькі параўнаць славурых выканаўцаў гэтай ролі С. Бірман і В. Пашэнную). Як жа гэта магчыма, калі мізансцэну можна і трэба, калі верыць аўтарам, будаваць, толькі зыходзячы з логікі паводзін героя, вызначанай М. Горкім! Зразумела, і тут аўтары спрашчаюць тэарэтычныя палажэнні і практыку сцэнічнага мастацтва, зводзяць да «правіл са стату» і да схемы, паўтараю, увогуле правільныя ісціны. Такае блытаніна ваўных парад і амырцелых тэзі-

доўгая песня, непаўторная па гукі, фарбы, інтанацыі, багатая на эмацыянальную афарбоўку і змест. Пра што ён пісаў паэт, на лубым творы ляжыць адметны адбітак ягонай асобы. І калі зірнуць на ўсё зробленае мастаком як на адзін цэласны твор, то заўсёды прымадзіцца да аднаго вываду: гэта істотнае, агульнае, што распарадкавала на ўсіх яго асобных творах і аднае іх.

М. Аўрамчык па характары свайго таленту — паэт лірык. Але ён добра валодае ўменнем надаваць сваёй, нават інтымнай, лірыцы актыўны грамадзянскі змест.

Турманы кружыліся над катой,
І дзіўства чарадой галоў
Прыліццелі воблакам стравітым
Маладым вярзетых галубоў.

З-за клопот дыяроў збыты казкі,
Зараз нам зусім не да прыгод...
На галовах—баявыя каскі,
Клічча удалыя вядомамі поход.

(«Галубы»).

Па вершнях, што ўвайшлі ў «Агледзіны», можна прасачыць эвалюцыю лірыкі М. Аўрамчыка, убачыць, як усё цяжней і цяжней сплітаецца яго ўласнае «я» з праблемамі сучаснасці, як напаяўняецца яна экспрэсіяй і эмацыянальнасцю; набываючы інтэлектуальны характар.

Паэзія М. Аўрамчыка, як мы ўжо адзначылі, цесна звязана з яго біяграфіяй, уласным лёсам і сучаснасцю. У мастацтве заўсёды здараюцца дзіўныя рэчы: чым глыбей мастак выяўляе духоўную сутнасць свайго народа, тым вышэй узнімаецца яго творчасць да ўзроўню агульначалавечых здабыткаў культуры. Хочацца пажадаць паэту, каб ён смялей даследаваў самія шчыльныя пласты народнага жыцця. Паэту верыць, бо бачыш у ім сапраўднага мастака, сумленнага «праходчыка», які нясе ў сваіх напружаных далгах людзям сапраўдны скорб. Ён не адносіцца да ліку тых, хто, натрапіўшы на «залатую жылу» і дашчэнту вышчыўшы яе, пераграбае гадамі «пустую пароду», сам не забываючы гэтага. Паэт у пастаянным руху і пошуку. Ён бярэ ад жыцця роўна столькі, колькі патрэбна яму ў дарозе, бо ведае—залишні цяжар стамляе крокі, прытуляе зрок, бо ведае—сытасць прагне спакою, а спакой выраджаецца ў санлінасць. Затое як шчодро надзяляе ён цябе сваім бачаннем свету, як шчыра і пранікнёна можа сказаць пра самае запаветнае і дарагое:

Дарогі, родныя дарогі...
Як быццам пратаганізі вяс
Прамня —
у часы трыагоі,
Лучыстыя — ў спакоіны час.

Тут,
на зямлі многапакутнай,
каля дарогі кожны сціх
Асветлен зоркай пачуццуннай,
Узнятай на гарбах магі,
(«Дарогі майго краю»).

У «Агледзіны» паэт уключыў таксама сваю паэму «Волгаўская споведзь» і пераклады з замежных моў і моў братніх рэспублік. «Волгаўская споведзь» заслужоўвае асобнай гаворкі. Значым толькі, што яна ўвабрала ў сябе багаты жыццёвы матэрыял, выявіла яшчэ адну каштоўную рысу таленту паэта — яго ўменне будаваць шырокае эпічнае палатно на высокім драматызме, выяўляючы сутнасць падзей і характары герояў праз іх унутраны свет.

І ў заключэнне: той, хто прыйдзе на «агледзіны» творчасці М. Аўрамчыка, не панікадуе, што марна патраціў час.

Анатоль ГРАЧАНІКАЎ.

МЫ НЕ МОЖАМ не адчуваць найвялікшай удзячнасці Янку Брылю, які здолеў пераканаць Заіра Азгура, каб той напісаў «Незабыўнае» — кнігу ўспамінаў пра дарагіх і блізкіх мастакоў сэрцу людзей і шчырых думак пра надзённае ў мастацтве. Яна выйшла ў свет гадоў вострым назад.

Услед за прыгаданай кнігаю з'явіліся апавяданні мастака пра дзяцінства і юнацтва на Віцебшчыне, якія дапаўнялі ўспаміны, а таксама шэраг творчых партрэтаў мастакоў і артыкулы аб надзённых праблемах творчасці.

І вось нядаўна на паліцах кнігарань з'явілася новая кніга З. Азгура, якая выйшла ў выдавецтве «Изобразительное искусство» ў Маскве, — «Тое, што помніцца...» Аб'ём — 25 аркушаў.

Не, гэта не перавыданне кнігі «Незабыўнае». Гэта зусім новая кніга, якая ўвабрала ў сябе і «Незабыўнае». Раздзелы з «Незабыўнага» значна перапрацаваны, удакладнены. Па-новому адрэдагаваны аўтарам апавяданні і артыкулы, якія друкаваліся ў перыёдыцы. Для кнігі напісана шмат зусім новых старонак.

Праз успрыняццё аднаго мастака мы прасочваем вельмі істотныя моманты (я б сказаў — паваротныя моманты ў гісторыі нашага выяўленчага і не толькі выяўленчага) мастацтва за апошнія паўстагоддзя. Гэта мемуары з выразнымі рысамі гістарычнага даследавання, паколькі пра вельмі многае З. Азгуру даводзіцца пісаць упэўнена.

Але «Тое, што помніцца...» — не толькі мемуары, не толькі мінулае — далёкае і блізкае. Гэта і наша трапяткая сучаснасць.

З. Азгур — увесь у роздуме аб мастацтве, аб яго мінулым і сённяшнім дні, аб яго будучыні. Ён — палеміст. У яго акрэслены пазіцыі рэаліста. Пазіцыі гэтыя выказаны не толькі тымі артыкуламі, раздзеламі, старонкамі кнігі, дзе яны заяўлены, так сказаць, непасрэдна. Ідзе, дапусцім, гаворка пра мастацтва эпохі Адраджэння ў дарожных нататках з Італіі, або пішуча ўспаміны пра Керзіна ці Манізера, Купалу ці Бядулю, або ўзнікаючы сапраўды паэтычныя і сапраўды непаўторныя, на дзіва каларытныя апавяданні пра ганчара Піліпа Патапенку або пра Рыўку-паэтэсу, пра людзей, з якімі жыццё сутыкнула на самым пачатку шляху ў творчасць, — ва ўсім прама або ўскосна выказваецца творчае крэда. Можна аспрэчваць асоб-

Заір Азгур. «Тое, што помніцца...» Выдавецтва «Изобразительное искусство», Масква, 1969.

ДАРАГОЕ і БЛІЗКАЕ

ня ацэнкі і думкі З. Азгура, можна рабіць пэўныя папраўкі на «суб'ектыўны момант» (а дакладней — на досыць-такі магутную творчую індывідуальнасць мастака), але нельга не падзяляць асноўнага: нельга не падзяляць улюбёнасці яго ў творчасць і ў мастацтва, у культуру роднай зямлі, у чым бы гэтая культура ні выяўлялася — у народным разбярстве або ганчарстве, прафесіянальным жывапісе ці мастацкай літаратуры... Нельга не падзяляць той веры ў жыватворнасць рэалізму ў мастацтве, якая — ва ўсіх старонках кнігі. Нельга не быць удзячным за тое, што многія старонкі нашага мастацтва, пра якія мастацтвазнаўцы пішучы сухімі і мякка кажучы, надзвычай лаканічнымі фармуліроўкамі, пад пяром З. Азгура набылі плоць і кроў, гэтак жа, як пад яго чуйнымі пальцамі і трапяткую стэкай атрымліваюць плоць і кроў многія вобразы сучаснасці і нашага мінулага.

Чытаючы кнігу, увачавікі пераканавешся, які няпросты быў шлях у мастацтве Заіра Азгура, колькі яму давялося прыкладзі намаганняў, колькі зведаць горыч расчараванняў, перш чым удалося стварыць вобразы, вартыя таго народа, сярод якога рос мастак, вартыя тых людзей, якія памагалі — хто добрай парадай, хто таварыскай спрэчкай, хто цяплівым пазіраваннем, вартыя таго часу, пра які аўтар піша сапраўды натхнёна і сапраўды пераканальна:

«Як дзіця ў маці, мастак у грамадстве бывае такім, а не інакшым, не падобным на другіх, бо ён — чалавек, асоба. І ў сваёй песні мастак не можа фальшывіць. Забараняецца яму крывадушніца і фокусніца. Праўда і прыгажосць павінны быць у той песні. Ісцінасці і надзейнасці чакаем ад яе. Такая ўжо эпоха... Будучыя пакаленні атамнага веку (і іншых наступных) не пахаваюць плён нашых намаганняў. Нават калі сёй-той з нас і стоміцца, як хэмінузэўскі рыбак з аповесці «Стары і мора», усё адно моладзь, падобна хлопчыку Маналіна, скажа: «Мы будзем рыбаць з табою разам, таму што нам яшчэ многаму трэба навучыцца...»

Апрача ўсяго, гэта каштоўнае дапаўненне да ўсяго лепшага, што створана З. Азгурам у скульптуры. Гэта своеасаблівы з аднаго боку — каментарый, а з другога — працяг той галерэі партрэтаў, якія ім створаны. Мы дзякаем, як

Кніга З. Азгура — гэта шчырае споведзь аб перажытым. І аб першых жыццёвых уражаннях у вёсцы Масоры, адкуль пайшоў у свет мастак, і аб імкненні «маэстра віцебскага» ляпіць, і аб яго зачараванасці легендарным майстэрствам легендарнага Югана Глёка, і аб занятках у Пэна і Керзіна ў Віцебску, і аб узаемадачыненнях з «натурай» і каркасам, і аб самым запаветным у сваёй творчасці ўчора і сёння. Не, аўтар не хавае сваіх думак аб тым, што зроблена — ён шчыра гаворыць аб удачах і аб тым, што магло б атрымацца лепей.

Чалавек шырокіх творчых інтарсаў, З. Азгур, дзе б ён ні жыў, заўсёды — у артыстычным асяроддзі. І не толькі ў артыстычным — ён з цікавасцю знаёміцца з кожным працаўніком — прадстаўніком любой прафесіі, абы не быў раўнадушны чалавек да сваёй справы. Таму і паўстаюць на старонках кнігі, як жыў, многія цікавыя людзі — партызаны, партыйныя работнікі, простыя віцябляне, слаўныя скульптары краіны, мастакі і пісьменнікі Расіі, Украіны, нашай роднай Беларусі. Дзясяткі і дзясяткі найцікавейшых людзей, сярод якіх дыямантам свеціцца імя аўтарвай маці...

Яму ёсць пра што сказаць, аўтару гэтай кнігі. неацэннай для кожнага, хто возьмецца некалі пісаць «аб'ёмную, рэзюмную» гісторыю нашага выяўленчага мастацтва. Як мемуары, гэтая кніга цікавая і для гісторыкаў літаратуры — тут столькі жывых рысак многіх пісьменнікаў, з якімі дружны ў дружыць З. Азгур. Як роздум пра сакрэты майстэрства, гэтая кніга цікавая для скульптараў і для жывапісцаў, для прадстаўнікоў любога з творчых чэхай выяўленчага мастацтва. Яна цікавая і для мастацтвазнаўцаў — сваім палемічным запалам, сваёй актыўнасцю ў імкненні да важкіх тэарэтычных абгульненняў.

Апрача ўсяго, гэта каштоўнае дапаўненне да ўсяго лепшага, што створана З. Азгурам у скульптуры. Гэта своеасаблівы з аднаго боку — каментарый, а з другога — працяг той галерэі партрэтаў, якія ім створаны. Мы дзякаем, як

развівалася творчая думка скульптара ў рабоце над партрэтамі гістарычным, над вобразамі Ільча, як ствараліся партрэты шматлікіх сучаснікаў скульптара — ад перадавіка працы да вучонага, пісьменніка.

З. Азгур лічыць сваімі настаўнікамі не толькі Пэна і Керзіна, Манізера і Баха, але і Купалу і Коласа, Бядулю і Чорнага, у якіх навучыўся шмат чаму істотнаму ў мастацтве. А калі чытаем яго старонкі пра Скрыгана ці Глебку, Гарэлава або Ахрэмыча, Бялініцкага-Бірулю і многіх многіх іншых, — бачым, што ён умеў ачыцца і ў старэйшых, і ў маладзейшых. Умеў спрацаваць. Умеў адстойваць свае погляды. Умеў дзяліцца набытым творчым багажом.

Прыклад, напрыклад, такая пераканальная думка, выказаная ў кнізе па самых надзённых праблемах творчасці:

«Метад сацыялістычнага рэалізму з'яўляецца бясконцым у сваім развіцці. Ён бясконцы таму, што заснаваны на традыцыях рэалізму ўсёй шматвекавой гісторыі мастацтва. Ён бясконцы таму, што чэрпае свае галоўныя якасці не з якога-небудзь стылю, а з самых глыбін жыцця, думак, спадзяванняў і надзей чалавечтва. І таму метады сацыялістычнага рэалізму нельга абмежаваць якімі-небудзь дзвюма-трыма формамі выяўлення».

І ніхай:
«Паколькі адзін мастак не падобны на другога ў сваім успрыняцці свету і, значыцца, па-свойму выказвае жыццё, ён, знаходзячыся на пазіцыях сацыялістычнага рэалізму, заўсёды можа сказаць у сваіх творах нешта новае, калі пры гэтым не будзе каго-небудзь пераймаць».

Не пакінуць чытача раўнадушнымі і старонкі, прысвечаныя пошукам сучасных мастакоў на захадзе, спрэчкам з абаронцамі сучаснага фармалізму. А яшчэ, бадай, больш закрываюць старонкі, на якіх — шчыра пераказаныя, вынесеныя на суд чытача спрэчкі з калягам, якога аўтар не назваў, пра надзённае ў мастацтве.

Нягледзячы на тое, што сказана шмат вельмі цікавага, закрываючы кнігу, чытач пажадае: многае з таго, чаму Азгур быў сведкам, абавязкова павінна быць яшчэ напісана.

Хочацца верыць, што новая кніга будзе напісана. І яшчэ хочацца верыць, што і некаторыя іншыя мастакі ўслед за Азгурам паспрабуюць аднавіць жывыя рысы гісторыі нашага мастацтва — вельмі цікавага, змястоўнага, вядомага сёння далёка за межамі нашай рэспублікі.

Ул. БОЙКА.

саў — амаль на кожнай старонцы кніжкі. Ну, няўжо дзеянні народнага тэатраў, часцей за ўсё прафесіянальна дасведчаных рэжысёраў, не ведаюць, што ў рэпертуар «раней за ўсё адбіраюцца п'есы, у якіх закрэпачаюцца і ўзнімваюцца актуальныя праблемы сучаснасці»? Што «п'есы намечанага рэпертуару павінны быць ідэйна вытанчанымі»? Аўтары кнігі лічаць неабходным спецыяльна паведамаць аб гэтым. Як і аб тым, што работа калектыву з мясцовым аўтарам «цікавая і захваляючая», што таму яму можа падкаваць і народны тэатр, які «захваляе той або іншай праблемай і гарыць жаданнем увасобіць яе на сцэне», і выбачыць сам драматург, прапануючы «п'есу, тема якой яго даўно хвалявала і знайшла водгук у рэжысуры і калектыву»... Чытаеш такое, і хочацца спыніць К. Кулакова і

Ю. Сцяпанаву: таварышы, гэта ж «Волга цячэ ў Каспійскае мора»!.

Паўтараючы азбучныя ісціны, аўтары кнігі нават не лічыць патрэбным спасылка на крыніцы, з якіх яны бяруць думкі і назіранні. Ды і цяжка іх назваць, тыя крыніцы, бо напісанае ў кніжцы «Асновы сцэнічнага мастацтва» выглядае і «не сваім», і «ні ў кога не ўкрадзеным». Праўда, у прадмове аўтары прапануюць кіраўнікам самадзейнасці пазнаёміцца з некаторымі кнігамі К. Станіславаўскага, М. Кнэбель і А. Палова. Чаму толькі з гэтымі? А. У. Неміровіч-Данчанка, М. Гарчакоў, Б. Бабачкін, П. Таўстаногоў — што іх не абавязкова чытаць? Ці толькі з прац названых аўтараў чэрпалі думкі К. Кулакоў і Ю. Сцяпанаву? Не, арсенал для кампільцыі яны скарысталі значна большы!.

Аўтары спрабуюць спасы-

лацца і на вопыт работы народнага тэатра Мінскага палаца прафсаюзаў, якім яны кіруюць. Якое тут было шырокае поле для канкрэтай размовы пра станаўленне самадзейнага артыста, пратворчы пошук калектыву пры пастаноўках п'ес, якія мелі класічнае ўвасабленне на прафесіянальнай сцэне. Нічога гэтага няма. Скажам, сталі нашы аўтары «Васу Вялязіноў». І даюць на старонках кнігі звычайныя каментары да тэсту п'есы, да таго ж зноў «не свой», а запачычаны з чужых прац (напрыклад, Ю. Юзоўскага, Б. Вялікі і іншых). Або сабралі яны расказаць, як калектыв ставіў «Інтэрвенцыю» Л. Славіна, а ўсё звязана да таго, што ў кнізе інфармацыя паведамаецца пра тое, як артысты-аматары слухалі радэскі фальклор у выкананні Л. Удэсава і М. Бернеса і як выканаўцы

з'ездзілі ў Адэсу (гэта «абагаціла фантазію іх і памагло ў рабоце над спектаклем»). Такім чынам, творчы вопыт гэтай цікавай трупы народнага тэатра так і застаўся не раскрытым. Нават у спецыяльным раздзеле — «Нашы біяграфіі», дзе даюцца імёны і рэпертуарныя спісы роляў удзельнікаў самых значных спектакляў. Бо характарыстыкі тут такія квольны і агульныя, што чытач наўрад ці зможа «разгледзець» абліччы і зразумець творчую індывідуальнасць самадзейных артыстаў («яе Васа драпежная, жорсткая, але разам з тым не пазбаўленая станаўчых чалавечых якасцей і фарбаў» — сказана, напрыклад, пра А. Скарабагатаву. А пра Ж. Шабан

мы даведаемся, што многія яе ролі «прынеслі радасць не толькі ёй, а і глядачам, якія паспелі яе палюбіць»). Задума была, відаць, добрая: аўтары збіраліся якраз на прыкладзе аднаго самадзейнага тэатра паказаць цяжкасці і радасці адданных аматараў сцэны, якія ў творчым працэсе засвойваюць «асновы сцэнічнага мастацтва». Збіраўся і... напісалі нешта зусім не тое. Канспект. Кампільцыя. Пры цяперашнім «голадзе на паперу» выдавецтва «Польмя» было занадта шчодрым, калі знайшла для такой кніжкі ладны рулон. Яна выдана на добрай паперы і каштуе 16 капеек.

В. ШЫПІЦА.

ВЫПУСК ДВАЦАЦЬ ПЕРШЫ

НА ДЫПЛОМНЫХ СПЕКТАКЛЯХ ВЫХАВАНЦАЎ БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНАГА...

Беларуская народная казка «Алёнка». У ролі Алёнікі — Элеанора Шклярава.

Сцена са спектакля «Дзючынкі і красавік». У ролі Вары Машко — Валяціна Нежувака, Ігара Лосева — Валеры Шушкевіч.

Іх дваццаць шэсць. Маладых, вясёлых, энергічных, поўных светлых надзей. Дваццаць шэсць будучых герояў і геральнаў, трагікаў і комікаў, інжэнёраў і травесці. Такі выпускны курс сёлета года ў Дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце.

Дваццаць першы выпуск актёрскага факультэта супадае з яшчэ адной важнай датай у культурным жыцці рэспублікі — інстытуту неўзабаве спаўняецца чвэрць стагоддзя. У прафесійных і народных тэатрах, на радыё і тэлебачанні, у навукова-даследчых установах і рэдакцыях працуюць яго выхаванцы. Многія з іх сваёй творчасцю заваявалі прызнанне грамадскасці.

Новы выпуск — дваццаць першы... Які ён? Што панясуць людзям тых маладых, улюбёных ў тэатральнае мастацтва юнакі і дзючаты, якіх майстэрству актёра вучылі народныя артысты СССР Б. Платонаў, народная артыстка БССР І. Ждановіч, выкладчыні Г. Старкоўская і Я. Громаў, мастацкі кіраўнік курса — народная артыстка РСФСР, прафесар В. Рэдліх. Вядома, выхаванцы будуць помніць і выкладчыкаў сцэнічнай мовы і руху, танцаў, сольнага спявання, грыву, спецыяльных тэатральных дысцыплін і грамадска-палітычных навук.

На дыпломных спектаклях выпускнога курса было і ціха, было і шумна. З нецярплівасцю чакалі выхаду на сцэну таварышаў па вучобе студэнтаў малодшых курсаў, бацькі выпускнікоў, прадстаўнікі грамадскасці сталіцы. Па традыцыі паглядзець дыпломны спектакль прыйшлі вядомыя майстры беларускай сцэны, кіраўнікі тэатраў. Усім цікава паглядзець на по-

вую актёрскую змену. За сталом — члены дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі на чале з заслужаным дзелцом мастацтваў РСФСР, прафесарам, рэктарам Школы-студыі імя У. І. Няміровіча-Данчанкі пры Маскоўскім мастацкім акадэмічным тэатры імя М. Горкага В. Радамысленскім.

Гасце святло. Паказваецца дакументальная драма Ю. Прынцава «Дзевятая сімфонія». Рэжысёр-педагог Г. Старкоўская, мастак Б. Казакоў. Спектакль уваскрашае рамантыку незабытых дзён першых год станаўлення Савецкай улады. Геральзм і самахварнасць, маральная чысціня першапраходцаў новага свету захапілі выпускнікоў актёрскага факультэта. Перад гледачом — нязломны, валавы і такі глыбока чалавечны Мікалай Астроўскі, у ролі якога выступае Георгій Малаўскі. Побач — таварышы па агульнай барацьбе, жонка Астроўскага (студэнтка Эмілія Марозава), іх шматлікія сябры. Невялікая роля ў Людмілы Рак, але яна так шчыра і неспрэчна паказвае на сцэне сялянскую дзючынку Грыпу, якая ідзе ў рэвалюцыю, што адразу заваявала сімпатыі гледачоў.

І ўсё ж, пры ўсіх намаганнях выпускнікоў, спектакль хваляваў не заўсёды і не ўсіх. І гэта віна не толькі маладых актёраў. Відаць, для дыпломных спектакляў на гісторыка-рэвалюцыйную тэму (і не толькі на гэтую тэму) варта выбіраць п'есы, якія даюць больш зручны «ролевы матэрыял» маладым выканаўцам. Спектакль іграўся на беларускай мове. Культура яе не ўсім пакуль што далася добра, але многія выпускнікі паказалі, што яны могуць папоўніць трупы купалаўскага і коласаўскага тэатраў, тэатра юнага гледача.

— Сапраўдную асалоду, даставілі

мне інсцэніроўкі беларускіх народных казак, — сказала карэспандэнт газет «Літаратура і мастацтва» народная артыстка БССР С. Станюта. — З любоўю да народных характараў і да роднага слова, з поўнай аддачай сваіх душэўных сіл ігралі выпускнікі. Патэтычны, наўны свет казкі, у якой заўсёды дабро перамагае зло, нека паасабліваму тактоўна і праўдзіва быў перададзены са сцэны. Важна і тое, што яны адчулі непаўторную прыгажосць фальклорных скарбаў. Хочацца верыць, што беражлівае стаўленне да народнага мастацтва яны пранясць праз усё творчае жыццё...

Выпускнікі паказалі тры беларускія народныя казкі — «З рогу ўсяго многа», «Алёнка» і «Леснікова жонка». Літаратурную і сцэнічную кампазіцыю іх зрабіла рэжысёр-педагог В. Рэдліх (балетмайстар — Т. Узунава, пантаміма — В. Урагаў, мастак — А. Краўчук). Нават вопытным прафесіяналам-актёрам, а тым больш моладзі, якая робіць толькі першыя крокі на сцэне, нялёгка ставіць спектаклі-казкі, каб усё на сцэне было праўдзіва і наўна, без найгрышу. Выпускнікі Валеры Шушкевіч (дзед) і Валяціна Нежувака (баба), Жанна Ермаліцкая (журавель), Уладзімір Крыцкі (эканом), Генадзь Золаў (чорт), Эмілія Марозава (жонка лесніка) і іншыя з гэтай задачай у асноўным справіліся. Яны часам выглядалі добрымі імправізатарамі-выдумшчыкамі, з захапленнем жылі ў прапанаваных абставінах казкачнага відывішча.

На працягу чатырох гадоў вучобы студэнтаў ставілі ўрыўкі, сцэны і цэ-

лыя акты з п'ес беларускіх драматургаў («Несцерка» В. Вольскага, купалаўская «Паўлінка», «Ірынка» К. Чорніга), інсцэніроўкі па творах сучасных беларускіх пісьменнікаў. Толькі чамусьці праграма выпускнога рэпертуару абышлася на гэты раз без твораў беларускіх драматургаў. Шкада! Адзіназначны спектакль, канечне, не дае падстаў для ацэнкі падрыхтаванасці будучых актёраў для самастойнай работы над вобразами нацыянальнай класікі і нашых сучасных аўтараў.

Цікавай творчай работай быў дыпломны спектакль па п'есе Т. Ян «Дзючынкі і красавік» (рэжысёр-педагог Я. Громаў, мастак Б. Казакоў). Спектакль прысвечаны жыццю нашай моладзі. Мы зноў сустракаемся з вядомымі ўжо нам імёнамі, але ў новых якасцях. Валяціна Нежувака і Валеры Шушкевіч пераканаўча абмалівалі характары маладых закаханых, Эмілія Марозава — бабулю, Запомніліся выпускнікі Мікалай Глушакоў у ролі Пятуха, Натэла Маргіян (Мілка), Жанна Ермаліцкая (Марына), Вячаслаў Саладзілаў (Макс Іванавіч). А які прывабны вобраз дворнічы Сімки Тоўстай стварыла выпускніца Ала Палухіна!.. Мабыць, больш блізкі да індывідуальнасці студэнтаў драматургічны матэрыял спрыяў іх поспеху.

Сярод дыпломных спектакляў асобае месца займае пастаноўка В. Рэдліх «Дыёта» Ф. Дастаўскага. Вядома, што ўвасобіць на сцэне герояў рамана выдатнага рускага пісьменніка адважваюцца не многія тэатры. Але сцэны ў двух актах з «Дыёта», паказаныя выпускнікамі, не дэракасаць неразумная, а смелая праба маладых сіл. Бо на класічных творах гартуецца талент-актёра, тут на поўную сілу праўдзівацца грані яго індывідуальнасці і сталасць светапогляду. Працавалі выпускнікі над гэтым спектаклем многа, старанна, з захапленнем. Інакш і не магло быць, асабліва калі ты — князь Мышкін. Гэту ролю іграе ўсё той жа Валеры Шушкевіч. Цікавы гэты юнак наогул. Чатыры гады назад падаў заяву ў інстытут невялікага росту хлапчук. Паглядзеў яго прыёмная камісія і вырашыла «часова ўстрымацца». Пасля ўсё ж пакінула Валеры кандыдатам. І вось сёння ў дыпломных спектаклях ён «заявіў» сябе з лепшага боку, як здольны і ўдумлівы малады мастак.

Ала Палухіна стварыла вобраз Настасі Пліпаўны. Мабыць, не варта тут нагадваць вядомых майстроў савецкай сцэны, якія выступалі ў гэтай ролі. Па-свойму пераканаўча раскрывае істотныя рысы вобраза наша выпускніца. І дзючуй ёй за гэта. А як не прыгадаць Парфіна Рагожына — Г. Малаўскага, Гаўрылу Ардаліёнавіча — Г. Золава. Калі гэта яшчэ не закончаныя сцэнічныя партрэты, дык патэнцыяльна яркія выканаўчыя ін-

У НАШЫХ ФАНАТЭКАХ

СПЯВАЮЦЬ ХОРЫ БЕЛАРУСІ

Дзесяць гадоў назад у фанатэкі аматараў беларускай харавой песні паступіла выдадзена ладным тыражом грамплацінка «Гранд» з запісамі песень Я. Цікоцкага на вершы Я. Купалы «Што за хлопец, што за дзючынна», «Зайшло сонейка», «Ой, не вылятай, зязюля» ў выкананні Дзяржаўнай харавой капэлы БССР пад кіраўніцтвам Р. Шырына. Зараз — гэта ўжо гісторыя. Аднак іменна з гэтай «першай ластаўкі» пачалася, умоўна кажучы, вясна беларускай песні ў грамплацінках. Аднак яшчэ доўга, і гэта ў той час, як беларуская песня заваявала ўсё новых і новых прыхільнікаў у многіх кутках краіны, у крамах з'яўляліся лічаныя дыскі з запісамі беларускіх хораў. Ды і ці толькі іх? Такі ж самы быў лёс і лепшых твораў беларускай сімфанічнай і камернай музыкі.

І ўсё ж «лёд» крануўся. Тут пэўную ролю адыграла і прэса, са старонак якой гучала патрабаванне слухачоў, каб былі беларускія запісы. Вельмі прыемна, што сярод ста доў-

гачаканых «беларускіх» дыскаў, якія выпускала за апошнія гады фірма «Мелодія», трэцюю частку складаюць запісы харавой музыкі. Так дзякуючы невялікаму чорнаму пластмасаваму дыску з песнямі беларускіх хораў, з лепшымі творамі беларускіх кампазітараў-песеннікаў змагла пазнаёміцца шматлікая аўдыторыя слухачоў у самых розных кутках краіны.

У разнастайным каталозе грамплацінаў, бывае, заблытаецца і дасведчаны. Кожны месяц са студый фірмы «Мелодія» паступаюць да слухача ўсё новыя і новыя плацінкі з запісамі спевакоў, музыкантаў, аркестраў і іншых калектываў. І калі ўжо гаворка пайшла аб запісах харавых калектываў рэспублікі, пастараемся «па-лоцманску» правесці вас па шырокім каталозе запісаў.

Беларуская дзяржаўная харавая акадэмічная капэла, якой няма патрэбы даваць «чарговую» характарыстыку, дала ў нашы фанатэкі вельмі цікавыя дыскі з запісамі сваіх лепшых нумараў. Слухаючы песні ў выкананні капэлы, міжволі пераносішся ў цудоўную краіну мары і ўяўлення, адчунаеш трапяткое дыханне сніжковай Беларусі, яе рэк, азёр, палёў. Вы толькі

што праслухалі ў выкананні капэлы хоры В. Шабаліна на вершы М. Танка і А. Пушкіна. Здаецца, морам пошуму разліліся пушчы Палесся, злучыліся са смаленскімі пералескамі і пабеглі на поўнач да ніў нахміненых Міхайлаўскіх мясцін. Гэта ж сімфонія, сатканая з шуму хваляў сінягруды Нёмана і ўсплёскаў свавольнай Бярэзіны, з таямнічай гамонкі адвечнага лесу і трымцення зорак! Што ні кажыце, а песня настройвае на патэтычны лад...

Слухаючы грамплацінку, ты настройваешся на «хвалю песні». І гэта далёка не адно і тое ж, што ўспрымаць вакальны або сімфанічны твор у зале філармоніі. У сваю чаргу не заўсёды мастацкі калектыв пры запісе захоўвае сваю непаўторную індывідуальнасць, бывае, яна губляецца на плацінках або гучыць «не зусім так». Акадэмічная капэла пад кіраўніцтвам Р. Шырына здолела пераадолець гэты «бар'ер». Яе «акадэмізм» не вузкаўтылітарны, ён арганічна ўвабраў у сябе высокі прафесіяналізм і захаваў трапяткую чысціню чалавечай абаяльнасці. Гэта перадае, напрыклад, і новая грамплацінка з запісам вакальна-сімфанічнай паэмы «Вечна жывыя» Г. Вагнера (Д 15571-2), дзе так пранікнёна і высакародна гучыць жаночая група капэлы.

Добрыя словы адрасуюць збіральнікі фанатэкі Дзяржаўнаму народнаму хору БССР пад кіраўніцтвам Г. Штоўіча. Шырыня і меладыйнае харавое яго гучанне, рытмічнае багацце малюнка і нейкае, я сказаў бы, запавенае пацудзе лірычных выказванняў, у якое так натуральна «ўрываецца»

сакавіты гумар, — усё гэта цудоўна перадаецца і ў запісах. Плацінкі гэтага хору ідуць па ўсёй краіне і за яе межы, карыстаюцца вялікім попытам аматараў народнай музыкі. Таму калектыву можна назваць нашым сапраўдным паўпрадам у прапагандзе навінак харавой і песеннай дзейнасці беларускіх кампазітараў. З плацінак «пайшлі ў народ» песні І. Лучанка «Ён нарадзіўся вясной», М. Наско «Ленінскім шляхам», У. Алоўнікава «Салгорская рэчка» і іншыя. Глыбока кранае спяванне хору, напоўненае чыстай і ўсхваляванай лірыкай, у рускіх народных песнях «Зімачка», «Стэп ды стэп кругом», беларускіх песнях «Салавейка, пташачка малая», «Там каля млына».

Ну і, вядома, нельга не сказаць аб запісах папулярнага харавога калектыву рэспублікі — хору Беларускага радыё пад кіраўніцтвам В. Роўды. Добра зроблены грамплаціны песень Ю. Семянікі «Бессмяротнасць», У. Алоўнікава «Песня аб Брэсцкай крэпасці», А. Туранкова «У навалініцу» і іншыя (Д 8639-40). Зусім вядома хорам бліскава запісаны на плацінку тыпу «Гігант» (Д 024919-20) песня-кантата А. Фляркоўскага «Песня, што вырвалася з пекла» і чатыры хоры А. Турышава на вершы Сяргея Ясеніна. Хору ўласціва неспрэчна-арганічная шчырасць, тонкая перадача стылю музыкі. Пацудзе рытму, сакавіты каларыт і музычная вобразнасць у фарбах дапаўняюць уяўленне слухача аб майстэрстве калектыву і харавое выкананне твораў.

Запісы творчасці харавых калектываў рэспублікі служаць вялікай спра- ве эстэтычнага выхавання слухача.

дывідуальнасці. Добра выглядалі на сцэне і А. Жук (генерал Япанчын), М. Глушакоў у маленькай ролі дворніка...

Рэпертуар дыпломных спектакляў 21 выпуску акцёрскага факультэта быў разнастайны. Сапраўднае задавальненне прынёс вечар вадэвіля, у якім так цікава і разнастайна праявілі сябе выпускнікі В. Саладзілаў, Т. Скакунова, Г. Золаў і іншыя.

Канечне, калі мы гаворым словы «цікавыя» або «пераканаўчыя» ў дачыненні творчай моладзі гэта ў значнай ступені авансы. Жыццё пакажа, хто з цяперашніх выпускнікоў сапраўды мае здольнасці да самастойнай дзейнасці на сцэне. Будучы і нечаканасці, будзе і расчараванне. Нам падалася, што не чакаюць палёгі і самі ўчарашнія студэнты — яны ведаюць, што далёка не ўсё добра ў іх з мовай, што нават самы яркі поспех здабываўся пад наглядом вопытных педагогаў, што наперадзе зусім іншыя ўмовы работы над ролямі. У гутарках з імі адчуваеш не толькі зразумелае хваляванне, а і пачуццё адказнасці перад інстытутам: хлопцы і дзяў-

Сцэна з дыпломнага спектакля «Ідыт». У ролі Настасі Палаўны — Ала Палухіна. Фота Ул. КРУКА.

чаты хацелі б пацвердзіць сваё права на творчасць і з горадасцю называць сябе вучнямі тых, хто не адзін год перадаваў ім вопыт і ўвагу, шліфуючы нават не ўсім ясным здольнасці сваіх выхаванцаў. І яшчэ адна прычына вострага пачуцця адказнасці — дваццаць першы выпуск акцёрскага факультэта Дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута складае ядро новага ў рэспубліцы драматычнага тэатра ў Бабруйску.

Шчаслівай дарогі!

Я. ДАНСКАЯ.

Аднак хочацца зрабіць і папрок кіраўніцтву трох калектываў і фірмы «Мелодія». У іх выкананні заўважана стылёвая стракатасць. У чым справа? Калі звярнуцца да запісаў такіх калектываў, як, скажам, хор «Летува» з суседняй Літвы, дык па-добрану здзівіць стройнасць яго праграм, якія запісваюцца на пласцінкі. Напрыклад, апошнія запісы «Летувы». На трох дысках запісана праграма «Ветры вякоў». У вобразнай форме адлюстраваны ў ёй змены ў жыцці народа за гады Савецкай улады. Або возьмем праграму, запісаную на шасці дысках, — «Анталогія літоўскай народнай песні». Яна падрыхтавана кабінетам народнай музыкі Дзяржаўнай кансерваторыі Літоўскай ССР. Адзінства тэм, адзінства стылю! Заслугоўваюць увагі пласцінкі з запісамі харавых калектываў рэспублік Грузія, Узбекістана, Латвія. Так, толькі ў Ташкенце аж на 20 дысках выданы мелодыі і песні, якія карыстаюцца папулярнасцю сярод слухачоў.

На жаль, пакуль можна толькі спадзявацца, што такія дакладна прадуманыя выданні з'явіцца і ў нас. А яны вельмі патрэбны, патрэбны для таго, каб у таленавітым выкананні беларускіх хораў заззяла новымі гранямі песеннае мастацтва Беларусі, каб песні, як дымаленты, выйшлі да людзей абмытыя ранішнімі росамі, сагрэтыя сонцам, ачышчаныя ўмелай рукой майстра, які іх ажывіў.

Ул. ЯФРЭМАУ.

ТОЛЬКІ што пагаслі агні рампы, і глядзчы, якія яшчэ не паспелі «астыць» ад перыпетый спектакля, пакідалі глядзельную залу Рускага тэатра БССР імя М. Горкага, калі я стаў сведкам адной цікавай размовы. Гаварылі двое — невысокі, наржакаваты хлопцё і крыху кірпатая дзяўчына.

— Ты ведаеш, я проста ўзрушаны, — скаваў ён. — У мяне такое пачуццё, быццам я апынуўся ў каралеўскім замку. І ведаеш, відаць, не з-за дэкарацый. Што за твары ў акцёраў! Нібы бацьчы іх на граніорах старажытнага фаліянта.

— Вось дзівак, — усміхнулася яна. — Гэта ж грыв. Грыві! Разумееш? Паглядзі ў праграмку, бачыш — грывёр С. Школьнікаў... Ведаеш, які гэта майстар?!

Я быў прыемна здзіўлены, калі хачаце — нават збіты з панталыку. Мілая дзяўчына, яна ўпамынула імя дарагога мне чалавека, чалавека, з лёгкай рукі якога пачалося маё жыццё ў тэатры.

Людзі, якія прыходзяць у тэатр, ніколі не бачаць яго на сцэне. Ды, відаць, многія з іх і не звяртаюць увагі на яго работу. Ім здаюцца неабходнымі атрыбутамі спектакля і твары акцёраў, і іх прычоскі, і магчымыя змены ў знешнасці. Для іх гэта аксіёма. Але можа іменна ў гэтым і заключаецца самая вышэйшая ацэнка работы грывёра, які тонка і неназойліва дапамог акцёрам заваяваць давер глядача, дапамог увесці яго ў патрэбную атмасферу спектакля...

Мне лёгка ўявіць сабе гэтага чалавека, ён нібы «наплывае» скрозь твары і вобразы кожнага спектакля. Шаснаццаць гадоў назад баязлівым і ўсхваляваным дэбютантам я ўпершыню сеў за грывёраўны столік у Рускім тэатры БССР. Мне пашанцавала, бо я «адчуў на сабе» не толькі дотык рукі сапраўднага майстра, але і нешта не менш важнае: сапраўдную прыязнасць, якая ўсяляе ўпэўненасць перад першым выходам на сцэну, добрыя, цёплыя словы старэйшага таварыша-бацькі. Пазней я даведаўся, што гэта і ёсць «генеральная лінія» Сямёна Паўлавіча ў абыходжанні з акцёрамі. Адсюль і тыя бацькоўскія клопаты, якімі ён акружае таварышаў па мастацтве. Талент і рэдкае працавітасць мастака плённа ўздзейнічаюць на кожнага, хто сустракаецца з ім.

Я часта задумваўся над тым, што прывяло яго да гэтай, на першы погляд, незаўздроснай тэатральнай прафесіі. Ну, зразумела, хто з падлеткаў не марыў стаць славытым артыстам і

купацца ў праменнях славы... Але грывёр?! У жыцці ўсё было больш празаічна. Трынаццацігадовым падлеткам Сяня заняў месца бацькі, які пайшоў на царскую вайну, за грывёраўны столік Магілёўскага тэатра. Заняў на ўсё жыццё.

Новы спектакль у тэатры — заўсёды свята. У такія дні грывёраў цэх заслужанага дзеяча культуры БССР Школьнікава ператвараецца ў «баявую рубку». Любыя, самыя натхнёныя словы ўдзячных акцёраў не могуць выказаць і малой долі прызнан-

ПРА ТЫХ, КАГО НЕ БАЧЫЦЬ ГЛЯДАЧ

РЫСЫ ТЫСЯЧЫ ТВАРАЎ

ня, якое адчуваюць яны пасля наведання Сямёна Паўлавіча. І гэта не дарма. Разумны і тонкі мастак, назіральны майстар, ён кожнай новай рабоце — няхай гэта будзе грыв галоўнага героя або нават пязначная прахадная роля, — аддае ўсяго сябе без астатку. Бо грывёр таксама адзін з тых, каго называюць павітхамі акцёрскага вобраза...

Калі П. Малчанаў упершыню на беларускай сцэне ў тэатры імя Якуба Коласа ствараў вобраз Уладзіміра Ільіча Леніна, аўтарам ленінскага грыву быў С. Школьнікаў. Зараз Сямён Паўлавіч працуе над ленінскім вобразам з артыстам Ф. Шмакавым, які выступае ў ролі Леніна ў тым жа тэатры.

Сямёна Паўлавіча Школьнікава ведаюць і цэняць у многіх тэатрах, але галоўная праца ўкладзена ім, канечне, у спектаклі Рускага тэатра БССР імя М. Горкага. «Цар Фёдар Іаанавіч» і «Кароль Лір», «Брэсцкая крэпасць» і «Антоній і Клеапатра», «Маскарад» і «Варвары», «Крамлёўскія куранты» і «Марыя Сцюарт» — вось яркія «этапы» складаных і адкажных для грывёра работ у Мінску.

Зроблена многа. Накаплены багаты вопыт. Вельмі непакоіць Сямёна Паўлавіча — што з ім рабіць, каму перадаць. У яго ёсць і талент педагога, ён умее вучыць далікатна і настойліва. Ён марыць і спрабуе на практыцы стварыць хоць бы маленькую групу вучняў сваёй прафесіі. Пакуль у гэтай справе яму не ідуць насустрач, што засмучае майстра, чыя жыццёвая патрэба зараз — вучыць. Бо і грывёрамі «не нараджаюцца»!

Сямён Паўлавіч аўтар трох кніг па

грыве. Чытаючы апошнюю з іх, адчуваеш горадасць за чалавека, які здолеў, здавалася б, у сціплай сваёй прафесіі ўзняцца да ступені навуковага абагульнення, дакладна ўвязанага з практыкай. Гэта не толькі пра тое, як грывіруецца акцёр, а і пра неўтаймаваны пошук мастацкага вобраза чалавека, дзе душа і цела, эмоцыі і твар павінны склаці гарманічнае цэлае. Праз вочы мы «чытаем» унутраны свет. Праз твар зазіраем у душу. І далёка не ўсё роўна, якая «маршчына» прабяжыць калі носу або які колер вачэй будзе ў персанажа...

Выконваючы абавязкі дацэнта, старшы выкладчык Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, аўтар вучэбнай праграмы і многіх артыкулаў, скульптар, мастак, фатограф-летапісец — усё гэта ўвасоблена ў чалавеку, які ўжо пяцьдзесят гадоў два разы ў дзень, раніцай і вечарам, ідзе з дому ў тэатр, дзе яго чакаюць чарговыя прэм'еры, пошукі новых і новых вобразаў. Апраўдушы свой белы халат, ён бярэ ў рукі прыск, разгравае шчыпы. Працоўны вечар мабілізуе яго. Зараз ён проста грывёр. Грывёр-мастак. Перад ім знаёмы твар артыста, які Школьнікаў ведае даўно і падрабязна, і трэба зрабіць мінімум штрыхоў, каб у лустры адбілася аблічча героя ў адпаведнасці з задумай рэжысёра і наідамі мастака-афарміцеля спектакля. Гістарычна блізкае да пратэпна аблічча. Пераканаўчае. Выразнае. Каб гэты — новы! — твар арганічна ўвайшоў у партрэт, ствараемы выканаўцам ролі з дапамогай усяго арсеналу тэатральных сродкаў. Грывёр трохі думае, кідае позірк на акцёра, у лустра. Бярэ растушоўку і... пачалося!

Ул. БАГАЛЮБСКІ.

КІНО ПЫТАННЕ

БЫЛО ПАСТАЎЛЕНА...

У АБ'ЯДНАННІ «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм» рэжысёрам Вадзімам Сукманавым і апэратарам Уладзімірам Цеслюком па сцэнарый журналіста Вячаслава Марозава створаны фільм «Хто ж вы цяпер?». Ён расказвае пра ўрача Галіну Спірыдонаву, лётчыка Германа Лі, мастака Івана Стасевіча і адказнага сакратара Таварыства дружбы з ГДР Генадзія Юшкевіча. Гэта нашы сучаснікі, чыё дзяцінства спазнала горкі пах пораху. Стужка набывае якасці ўсхваляванага мастацкага расказу пра цэлае пакаленне, якое з беспклапотнага маленства пайшло ў суровую сталасць. Абкрадзенае пакаленне! Мужнае пакаленне!

Тэма як быццам не новая. Ужо, здаецца, мы не раз глядзелі фільмы пра дзяцінства ў вайне, пагаджаліся або не з іх стваральнікамі ў тым, якія яны гэтую тэму раскрываюць. Выклікае цікавасць і стужка «Хто ж вы цяпер?». І перш за ўсё тым, што на экране паказана жыццёвая праўда, глядач знаёміцца з канкрэтнымі людзьмі, з розным, але ў нёчым і падобным — у вярным дзяцінстве — лёсам. Ім ёсць што ўспомніць, ёсць што расказаць. Аўтары фільма імкнуліся даць пэўнае дакументальнае даследаванне вядомай тэмы на прыкладзе вядомых для нас герояў.

На жаль, задума не цалкам ажыццёўлена. Відаць, каб раскрыць лёс чатырох чалавек у стужцы, якая дэманструецца ўсяго дзесяць

мінут, каб зрабіць дакладныя абагульненні — чаго і чакаеш ад кінатворы такога жанру, — патрэбны не тры-віяльняны прыёмы ўвасаблення тэмы. Часам кінапубліцысты нібыта і выбіваліся на сваю дарогу. Так, эмацыянальна багатым атрымаўся пралог фільма, удалым здаецца і спосаб апасродкаванага паказу жыццёвых шляхоў герояў. А яны, шляхі гэтыя, не лёгкія. Перад самай вайной у Ленінградзе закончыла чацвёрты клас Галіна Спірыдонава і прыехала на каникулы ў Беларусь. Потым, калі ў сорак п'ятым яна вярнулася ў Ленінград, яе не адразу пазнала маці. А была яна ў тыя гады санітаркай у партызанскім атрадзе. Бойцом партызанскага атрада «Польмя» стаў і падлетак-мінчанін, сын вайсковага лётчыка Герман Лі. Доўга не бралі ў партызаны Івана Стасевіча (ён быў малы). Некалькі разоў ён перапісваў заяву ў атрад — атрымалася тоўстае сачыненне. І гэце сачыненне чыталі ў партызанскіх узводах — столькі было ў ім нянавісці да ворага, які адабраў у Івана і яго равеннікаў дзяцінства. Дзень перамогі сустракаў Іван Стасевіч у Берліне. У глыбокія варажы тыл з парашутыстамі спецгрупы адправілі юнага разведчыка Генадзія Юшкевіча. У адной з баявых су-

тычак нямецкі афіцэр, які цэліў у Генадзія, быў зброены. Пісталетны патрон да гэтай пары захоўваецца як сямейная рэліквія Г. Юшкевіча.

Такія яны, героі фільма, такое іх дзяцінства.

Паступова нарастаюць матывы стрыманага роздуму. Калі б гэты роздум быў больш загляблены, канкрэтызаваны, перадаваў сутнасць закранутых праблем, надаючы тым самым большую важнасць зместу, то фільм, безумоўна, захапіў бы глядача. Нібы разуменчы гэты, аўтары «ажыўляюць» сюжэт, але штучна. Найбольш яўна гэта праявілася ў замалёўцы (бадай, так можна вызначыць чатыры ментэжныя кавалкі, якія леглі ў аснову фільма) пра Генадзія Юшкевіча. У дыктарскі тэкст ўнесены зусім лішняя версіі амаль дэтэктыўнага характару, а часу растлумачыць усё нестаче... «Ажыўленне» не працуе на зымальнасць.

Глядзіць фільм і ўвесь час ловіш сябе на думцы, што ты ніяк не можаш «падключыцца» да тых падзей, якія ў ім паказаны, не можаш сам нешта дадумаць, асэнсаваць. Хочацца затрымаць

кадры, прыгледзецца да герояў больш плённа, каб убачыць у іх нешта адметнае, характэрнае. Зрэшты, да гэтага заклікае і сама назва — «Хто ж вы цяпер?». Думаецца, адказ на гэта пытанне атрымаўся ў фільме расплыўсты і само яго гучыць рытарычна. Гэта тым больш шкада, што аўтары вядомы нам як добрыя і дапытлівыя даследчыкі, у чым мы пераканаліся па іх ранейшых работах.

Маркуючы па тых скупых звестках аб героях, пра якія даведваешся з фільма, дакументалісты мелі багаты і каштоўны матэрыял, які пры ўмелым асвятленні і асэнсаванні мог бы затуцьца праграмадзянску важна і надзённа.

Так, глыбокага даследавання не атрымалася. І ўсё ж фільм глядзіцца. «Вырастоўвае» яго выўленчы рад — вытрыманьня ў адной танальнасці планы нясуць настрайваецца. Добра адчуваюцца і лірычныя матывы, наважныя прыгажосцю нашай, адбудаванай сталіцы, ранішняй чысціні і свежасцю яе вуліц, мірным небам, у якім працуе адзін з герояў кінастужкі.

В. ПОЛЯК.

СТАРЫ доктор Тама драма, седзячы ля агню. Ад яркага полымя ён напаяўзаплюшчыў вочы.

Агонь усё ж не праганяў змокро. У куце азначаўся вузкі стол, закладаны кнігамі і паперамі, на якія раз-пораз клаліся бледна-барвовыя водсветы ад раптоўных спалохаў у каміне. За сценамі дома зімова ноч замарозіла горы. Увесь дзень ішоў снег. На горных схілах і дарогах шалеў вецер.

Стары ўрач аддаўся ўспамінам. Была кудця, але доктор Тама нікога не чакаў у гасці. Удавец, без сям'і, без дзяцей, ён жыў на адзіноце ў доміку наводшыбе, адзін на адзін са сваімі кнігамі, з ценямі адшодлых у нябыт дзён. Ён добра ведаў, што ніхто ўжо больш не будзе стукаць у дзверы ні ўдзень, ні ўначы. Яго маладзейшыя калегі ўладкаваліся хто дзе. Доктор Тама быў цяпер проста стары, які дробенька тупаў да стала ці да паліц з кнігамі, каб пагартыць які старадаўні фаліант альбо новы часопіс, з тых, што яшчэ прыходзілі да яго, а то падстрыгаў кусты ружаў у садзе ці вінаградную лазу, што абывала фасад дома з сонечнага боку.

Для яго клопаты скончыліся. Спачатку ён гэтак нават радаваўся. Колькі разоў у час сваіх паходаў па гарах у любую гадзіну дня і ночы, у любую пору года ён ляў ранейшае жыццё. Ніколі не было ні моманту перадыху, вольнай хвілінкі, каб перачытаць кнігу, якую любіў, альбо зрабіць прышчэпку на яблыні. Спяшаўся з лагчыны ў лагчыну, у густы туман, у снег, у гразь, да ўсё новых і новых вёсчак. Іншы раз маладыя ўрачы прыходзілі памагаць яму. Але ніхто не хацеў надоўга заставацца ў гэтым мядзведжым куце.

І вось прыйшла пара ісці на спачын. Доктор Тама паставіў у гаражык сваю маленькую машыну, якая заўсёды як бы ўсхліпвала, рожкала на крутых пад'ёмах. Слаўная машынка! Яна таксама адслужыла сваё. Але праз колькі месяцаў ён пачаў шкадаваць ужо, што кінуў работу. Ніяк не мог прызвычаіцца да аднастайнага і бесклапотнага жыцця. Бяздзейнасць гняла яго. Ён часта спахопліваўся на думцы, што напружана ўслухоўваецца ў шум на дарозе. Вядома, людзі яшчэ нейкі час прыходзілі да яго, але ўсё радзей і радзей. «Доктар, малодшы Дарэнаў парэзаўся касой». Альбо: «У жонкі Эйшэне П'ера пачалося, доктор, вас чакаюць». Ці: «Сын булачніка ў гаражы, ніхто не ведае, што з ім, доктор». Пакуль ён, перш чым сесці ў маленькую бурклівую і ўпарцістую машыну, складаў усё неабходнае ў свой паходны чамаданчык, людзі гаварылі, давалі шматслоўныя, па іх звычай, тлумачэнні з усімі падрабязнасцямі адносна гаспадарчых спраў і жыцця, шчодро падмацоўваючы словы жэстамі. «Па вас прыйшлі, доктор, бо ведаюць вас, прывыклі да вас. Гэтыя ж занадта маладыя са сваімі апаратамі і новымі спосабамі...»

Аднак моладзь ёсць моладзь. І што б там людзі ні гаварылі, у дзверы доктора Тама стукалі ўсё менш. Ён і сам не хацеў, сам жа сказаў ім: «Я звольніўся, дайце мне спакойна падстрыгаць ружы. А заўтра мяне наогул дома не будзе...»

У яго цяпер не было пастаяннай практыкі, і пачалі трэсціся рукі. Людзі заўважылі гэта. А затым... затым яго машына больш ужо не пакідала гаража, не ляскалася бяспадна па лагчынных дарогах.

З часам доктор Тама прымырыўся са сваім новым жыццём. Клопат забіраў сад, доктор Тама шмат чытаў, быў і час для раздуму, для разгортвання кнігі сваіх успамінаў, у тысячу старонак...

Але тым вечарам, калі вецер скульгоў знадворку па-над глыбокімі снежнымі гурбамі, ад кнігі яго ўспамінаў патыкнула горыччу. Цішыня ў пакоі, як ніколі раней, прыгнята. Дні маладосці і працы адышлі, памерлі. Кніга са старонкамі, нібы сатканымі з туманоў, выпала з яго рук. У кутках рота абазначыліся маршчыні расчаравання. Хто цяпер пра яго думае? Хто думае, вас пытаюцца, пра доктора Тама? Людзі нараджаюцца і паміраюць. Вецер разрывае іх прах. Эх! Будзе дзень, і доктор Тама навечна засне перад сваім камінам. Першыя дні людзі яшчэ колькі разоў вымаваць яго імя. Маладым яго нікога не скажа. Магчыма, які стары скажа: «Вось ведалі мы аднаго доктора! Гэта быў доктор! Свой, заўсёды з усмешкай на вуснах. Прыходзіў па першаму выкліку. Была ў яго маленькая такая машына, шыпела, бурчала, але ж хадзіла. Доўга гойсала яна па нашых дарогах!»

Маладыя з далікатнасцю паківаюць галовамі. Але імя яго ім нікога не скажа. А што яно можа сказаць ім? Так, імя доктора Тама выветрыцца, як жменька снегу, што загубіўся ў расколіне скалы. Хто спам'яне старога чалавека, яго сціплую працу і тыя дні, якія ён пракаў у гэтым кутку Пірэнеяў?

Доктар уздыхнуў. Узнялася рука, прайшла перад вачыма, нібыта для таго, каб адагнаць журботныя думкі. Трэба зноў разгарнуць кнігу, таўшчэзную кнігу, ад некаторых старонак якой пыхае маладым, вострым, красавіцкім духам. Пад нячутным ветрыкам пачалі перагортвацца старонкі ўспамінаў. Выплыў жаночы твар. Подых былых гадоў рабіўся ўсё больш адчувальны. Навокалле афарбавалася ў руды колер восені, у белы колер яблыневай квецені. Усплыў чэрвеньскі вечар, летняя раніца; глыбокая цішыня далін поўнілася музыкай крыніц. З'явілася жанчына. Ён ішоў з ёю па сцежцы. Трымаў яе за руку. Потым яны стаялі ля каміна. За шчыльна зачыненымі дзвярыма шапацеў кароткі вясновы дожджык, лятаваў лістападаўскі вецер...

Доктар Тама не адрываў позірку ад агню. У гаражым вуголлі колеру вішні і медзі ажылі няясныя вобразы мінулага. Успаміны... Усё мёртвае цяпер. Засталіся толькі лёгкія, як імгненне, іскры, амаль няўлоўны пах парфумы.

Ён узняў галаву — нешта рыпнула ў пакоі. Можна, шафа, паточная шашалем, а можна, гэта рыпнуў стол пад цяжарам кніг...

Яму пачуўся голас, нейкае слова. Стары ўсміхнуўся і паціснуў плячыма: «Старэчы псіхоз!»

Сумная ўсмішка застыла на вуснах. Яму сапраўды здалося, што ён пачуў слова. Яно блукала, як адзінокая пчола, у змрочных ценях пакоя. «Будучыня...» Праз што падалася яму гэтае слова? Будучыня! Якая яна? Каму будзе належаць? Адно з тых неакрэсленых слоў, якія вымаўляюць проста так, рэдка нагрук-

жаючы іх цяжарам сэнсу. Што яно значыць — не ведаюць, а гавораць. Будучыня... Каму належыць будучыня, доктор Тама? Іншым, не табе. А ты, ты ўбачыш яе?

Я! Што я? Усяго толькі стары, які намагаецца ператварыць у сучаснае мёртвае ўжо дні, і, скурчывыўся, сядзіць перад галавешкамі, спрабуе марыць. Рэчы зношваюцца, а людзі дурнеюць. Зерне сеецца і памірае. Хіба хто захоўвае памяць аб тых, хто памог ім памерці? А потым — збжына скошана, зерне змолата. А людзі? Людзі тралляюць на іншыя жорны. Так заўсёды... І няма нічога горшага за цішыню наўкруг цябе, старога, больш слабага, чым трыціна пад напорам навальнічнага ветру.

Тама азірнуўся. Што гэта? Зноў трэск. Нейкі дзіўны хруст. Мэбля так не рыпціць. Раптам выразна прагучаў спакойны голас:

— Садзіся ў сваю машыну, доктор Тама! Сёння ноччу для цябе знойдзецца работа.

П'ер ГАМАРА

ДОКТАР ТАМА

АПАВЯДАННЕ

Стары правёў рукой па вачах, па лысым ілбе. Што гэта — сон?

— Садзіся ў машыну, — пачулася зноў.

У пакоі нікога не было: толькі агонь у каміне, толькі кнігі на паліцах, толькі яго пісаніна — нікому не патрэбныя параскіданыя папкі.

— Прымоўліся, — ціха сказаў сабе доктор Тама.

Ноч пачалася неяк дзіўна — як у казцы ці ў паданні: агонь раптам незвычайна прыгожа бліснуў; за вокнамі сціх вецер; навакольная цішыня неяк дзіўна набрала прысутнасці чагосьці неабдымнага...

— Садзіся ў машыну!

Немагчыма было вызначыць, адкуль чуўся голас, — са снежных гурбаў за акном, з каміна, з балек, з кніжных паліц ці з падманлівай памяці.

Доктар паціснуў плячыма. Глупства! Матор старога калымагі даўно ўжо замёрз, у баква ні кропелькі бензіну. Дый наогул, як гэтая іржавая старызна прабецца праз снежныя заносы? Ні старцёр, ні завадная ручка не прымусяць яе хоць раз хнуць.

У каміне агонь бліснуў яшчэ ярчэй, быццам нябачныя рукі ўсыпалі ў яго поўныя прыгаршчы рудына. Сесці ў машыну? І што рабіць? Куды ехаць?

А голас усё настойліва шаптаў:

— Садзіся ў машыну, доктор Тама!

Ён паволі падняўся і выйшаў у сенцы. Широкая накідка з казінай шэрсты для начных выездаў вісела на сваім звычайным месцы. У бясконай сіні неба трымцелі зоркі. Букі і яліны ўрачыста выстраіліся ў сваім снежным убранні, нібы ў ганаровай варце.

Маленькая машына стаяла на тармазным калодках — нібы спала. Ён пшчотна разглядаў яе пры цьмяным святле лампачкі, ад якога серабрыўся пыл на столі і сценах. Колькі разоў ён зусім ужо збіраўся прадаць яе, але ў апошні момант перадумаў. Яна заслужыла адпачынак, не толькі ён — машына таксама. Калі такая думка прыходзіла ў галаву, абываўся скептычны і насмешлівы голас: «Лухта — хіба для жалезнага ламачка ёсць адпачынак? Лепш прадаць яго...»

І цяпер ён пшчотна гладзіў машыну рукамі, некалькі разоў паволі абышоў вакол яе нерашуча мацаў шыны, дакранаўся да ручак дзверцаў. Раней было зусім інакш — доктор Тама доўга не думаў. Ускокваў на сядзенне, усюваў рукі ў старыя скураныя пальчаткі — і ў дарогу! Матор трашчаў, страляў, ляскаў. Маленькая машына штурмавала ўзгоркі. А людзі, лежачы ў цёплых пасцелях, думалі: «Ара! Нехта паклікаў доктора Тама. У гэтую ноч!»

Так, гэта вам не забава! Застылы матор часта ўпарціўся — не хацеў заводзіцца. А то колы буксавалі ў гразі ці ў снезе. Даводзілася прыладжваць ланцугі. Урач прыязджаў да сваіх пацыентаў з чорнымі ад картэрнага масла рукамі, у мокрых ад поту сарочцы.

— Садзіся ж, доктор, хутчэй у машыну!

— Што?

— Садзіся ў машыну. Нацягні на рукі пальчаткі! Доктар Тама самотна патрос галавою. Гэта сон. У калядзную ноч...

Тама залез у кабінку і зрабіў выгляд, быццам ён зноў таі, якім некглі быў, але кім на самай справе ўжо ніколі не будзе...

Раптам матор абазваўся кароткім бурклівым гукам, потым яшчэ адным. «Я ж не ўключыў яшчэ запальвання!» — здзіўся доктор. Машына яшчэ некалькі разоў чмыкнула, дзверы гаража расчыніліся насцеж. Машына рушыла з месца, вырываючы на дарогу, — падалася да веранды, каб развярнуцца. Руль сам круціўся ў руках доктора Тама.

Шыны ледзь чутка шоргалі па снезе. Доктар высунуў галаву з кабіны — ага, камеры надзьмуты! А хто ж расчысціў снег? Машына мякка кацілася наперад, як па гладкім асфальце.

Месяц асвятляў снежную раўніну. Дрэвы, хмызняк, нібы ўбраныя ў гарнастай, парканы, упрыгожаныя белымі шапкамі, — усё з вялікай хуткасцю праносілася міма.

— Дзе я? — усклікнуў доктор.

Матор загуў крыху мацней. Машына рванулася наперад і паімчала з дзіўнай лёгкасцю. Наўкол усюды снег. За акенцамі мільгалі яліны, букі, імгненныя ўспышкі, віхар іскры. Доктара Тама апанавала прыёмная млявасць. Якія добрыя амартызатары ў гэтым старым драндулеце! Ні разу не захліпнуўся матор!

Ішоў час. Месячнае святло залівала наваколле. раптам машына спынілася.

Па дарозе затупалі гулькі крокі.

— Няўжо доктор?! — пачуўся радасны голас.

Тама ўзяў з сядзення свой чамаданчык, адчыніў дзверцы і аглядаўся — спераду і ззаду роўная істужка дарогі, непадалёк адзінокі дамок, у месчным святле пабліскаюць белыя ўзгоркі. Мяцэвасць незнаёмая.

— Дзякуй вам, што прыехалі, доктор, — прамовіў той жа голас. — Мы вас так хутка не чакалі. — Да машыны, усміхаючыся, падышоў селянін гадоў сарака ў вельветавых портках. — Да нас зусім блізка. Вунь бачыце! А хутка ж вы прыехалі!

— Хутка прыехаў?

— Так. Вы ж ад нас далека...

Тама хацеў запытаць: «Дзе я? У чым справа? Як вы мяне выклікалі? Але селянін ужо шырока крочыў туды, дзе на цёмным фоне ночы светлым прамавугольнікам азначаліся расчыненыя дзверы. На парозе стаяла старая жанчына. Яна пачіва пакланілася доктору.

— Вось тут, доктор, налева, — сказала яна.

Тама ўвайшоў у пакой — прасторны, чысты, але бедны. Пабеленыя вапнай сцены, рудыя бэлькі, грувасткая шафа з архавага дрэва. Каля ложка, на якім ляжала жанчына, стаяла крэсла, засцеленае чыстай анучай. На анучы — таз і збан з цёплай вады.

— Цудоўна, — сказаў Тама. — Да справы.

— Хлопчык, — праз нейкі час сказаў ён.

— Езус-Марыя, хлопчык! — крыкнула старая.

— Вось шчасце — хлопчык! — узрадаваўся бацька.

Тама спавіў дзіця. Маладая жанчына ўсміхалася, бацька радасна схліўся над дзіцем.

— Як мы вам удачыны, доктор, не ведалі ўжо, што рабіць. Павітуха кудысьці пайшла, а доктор Гійом пехаў у Лімож.

— У Лімож?

— Так. Жонка яго сказала нам, што прыйшла каго-небудзь, і пазваніла вам па тэлефоне. Дзякуй, што так хутка прыехалі.

— А колькі кіламетраў адсюль да Ліможа?

— Сорак — сорак пяць... Колькі мы вам віныны, доктор?

— Ніколькі, ніколькі...

Сорак кіламетраў ад Ліможа? Ён жа прыехаў з саміх Пірэнеяў!

— Усё ж, доктор, скажыце, колькі...

— Разлічыцеся з докторам Гійомам.

Доктар даў яшчэ некалькі парад і пайшоў. Зноў пачуўся шум матора. Селянін заклапочана гаварыў услед доктору:

— Адпачылі б крыху, доктор... Сагрэліся б кубачкам кавы...

...Узяўшы з месца, зашоргалі колы. потым усё сціхла. Машына імчалася, як страла. Абапал дарогі мільгалі дрэвы. За ветравым шклом віхрыліся водбліскі месячнага святла, абрыўкі белых карункаў, рознакаляровыя блікі. У гэтым вірлівым мігценні святла яму пачуліся гукі песень і гул галасоў.

Доктар Тама пшчотна гладзіў рукой руль і сумна шаптаў:

— Мы вяртаемся дадому, маленькая. Сон скончыўся.

Але раптам заскрыгталі тармазы, і машына спынілася. Навокал быў густы туман, хоць рэж яго нажом. Потым праз змрок прабілася кволае святло, і перад самай машынай загойдзеўся ліхтар. Пачуўся хрыплы голас:

— Хэло! Гэта вы, доктор Тама? Дзякуй, што прыехалі! Баяўся, каб вы ў возера не заваліліся.

З тумана вынік чалавек у пшчотна з башлыком, падышоў да ўрача і моцна паціснуў яму руку.

— Трымайце, доктор. Глыніце джыну — смялей пройдзеце праз мост. Цудоўнейшы сродак для падтрымкі духу.

Тама ўзяў пляшкку і паднёс яе да вуснаў. Незнаёмы на ўсё горла зарагатаў. Потым сказаў:

— Да нас блізка, Мак Лі, напэўна растлумачыў вам, як нас знайсці, але з першага разу зрабіць гэта цяжка, а тут яшчэ туман.

Яны прайшлі праз драўляны мосцік, пад якім вірвала вада. З туману выплыла нізенькая хаціна з маленькімі квадрацікамі-вокінамі, якія свяціліся чырванаватым святлом.

— Да нас завіталі ўсе туманы Шатландыі — адзначыць нараджэнне майго сына, — сказаў чалавек, ідучы поллеч з докторам.

— Сына?

— Так! У мяне будзе хлопчык. А калі не хлопчык, дык дзяўчынка. Усё роўна перакулім кілішак, га, доктор? І хутка ж вы прыехалі. І чвэрці гадзіны не прайшло, як я пазваніў доктору Мак Лі. Ён ніяк не мог прыехаць, але сказаў, што прыйдзе доктор Тама. Можна, адразу і зойдзеце?

Тама не адказаў. Ён правёў рукой па гарачным ілбе. Не, гэта не ад джына. Ён у Шатландыі! Што за жарты? Выходзіць, ён мінуў усю Францыю, Ла Манш, Англію!

І зноў доктар Тама схіліўся над ложкам. І зноў пачуў крык новага чалавека. Маленькі асілак моцна раздзьмуваў свае лёгкія, на свой лад вітаючы туманы Шатландыі.

— Зноў хлопчык, — сказаў Тама.
— Чаму «зноў»? У нас хлопчыкаў не было, доктар. Наш першынец — дзяўчынка.
— Гэта я сам з сабой разважаю. Толькі што ў адной сям'і прыняў хлопчыка.
— А-а... Тады вы, доктар, заслужылі сабе добрую вячэру. Калі ласка, пойдзем на кухню — у нас цудоўная індычка. Скажаце ёй, доктар, парачку цёплых слоў перад ад'ездам.

— Не, дзякуй вам, мой сябра, — сказаў доктар, зачынаючы чамаданчык. — У мяне яшчэ спраў многа.

— Хвіліначку, доктар. Нам трэба з вамі...
— Не, не. Разлічыцеся з доктарам Мак Лі. Я спяшаюся.

...Туман зноў ахутаў машыну. Потым пачалі выплываць абрысы скал. Пайшоў дождж — па акенцах пацяклі ўніз тонкія струменьчыкі. Успыхвалі і гаслі яркія снапы іскраў — блакітных, жоўтых, зялёных. Цемра раптоўна адгукалася шумам, падобным на гул натоўпу ці рокат мора. Раптам машыну захліснула асляпляльнае сям'я і яна спынілася на пыльнай пясчанай дарозе пасярод шырокай роўнядзі выпаленай сонцам травы.

Паміж двох купін зжаўцелых ад спёкі палм доктар Тама ўбачыў белую хаціну. Нейкі коннік скакаў да яго, вітальна размахваючы шырызным саламяным капелюшом.

— Тысяча падзяк вам, сеньёр доктар! Так хутка вас не чакаў. Энрыка сказаў, што каго-небудзь прышле. Гэта мой брат, вы яго, пэўна, ведаеце. У горадзе ўсе яго ведаюць. Спадзяюся, сеньёр доктар, маёй Марыі ўжо не доўга пакутаваць. Калі ласка, пойдзем у дом. Але вам, мабыць, страшэнна хочацца піць? Дык спачатку...

— Не, мне піць не хочацца, дзякуй. Дзе ваша жонка?
— Вось сюды, доктар...

Тама апынуўся ў халаднаватым напуцёмным пакоі. Абсталёванне ён быў вельмі бедна. На ложку ляжала жанчына.

— Вы — іспанец? — запытаў доктар, паставіўшы свой чамаданчык на драўляную лаўку.

— Не, сеньёр доктар, я — аргенцінец. Мы ж у Аргенціне, самі ведаеце, — адказаў гаспадар, і на яго апаленым сонцам карычневым твары зазяла белазабная ўсмішка.

Ну, доктар Тама, табе сёння ночку работы хапае!

Будучая маці сутаргава ўхапілася рукамі за набіты маісавым лісцем тонкі матрац. Урач клапатліва выцер ёй з ілба пот. Хутка народзіцца дзіця. Вось яно — нарадзілася! Доктар даў маці пацалаваць маленькі лобік. Бацька радасна смяўся і размахваў рукамі.

— Як мне вам аддзякаваць, сеньёр доктар?
— Не турбуйцеся, мне Энрыка заплаціў.
— Наперад?
— Наперад. Ну, вась і ўсё. Мне час ехаць.
— Сеньёр доктар, чокнемся за здароўе...
Тама прыслухаўся. Машына зноў сама сабой завялася — матор загук.
— Машына ад'язджае! — устрывожыўся аргенцінец і ўскочыў на каня.
— Не хвалойцеся, без мяне не паедзе.

...Зноў машыну ахутаў туман. Да духмянага водару лясцоў далучыліся салёныя пахі мораў. Пярэсты туман кветак губляўся ў бязмежнай шыры раўнін. Нястомную машыну то абсыпаў снег, то абмываў дождж, і скрозь вэлюм дажджу і снегу ўзнікалі снапочкі святла — блакітна-чырвоная-зялёныя, відаць, адзнакі начы ў гарадах. Прыпаўшы да руля, доктар Тама ехаў па дарогах Зямлі, і ўсюды, дзе спынялася яго машына, на свет нараджаліся дзеці — сыны і дачкі людскія. Эх, і набачыўся доктар Тама той ночку розных краі і людзей! Мужчыны, жанчыны, бацькі, дзяды і бабулі віталі яго на ўсіх мовах свету — на берагах Віслы і Місісіпі, у фіёрдах Нарвегіі, сярод скал Калабрыі, у Егіпце і Кітаі... Доктар упершыню ўбачыў Влтаву, Эбра, Волгу і Рыю Каларада. Ён памог з'явіцца на свет чорнаму хлопчыку на схілах Алеганскіх гор, бялявай дзяўчынке ў вёсцы недзе ў Апенінах, маленькім двайняткам бледназалацістага колеру на беразе Янцы... Дзеці нараджаліся ў драўляных хацінах Грэнландыі, пад шарццянымі шатрамі вандраўнікоў пустынь, у джунглях і ў саванах, у юртах і цагляных дамах...

Усе дзеці свету прайшлі праз яго рукі.

Нарэшце, доктар стаіўся. Не таму, што такая работа яму надакучыла ці здалася аднастайнай. Хіба ж могуць дзіцячы тварыкі быць аднастайнымі? То была прыёмная стома — як у чалавека, які вярнуўся з прыёмнага падарожжа: зноў цягне ў родны кут, да сваіх папер і кніг, да льюлькі і цёплага ачага. Доктар канчалася, уступаючы месца прэзрыстаму, як брыльянт, святлу, прасякнутаму духмянасцю яловага лесу. Ён адчуў знаёмы пах пірэнейскага снегу — водару траў, смалы і крынічнай вады. Убачыў каменныя будовы з востраканчымі дахамі і пазнаў вёску, дзе прайшло яго дзяцінства.

Ноч растала, і ў паспакайнай душы старога ўрача выспеў Дзень, азароны ўсмішкамі дзяцей, што нарадзіліся на свет. І раптам горныя хрыбты і звілістыя сцяжынкы разрасліся ўдоўжы і згубіліся ў бязмежнай прасторы Зямлі.

Дзверы гаража лёгка рыпнулі і расчыніліся. Машына стала на сваё месца. Прыехалі... Дом сустрэў доктара цішыняй і родным духам.

З распаленага вуголля — нібы кімсьці рассыпаных рубінаў — па-ранейшаму ўздымаліся дрыготкія язычкі полымя. Плочэнае крэсла чакала свайго гаспадара. Раптам навокал усё зашаматела, загаварыла... Пад рудымі бэлькамі пачалі спятацца нізкія слоў на ўсіх мовах свету. Доктар заснуў, у апошні раз кіннуўшы позірк на свае маршчыністыя рукі, на якіх ззяў прэзрысты брыльянт, салфір колеру неба, талыз колеру стэпу, аметыст колеру акіяну, берыл колеру гор, рубін колеру людской крыві... Уся зямля памаяцілася ў далочках старога доктара Тама. Зямля і Будучыня людзей.

Стары ўрач больш не адчуваў сябе адзіночкі...

Пераклаў з французскай С. ДОРСКИ

Мілаш КРНО,
славацкі пісьменнік

ХАТЫНЬ— КЛЯК— ЛІДЗІЦЭ

Словацкі пісьменнік Мілаш Крно нядаўна набываў у Беларусі, дзе наведаў мясціны, што і сёння ёсць наміццо сваёй зьвернуты ў мінулую ваіну. Сярод іх — Хатынь. Думкі, што нававін Хатыню, і ляглі ў аснову артыкула. Як Мілаш Крно напісаў для «Літаратуры і мастацтва»

ЗВОНЯЦЬ званы. Іх шмат. Звоняць кожную хвіліну. Нібы хочаць абудзіць чалавечую памяць і сумленне...

Сённяшнія Хатынь — помнік ахвярам спаленых і спустошаных вёсак Беларусі, дзе ваіна з агнём і мячом увайшла ў кожную хаціну, — прымушае нас задумацца над лёсам міру, над лёсам сацыялізма ў нашай краіне ў не такім далёкім мінулым.

Заходнія імперыялісты пры актыўнай дапамозе сваіх чэхаславацкіх наймітаў з правых апартуністаў у кіраўніцтве партыі хацелі ў нас — і не толькі ў нас — распачаць братазобную грамадзянскую ваіну. Сёння факты красамоўна гавораць

пра небяспечнасць палітычнай сітуацыі, якую нармалізавала толькі ўважэнне ў нашу краіну войск сярброў, пра здраду многіх дзялоў, якія лічылі заключэнне саюза шматком паперы, а лёс сацыялізма нікому непатрабнай, другараднай справай.

Сёння ўсе тыя, хто свядома паклінічаў на сацыялізм і баламуціў нашых грамадзян, прыдваяюцца, нібы яны ахвяры Дубчана, Смірчоўскага і яшчэ бог ведае каго.

Над попелам суніяў спаленых беларускіх братаў у Хатыні спытайце сваё сумленне: чаму здрадзілі кар'ерысты з дубчакаўскага «аднаўленчага» працэсу? Памыліліся? Нехта іх ашукваў? Хто ім даў права зацягнуць краіну на край бездані? Хто ім дазволіў парушыць дружбу з народам Савецкага Саюза? Хто ім даў права раскалаць нашу рэспубліку і з'яднацца з тымі, хто катэ ў камуністаў?

Менавіта тыя, хто растаптаў, парушыў самыя элементарныя прышчыты марксізма-ленінізма, хто распараджаўся гаспадарчымі і палітычнымі правамі, хто павярнуўся спіной да нашай маралі і крычаў на сумленнях камуністаў, што яны здраднікі, відаць, не маюць мужнасці сёння прызнацца ва ўсім.

Выкручваюцца, як Марыска ў танцы, салодка ўсміхаюцца. Яны гатовы ўзяцца за дружбу з Савецкім Саюзам, пісаць у газеты пра правых апартуністаў, пра сацыялістычную культуру, выдаваць сабе за людзей, якія памыляліся, абы толькі самім пазбегнуць асуджэння.

Таварыш Біляк, член Палітбюро ЦК Камуністычнай партыі

Чэхаславакі, вельмі дакладна ў сваёй прамове ў Браціславе адзначыў, што камуніст-палітык не мае права памыліцца і двурунічыцца, і што «мы хочам і будзем будаваць сацыялізм у Чэхаславакіі пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, і па-другое, што гэты сацыялізм будзем будаваць у супрацоўніцтве з Савецкім Саюзам і іншымі дзяржавамі сацыялістычнага лагера».

Есць факты, пра якія мы ўжо дакладна ведаем, і якія будучыя вядомы ў самы бліжэйшы час, яны паставяць кітайскую спыню паміж ашуканцамі і ашуканымі, каб тыя, першыя, не маглі ўжо займаць пасады, на якіх маглі б здрадзіць справе сацыялізма.

Нашы людзі з'яднаны адным лёсам з савецкімі людзьмі. Яднае нас не толькі дружба ў мінулым, але і сацыялістычны грамадскі лад: гандаўвы дагавор, тэхнічныя праблемы, мастацтва, культурныя сувязі — і таму нам патрэбен трывалы мір. Мы, славакі, таксама маем цяжкія помнікі ваіны. Спалены Кляк, Калішэ, Крэмнічка. І таму нашы людзі асуджаюць тых, хто хацеў з'яднаць лёс нашай краіны з заходнегерманскім бундэсверам, хто ў маі, два гады назад, павярнуўся спіной да нашага вернага сябра і брата — Савецкага Саюза.

Хатынскія званы абуджаюць памяць — і нашу краіну не абшліла ваіна, прайшоў і па ёй каваны бот гітлераўскіх катаў.

Беларусь-партызанку яднае з нашай краінай і агульная боль, і агульная радасць. Званы кожную хвіліну напамінаюць: людзі, будзьце пільныя!

Ко і Шуку Івасакі. Фота Ул. КРУКА.

У НАШ горад прыехалі японскія музыканты — вяланчэліст Ко Івасакі, трэці прызёр апошняга Міжнароднага конкурсу імя П. Чайкоўскага ў Маскве, і Шуку Івасакі, дыпламантка таго ж конкурсу. Гэта іх першае гастрольнае выступленне пасля напружанага і хваляючага поспеху па конкурснай лэвіцы.

Слухачы адразу адчулі, што гасці — таленавітыя артысты, якія разумеюць і арыгінальна трактуюць вядомыя старонкі музычнай літаратуры. Як празрыста і лёгка гукалі сум і прытоены лірызм у голасе вяланчэлі Ко Івасакі, калі ён іграў санату Лакатэлі (асабліва гэта ярка было ў другой частцы твора)! Гук яго інструмента — струменіць, бярэ ў палон сваім характаром і тонкай юансіроўкай. У Чацвёртай санате Бетховена японскія музыканты выразна падкрэслілі драматычны і валявы характар першай часткі і філасофскую заглябленасць другой. А філігранна распрацаваны фінал твора выклікаў надзвычай гарачыя апладысменты слухачоў.

Кожны новы нумар праграмы быў не толькі працягам веча, а і адкрыццём новай грані ў таленце гэтага зладжанага

ГОСЦІ МІНСКА «МІНЧАНЕ ЦУДОЎНА РАЗУМЕЮЦЬ МУЗЫКУ...»

дуэта. Асабліва трапяткім было выказванне вяланчэлі і фартэпіяна ў санаце Д. Шастаковіча. Музычныя вобразы падаваліся нека ўзбуджэнна, але без наўмыснага жадання выканаўцаў быць дэманстратыўна віртуознымі. Гэта музыка, якую сагрэла сэрца чалавека, біццё якога нібы перадалося інструментам. І гэта высока ацанілі слухачы і пры выкананні твораў японскага кампазітара Акатугавы, вядомых старонак Шапена і Рымскага - Корсакава... Натуральнымі і прыгожымі былі пераходы артыстаў з веку ў век, ад адной кампазітарскай індывідуальнасці да другой.

У антракце мы парушылі цішыню закупліскага пакоя і пагутарылі з Ко і Шуку Івасакі. І некаторыя нашы папярэднія меркаванні аказаліся справядлівымі — вяланчэліст сапраўды браў урокі ў легендарнага цяпер маэстра Пабла Казальса. Пачынаў Ко Івасакі займацца музычнай пезна, у адзінаццаць гадоў,

але яркі талент і здаросная працавітасць юнага вяланчэліста ўжо ў 18 гадоў робяць яго артыстам з вялікай перспектывай. Пэўны час ён займаўся ў Джуль'ярдскай школе ў маэстра Леанара Роўза (Нью-Йорк), пасля якога і сустрэўся з П. Казальсам [Пуэрта-Рыка].

— Казальс пачуў мяне ў адным з канцэртаў, — гаворыць Ко Івасакі, — і згадзіўся даваць мне ўрокі майстэрства. Заняткі нашы праходзілі на беразе Карыбскага мора. Маэстра вельмі любіць прыроду, і я часта чуў ад яго захапляючыя воклічы: «Паглядзіце,

Кожны раз знаёмая музыка гучыць у яго пановаму...»

Адносна IV Міжнароднага конкурсу імя П. Чайкоўскага ў Маскве наш гасць сказаў:

— Справа не ў тым, хто і якое месца займае на такім конкурсе. Ён адкрывае новыя імёны цікавых і па-артыстычнаму сталых інтэрпрэтаў музыкі. Мне будзе цікава сачыць за кожным з тых, хто здолеў мне штосьці істотнае «сказаць» з конкурснай эстрады ў Маскве. Пашыраюцца далёгалыды музычнай творчасці ў галіне выканаўства. І адчу-

ваеш, што сваю індывідуальнасць трэба і замацоўваць, і не рабіць з яе штамп. Карацей кажучы, Масква кліча да няспынных шуканняў! І за гэта ёй вялікае дзякуй.

Трэба заўважыць, што японскі вяланчэліст музыцверуе з вялікай асалодай, паглыбляючыся ў стыхію і стылявое рэчышча твораў. Не заўважаеш, што ён «працуе»?

Гэта, мабыць, вынік таго, што ён часта ўдзельнічае ў міжнародных вяланчэлістаў і многа канцэртуюе — Вена, Мюнхен, Будапешт, Фларэнцыя...

— А цяпер Масква і Мінск, — усміхаецца Ко Івасакі і дадае: — Вашы сталіца для мяне таксама адкрыццё. Тут я асабіста пераканаўся, што мінчане цудоўна разумеюць і любяць музыку.

Станіслаў МАДОРСКИ.

ВЕСЕЛА,
ДЫ НЕ ДУЖА...

Мал. А. ЗАУЛЯВА.

Мабыць, цяпер прадаўшчыцы ўсё-такі звернуць на мяне увагу!..

Кожны дагаджае начальству, як можа.

КУМЫ НА КУРОРЦЕ

Паўло ГЛАЗАВЫ

З кумам мы душа ў душу жывём.
— Давай у Ялту «дзікунам» маханём!
Апрануліся, айда ў аэрапорт!
За гадзіну прыляцелі на курорт.

Першу ноч мы спалі ў Ялце на траве,
А пасля ў нейкай цёткі ў хляве.
Цётка хааліць нам хароміну сваю:
— Вам, «дзікарыкі», тут будзе, што ў раю.

Перад вамі тут жыла мая свіння,
Па паўпуда папраўлялася штодня.
Кум гаворыць: «Добра, цётка, пажывём,
Не дзівіся, калі рохкаць мы пачнём».

Рана ўранку у сталоўку мы бжыём.
Чарга дойдзе—хлеб з гарчыцаю ядзім,

Бо сабралася ля мора «дзікуноў»,
Як у полі кукурузных кіяхоў.

Вось валяемся мы з кумам на пяску,
А галодныя, аж коліць у баку.
Кум заўважыў каля берагу мядуз
І лавіць іх захадзіўся у картуз.

З'еў тры штукі, як за чарнай селядзец.
— Еш, кумок, яно ж зусім, што халадзец.
Як тры штукі ты мядузаў тых з'ясі,
То замяніць грам пятнаццаць каўбасы.

За паўмесяца напаваліся так —
Засталіся толькі скура ды касцяк.
З намі дамы не жадаюць танцаваць,
Бо схуднелі мы, аж косці гарахцяць.

Сонца грэе, разганяючы туман.
Кум мой пахне, як падсмалены кабан.
Сонца смаліць, скура аж трашчыць.
— А ну, плюнь, кумок, на спіну—
не шкварчыць!

Цераз месяц прыімчаліся дамоў
І хутчэй за стол без лішніх слоў.
Кум да ежы як дарваўся—што здурнеў.
За гадзіну, што паставілі, ўсё з'еў!

Потым даў каманду жонцы: «Прынясі
Усе запасы сала, шмальцу, каўбасы,
Кош баранкаў, тры буханкі і калачі!»
Жонка ў слёзы. Кум гаворыць: «Ты не плач!»

Рада будзе, галубка, што ёсць бог,
Што на тым курорце дзікім я не здох.
Справа іншая як чайкі кружаць,
во—краса!

Ды смачней за розных птушак
каўбаса!

Пераклад з украінскай мовы
Міхася СКРЫПКИ.

— ГАЛЕНКА, зірні хто прыехаў!..

Сымон Буцянка ледзьве не самлеў ад шчасця. Уважыў-такі Ігнат Ігнатавіч, завітаў да яго ў суботу! Лешага свята не трэба! Трэст жа вунь яно, а дырэктар на ўсіх — адзін.

Пакуль жонка збрала на стол, Сымон павёў гасця ў садок. У паўдзённую спеку адно задавальненне, блукаць па цяністай сцяжыніцы, дыхаць водарам кветак, паспытаць садавіны. Яблыкі паспелі ўжо, быццам мядом налітыя. І пчолакі звяняць. Праўда, не Сымонавы — суседскія.

— Сваіх няблага займаець, — хрумстае яблык Ігнат Ігнатавіч. — Вялікая карысць ад пчол для здароўя.

— Само сабой! — пагадзіўся Буцянка. — Абы прыязджалі! Займею пчолакі!

— Мёд-жывы нектар! Лякарства!
— Есць, есць мядок. І мядовачкі прыпас!

— А пчалінае джала? Не чуў? Прыняў сеане — радзікуліт бы рукой зняло.

Няўжо памагае ад радзікуліта? Дык і самому льга падлячыцца.

Бо ўзяць хоць сёння. Пасля здароўвання з Ігнатам Ігнатавічам ледзьве разгнуўся. Так васьмю кручком-пытальнікам і сунуўся ўслед ад брамы да ганка. Адпусціў толькі, пракляты, калі на га-

нак выскачыла жонка.

Гудуць, звяняць пчолакі. Адна да высокага гасця прывязалася. Во назола! Ды гэта ж не пчала — шэрань! Ігнат Ігнатавіч адхіснуўся, замахавуў рукамі.

— Не бараніцеся, Ігнат Ігнатавіч! — затрымцеў гаспадар. — Горш раздражніце!..

Толькі ж і сам не сцяпеў, падскокнуў, пляснуў над дырэктаравай галавой далонямі — хацеў памагчы.

Шэрань, чорна-рыжы, гаматны, як брацільскі футбаліст, за-

кружыў верталётам, загудзеў, як арган у касцёле.

— Уф! — хапіўся Ігнат Ігнатавіч за шчаку. — О-ох!..

— А ліха на яго! — перапалохаўся Буцянка. — Зараз халоднай зямелькай патру!..

— Можна якой маззю намазаць? — стагнаў Ігнат Ігнатавіч.

— Што вы, што вы! — скацілася з ганка Сымонава маладзіца. — Змачу ў сцюдзёнай вадзе ды прыкладу хуцінку!..

— Во-во! — падткаваў Буцянка. — Ураз палігчэе, Ігнат Ігнатавіч... Галенка мая санітаркай у бальніцы працавала, наскрозь медыцыну ведае!..

Але кампрэс не памог. Ігнат Ігнатавіч гатовы быў па мураве качацца. Прысеў, усхапіўся, зноў прысеў. Затым, не зважаючы на свае дзевяноста кілаграмаў, прытчыў за якога дзецока сігануў да «волеі». Шафёр даў газу, машына рванула, знікла ў клубы пылу.

Вось так шкоднае насякомае сапсавала ўсё свята.

— Лепей бы той шэрань мяне жыгануў! — ажно заплакаў Сымон Буцянка.

УСМЕШКІ АДРЫЯТЫКІ

З ЮГАСЛАўСКАГА ГУМАРУ

— Вы прапаўвалі ўжо каму-небудзь сваю п'есу?—спытаў дырэктар у драматурга.

— Не, пан дырэктар.

— А адкуль жа ў вас гузак на лобзе?

— Вам, капітан, даводзілася шмат чаго зведаць на моры?

— Усё было, хлопча. Помню, напрыклад, страшны дзень, калі на караблі скончыўся ром.

— Мая былая гаспадыня расплакалася, калі я пакідаў яе.

— У такім разе плаціце наперад.

Зубны ўрач:
— Не раскрываеце так шырока рот.

— Але ж вы казалі, што будзеце рваць абцужкамі.

— Так, але ж сам я ў рот не палезу.

— Ці праўда, што жанатыя людзі даўжэй жывуць?

— Не, ім гэта толькі здаецца.

Пасля прэм'еры публіка закідала галоўнага героя кветкамі. Але хтосьці з залы кінуў жмут сена. Калі шум аціх, артыст-авірунэў да гэтага глядача: «Вам я асабліва ўдзячны, і ўсё ж вы не павіны былі ахвярвацца дзеля мяне свайб ежай».

— Прывітанне, Мірка! Колькі лет, колькі зямлі! Ты, браце, нешта дужа перамініўся?

— Даруйце, але я не Мірка, а Франці!

— Ух ты, і імя перамініў!

— Апошні раз пытаюся: калі ты вернеш доўг?

— Вельмі рады, што пытаешся ты гэта ў апошні раз.

— Сусед, вы не ўяўляеце, што гэта за штука—халадзільнік! Які, масла, мяса—нішто не сапусеца.

— У мяне таксама нічога не сапусеца, хоць халадзільнік і няма.

— Не можа быць! Як жа ты выкручываешся?

— А ў мяне шасцёра дзяцей.

— Вы аднеслі рахунак пастаяльцу з 22-га пакоя?

— Паўгадзіны назад.

— Нічога не разумею: ён усё спявае!

— Гэтаму вулкану пяць мільёнаў гадоў і два гады!..

— А чаму менавіта два?—спытаўся турыст.

— Калі я два гады паступіў сюды на работу, адказаў экскурсавод, — мне казалі, што яму пяць мільёнаў гадоў.

— Вы кажаце глунства.

— Але, для таго, каб вы мяне зразумелі.

— Ты адрамантаваў званок у прафесара?

— Не. Я тройчы зваў, але мне ніхто не адчыніў.

— Вашы куры ўвесь час топчуцца на маім гародзе.

— Я так і ведаў, бо штодня адна з іх дадому не вяртаецца.

— Вы п'яны, і я баюся, што не зможаце мяне пагалаць.

— Не бойцеся. Пакажыце толькі, дзе ваш падбародак.

— Тата, чаму старажытныя грэкі заўсёды малывалі перамогу ў жаночым воініку?

— Даведзешся, сыноч, калі ажнішся.

Рыгор БОХАН

ВАКОЛ РЫБАЛКІ

— Ты што-небудзь прынес пасля ўчарашняй рыбалкі?

— Ага. Квітанцыю. Штраф заплаціў.

— Ты чаму рыбалку закінуў?

— На рабоце забаранілі. Пры складанні каштарысаў перабольшванні дапускаў.

— І ты верыш мужу, што ён ходзіць на рыбалку? Ён жа ніводнай рыбіны ні разу не прынес!

— Вось таму і веру.

Прафесіянальная хвароба рыбалоў: спінінгіт.

Уладзімір РУДЗІНСКІ

МІМАХОДЗЬ

Падаць руку дапамогі—гэта не толькі прывітання.

Яго духоўным спажыткам былі пірагі, спечаныя ў духоўцы.

«З песні слова не выкінеш», — сказаў малады аўтар рэдактару. «Бядома так», — згадзіўся той, і выкінуў... усю песню.

Адным бусел прыносіць шчасце, іншым—толькі дзяцей.

П'яніца даказаў, што закон зямнога прыцягнення вымраецца ў градусах.

Нават у свой смяротны час паклёпнік на апошнім ананімным пісьме зрабіў адзнаку: «Працяг будзе...»

Злодзей хадзіў без шапкі—баяўся пажару.

«Ваўкоў баяцца—у лес не хадзіць», — любіў гаварыць шэранькі козлік. А да чаго гэта прывяло—кожны ведае са старой песенкі.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.
Друкарня выданняў ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захаравы, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25 25, адзнака санрагара — 33-44 04, адрэла літаратуры — 33-22-04, адрэла тэатра, кіно і музыкі — 33-24 62, адрэла выўвучэнчага мастацтва, архітэктурны і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, адрэла публіцыстыкі — 33-24-62 адрэла культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22 19, бухгалтэрыі — 32-15 87.

Руканісы не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.